

Una Europa sense Gaudí, sense Casals, sense Dalí...?

L'uropeïtat de Catalunya i la catalanitat d'Europa

Marc Leprêtre i Ferran Sáez Mateu

Coses que vénen de lluny: un segle i mig de catalanisme

El procés polític que es viu a Catalunya, amb plena normalitat social i institucional, no és un fet sorprenent o inesperat, sinó que respon a la voluntat de ser que els catalans han expressat sempre que han tingut l'ocasió de fer-ho des de finals del segle XIX. Al segle XX, i amb l'excepció de les dictadures militars del general Primo de Rivera (1923-1930) i del general Franco (1939-1975) el nacionalisme català o catalanisme sempre ha estat majoritari i hegemònic, sense excepcions. El catalanisme, el moviment de modernització i de ressorgiment nacional que sempre ha estat majoritari a Catalunya en èpoques de democràcia, va néixer al segle XIX *enyorant* Europa. Des de l'Edat Mitjana, des de l'Imperi Carolingi, la identitat de Catalunya i la d'Europa no resulten intel·ligibles per separat. Formen part d'una mateixa realitat en coses tan diferents

com l'intercanvi comercial, la producció industrial o l'impuls avantguardista en l'arquitectura, la pintura o la literatura. Les façanes i els interiors modernistes de Barcelona resulten extraordinàriament semblants als de Munic, Nancy, Brussel·les o Glasgow¹. És Europa en estat pur. No es tracta de cap coincidència sinó d'una manera comuna d'entendre la naturalesa de la ciutat, la seva funció en el context general de la cultura. Perquè l'acta fundacional d'aquell moviment d'afirmació,

el catalanisme, tenia llavors poc a veure amb l'acció política efectiva i molt, en canvi, amb la cultura. Coincidia amb l'intent de recuperar el refinament d'una idealitzada Edat Mitjana europea, així com amb la voluntat de reivindicar els orígens carolingis de Catalunya. Convé, en

**EL CATALANISME, EL MOVIMENT DE
MODERNITZACIÓ I DE RESSORGIMENT
NACIONAL QUE SEMPRE HA ESTAT
MAJORITARI A CATALUNYA EN
ÈPOQUES DE DEMOCRÀCIA, VA NÉIXER
AL SEGLE XIX ENYORANT EUROPA**

1 SEMBACH, Klaus-Jürgen. *Modernismo. La utopía de la reconciliación*. Madrid: Taschen, 2007

aquest sentit, tenir també presents les arrels catalanes d'Europa, dit sigui amb tota la modèstia: la primera gran obra filosòfica de la història escrita en una llengua moderna, no en llatí o en grec, pertany a Ramon Llull (ca. 1232-1315)² Significativament, Llull va escriure també en àrab, a banda del català i el llatí. La seva influència en el pensament europeu medieval i renaixentista va ser enorme.

La riquesa de la cultura catalana, una de les poques –si no l'única– que sense disposar d'un Estat propi ha tingut sempre una projecció internacional, ha donat lloc inevitablement a reflexions polítiques. És curiós que ja en una data com el 1841 la qüestió cultural i la política es comparin en relació, precisament, a la possibilitat de la independència de Catalunya. Diu el poeta Joaquim Rubió i Ors (1818-1899): “*Catalunya pot aspirar encara a la independència, no a la política, puix pesa molt poc en comparació de les demés nacions, les quals poden posar en lo plat de la balança a més de lo volumen de sa història, exèrcits de molts mils d'hòmens i esquadres de cent navios, però sí a la literatura*”³ Aquesta visió cultural oberta, no ètnica ni excloent, de la pròpia identitat definirà el catalanisme fins l'actualitat i el diferenciarà radicalment d'altres moviments nascuts també durant el Romanticisme, però més atents als exèrcits que no pas a la literatura.

El despertar nacional català resultaria històricament incompreensible sense el moviment cultural de la Renaixença i, més en concret, sense la recuperació l'any 1859 dels Jocs Florals, gràcies a la iniciativa d'Antoni de Bofarull (1821-1892) i de Víctor Balaguer (1824-1901), entre altres. La represa dels Jocs Florals del 1859 constituïa una recreació en clau romàntica dels orígens medievals del certamen, instituit pel rei Joan I l'any 1393. Se celebraven des del 1323 a Tolosa de Llenguadoc, i constituïen una mostra indiscutible de l'eclosió cultural de l'Europa d'aquella època. El ressorgiment nacional de molts pobles d'Europa va estar sovint relacionat amb episodis de desordre o violència; el de Catalunya, en canvi, amb la lírica i la sofisticació cultural. Aquest fet no és anecdòtic: encara avui, l'afirmació nacional té sempre un component de civisme integrador i fins i tot un biaix festiu. ¿Poesia medieval i xemeneies de fàbriques en un mateix context? En el cas de la Catalunya del segle XIX es produeix aquella “*alliance profonde entre l'archaïsme ostensible de la construction identitaire et la plus indéniable modernité économique et technologique*”⁴ a la que es va referir Anne-Marie Thiesse. El catalanisme és un moviment de modernització nascut en ple Romanticisme, i això explica la paradoxa.

Aquell enorme salt de gairebé cinc cents anys, entre la Catalunya medieval de Joan I i el país que en aquell moment estava en plena Revolució Industrial, tenia una dimensió que anava molt més enllà de la literatura: era, com hem apuntat abans, un acte cívic i d'afirmació patriòtica, tot i que, òbviament, es produïa en un context històric que té poc a veure amb

EL RESSORGIMENT NACIONAL DE MOLTS POBLES D'EUROPA VA ESTAR SOVINT RELACIONAT AMB EPISODIS DE DESORDRE O VIOLÈNCIA; EL DE CATALUNYA, EN CANVI, AMB LA LÍRICA I LA SOFISTICACIÓ CULTURAL

2 http://quisestlullus.narpan.net/1_intro.html

3 LÓPEZ, Emili. *En nom de Catalunya. Els catalanismes moderns a través dels seus textos*. Barcelona: Empúries, 2007, p. 16.

4 THIESSE, Anne-Marie. *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XXe siècle*. París: Seuil, 1999.

l'actual. Catalunya tornava a mirar Europa, d'on provenia històricament a través de la Marca Hispànica, frontera sud de l'Imperi Carolingi. La idea d'una Catalunya desvinculada d'Europa

**UNA EUROPA SENSE ELS REFERENTS
ARQUITECTÒNICS DE GAUDÍ,
O ELS PICTÒRICS DE DALÍ O MIRÓ,
LES APORTACIONS MUSICALS DE
PAU CASALS O JORDI SAVALL, ETC.
RESULTARIA AVUI INCOMPRESIBILE
DES DEL JAPÓ O DES DELS
ESTATS UNITS**

resultava impensable al segle XIX, i continua resultant inconcebible avui. Simètricament, una Europa sense els referents arquitectònics de Gaudí, o els pictòrics de Dalí o Miró, les aportacions musicals de Pau Casals o Jordi Savall, etc. resultaria avui incomprendible des del Japó o des dels Estats Units, on tot això forma part inseparable del Vell Continent. I també des de Brussel·les, naturalment: *“Hi ha molta relació amb Europa, perquè hi som, a Europa. Hi ha molts catalans que treballen a les institucions europees. Hi ha molta admiració [a Brussel·les] per Catalunya,*

pel geni, el talent, la vitalitat, la creativitat que desprèn Catalunya (...) I, doncs, Catalunya manté una imatge de prestigi.”⁵

Catalunya també forma part d'Europa geogràficament, per descomptat. Sense necessitat de postular cap mena de determinisme estricte, és evident que la seva situació geogràfica ha condicionat radicalment la seva europeïtat. Els quasi 32.000 km² disposats en forma de triangle que delimiten el seu territori actual no es troben situats, precisament, en un lloc qualsevol de la geografia europea. Estan encaixonats entre dos grans països que, en diferents èpoques, van arribar a transformar-se en algunes de les potències imperials més poderoses del món: França i Espanya, així com del Principat d'Andorra. A més, l'espai que ocupa Catalunya en el context general de la Mediterrània la transforma gairebé per força en una terra de pas, transitada des de temps remots per fenicis i hebreus, grecs i romans, víkings i cartaginesos, germànics i àrabs...

Paradoxalment o no, aquesta terra de pas ha donat lloc a una de les identitats nacionals més fortes del continent europeu: una identitat amb una voluntat de ser sostinguda en el temps. El fet que després de llargs períodes de persecució i de prohibició la llengua catalana estigui viva i, al segle XXI, tingui més parlants que molts altres idiomes d'Europa amb un Estat propi que les protegeix, resulta extraordinari, gairebé insòlit. En el context del món més aviat agònic de les llengües minoritzades, es tracta d'una excepció cridanera, gairebé d'una anomalia. Avui, el català és una llengua d'ús habitual a la universitat, a l'escola, als mitjans de comunicació i, per suposat, al carrer. L'any 1939, tot just després de la Guerra Civil espanyola, aquesta situació resultava més aviat inimaginable. El català és la llengua de Gaudí, de Dalí, de Miró, de Pau Casals, de Guardiola... Forma part d'una cultura viva que ha encarat amb vitalitat el repte de la globalització. És una de les 30 llengües més emprades a Internet, i l'única d'aquesta llista que no disposa d'un Estat propi. El seu ús a la xarxa ha augmentat molt des de 2002 fins avui⁶. Al

5 ALTAFAJ, Amadeu. “S’ha de traduir el ‘som i serem’ en ‘hi som i hi serem’”, *Ara*, 08.II.2013, http://www.ara.cat/politica/Altafaj-Catalunya-UE_o_1025897637.html

6 <http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/xarxes/percentatge-catala-internet-6226-2626949> El baròmetre analitza la presència del català a la xarxa des de l'agost del 2002, quan es comptabilitzava que un 40,71% de les webs eren en català. Ara, onze anys més tard, el mateix baròmetre indica que són un 62,29%.

mateix temps el castellà a Catalunya disposa també d'una gran vitalitat, i Barcelona continua sent una de les capitals mundials de l'edició en aquesta llengua⁷.

La condició de terra de pas no és doncs incompatible amb una identitat nacional que, fins i tot en moments de persecució, no ha volgut renunciar a ella mateixa. En els seus inicis a finals del segle XIX, el catalanisme va pretendre fer-se càrrec del lideratge d'una Espanya decadent que l'any 1898 acabava de sortir de la traumàtica fi del seu imperi colonial, amb la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i les Illes Filipines. Una mostra clara i explícita d'aquesta actitud favorable a la modernització d'Espanya és *Per la concòrdia* (1929), de Francesc Cambó (1876-1947). Ara Espanya és un país modern i, en el nou context del món globalitzat, Catalunya està explícitament més pendent d'Europa i de la resta del món –un món que també inclou Espanya, òbviament–. De fet, el vincle històric de Catalunya amb Europa, i més concretament amb els francs, és força anterior al que el lliga amb altres monarquies de la península ibèrica a partir del 1476. Totes aquestes vicissituds, que inclouen llargs períodes d'anarquia, van influir tant en el caràcter català com la seva condició de terra de pas. En un article publicat l'any 1924 a la *Revista de Catalunya*, l'escriptor Josep Pla (1897-1981) deia: *“Les especialíssimes condicions polítiques en què s’ha trobat el nostre país han originat una situació general complexa: el poble català, per un cantó, està situat dins un ordre jurídic establert; aquesta circumstància fa, d’altra banda, que davant d’aquest ordre no es pugui adoptar sinó una posició neguitosa. La nostra situació hamlètica fa que hàgim estat, de fet, un poble sense govern, que la crisi de l’autoritat a Catalunya no es tanqui mai, sigui sempre oberta. Aquesta situació, que han conegut tots els pobles que han resolt o ja estan en curs de resoldre llur problema polític, és dolorosíssima. És antibiològic creure que una de les voluptuositats de l’home és la de sentir-se ingovernat. Gobineau ha escrit, és cert, que el privilegi dels pobles de la raça ària és l’individualisme. L’individualisme no és pas, però, l’anarquia. L’anarquia és un estat que només poden resistir, còmodament, certs malalts. L’observació demostra que l’home corrent, l’home de la pasta del món, troba, en sentir-se intel·ligentment governat i respectat, mil plaers en l’autoritat. És per aquesta raó que el poble català, que, de l’autoritat, només n’ha conegut un burocratisme sovint dissolvent, generalment ignorant, sempre foraster, viu enmig d’una anguniosa incomoditat, sense confort polític”*. Hamlet? Sí, el que justament es pregunta “to be or not to be?”. Catalunya va decidir ser, va tenir voluntat de ser, de mantenir la seva identitat nacional malgrat que les circumstàncies fossin realment adverses⁸.

Aquesta realitat *hamlètica*, segons el significatiu adjectiu de Pla, també ha donat lloc, però, a veritables períodes de prosperitat, d'estabilitat i, sobretot, de creativitat. El moviment cultural de la Renaixença va anar acompanyat de l'eclosió industrial i comercial del país –comparable llavors amb les contrades més pròsperes d'Anglaterra o d'Alemanya– així com amb la consolidació de l'ideari polític del catalanisme. Aquest moviment resulta literalment incomprensible sense el

LA CONDICIÓN DE TERRA DE PAS NO ES INCOMPATIBLE AMB UNA IDENTITAT NACIONAL QUE, FINIS I TOT EN MOMENTS DE PERSECUCIÓ, NO HA VOLGUT RENUNCIAR A ELLA MATEIXA

7 http://www20.gencat.cat/portal/site/culturacatalana/menuitem.be2bc4cc4c5aec88f94a9710boco1e1a0/?vgnnextoid=bcdaef2126896210VgnVCM100000boc1e0aRCRD&vgnnextchannel=bcdaef2126896210VgnVCM100000boc1e0aRCRD&vgnnextfmt=detall2&contentid=485fef7fb89d7210VgnVCM1000008doc1e0aRCRD&newLang=es_ES

8 PLA, Josep. *Prosperitat i rauxa de Catalunya. Obra Completa*, Volum XXXII. Barcelona: Destino, 2010, p. 85.

mirall d'Europa. Ja al segle XX, degut a la voluntat de participar activament en els principals corrents de la modernitat europea, de contribuir-hi amb aportacions substancials, la cultura catalana farà una aposta decidida per l'avantguarda, la innovació, el diàleg creatiu amb la tradició. Aquell clima febril, d'innovacions agosarades, que va de l'arquitectura d'Antoni Gaudí (1852-1926) al pinzell de Salvador Dalí (1904-1989) o de Joan Miró (1893-1983), passant per la ploma del mateix Pla, el violoncel de Pau Casals (1876-1973) i tantes altres figures de nivell internacional, s'escapçarà dramàticament tot just després de la derrota de la Catalunya republicana l'any 1939, a la que seguirà un gens dissimulat intent de genocidi cultural per part dels vencedors.

La Catalunya del segle XXI se sent orgullosa del seu llegat històric i des de fa molts anys ha intentat transformar positivament les mancances relacionades amb l'absència d'un Estat propi en uns valors sòlids, que, en aparença, són ben aptes per als nous temps. Perquè com ha escrit David Lowenthal, ser és haver estat i saber projectar el passat cap al futur.⁹

LA CATALUNYA DEL SEGLE XXI SE SENT ORGULLOSA DEL SEU LLEGAT HISTÒRIC I DES DE FA MOLTS ANYS HA INTENTAT TRANSFORMAR POSITIVAMENT LES MANCANCES RELACIONADES AMB L'ABSÈNCIA D'UN ESTAT PROPI EN UNS VALORS SÒLIDS

La condició de nació sense Estat que remarcava Pla va donar lloc a l'existència d'un moviment associatiu molt compromès amb la realitat nacional del país, que encara perviu. La persecució va afavorir una gran sensibilitat cap a les qüestions socials i les minories, i aquesta actitud va influir substancialment en el rumb de la Transició espanyola a final de la dècada del 1970. La poca generositat dels recursos naturals, per la seva banda, va portar a entronitzar el treball ben fet, l'estalvi i la responsabilitat com alguns dels valors fonamentals

del país. El Hamlet al·ludit per Pla, doncs, va deixar de banda la seva actitud erràtica i dubitativa tot just en algunes coses fonamentals: va decidir *ser*, inapel·lablement.

Com som els catalans? L'historiador Ferran Soldevila (1894-1971) en fa un retrat amablement autocrític, que potser encara ara és vigent: *“És aquest hàbitat geogràfic que ens ha fet extravertits, fàcils a la comprensió de la manera d'ésser dels altres, aptes per a les arts plàstiques i per a l'expressió literària que no comporti un excés d'introspecció, amics de les coses concretes, tangibles i a mesura humana, poc conscients de la nostra personalitat i de la nostra missió col·lectives, tendents a la disgregació, poc aptes per a les concepcions massa abstractes, individualistes, però espontàniament recercadors de remeis als nostres defectes amb l'associacionisme i amb l'instint federatiu”*¹⁰. Enguany, 2014, Catalunya celebra del Tricentenari dels fets del 1714, que van acabar amb les llibertats nacionals de Catalunya (“constitucions”) després de la Guerra de Successió, conflicte d'àmbit europeu que va suposar un enorme trasbals per al país. Els fets de 1714 no van ser exactament un conflicte entre Catalunya i Espanya, sinó que van afectar també altres països com Anglaterra, França o els Països Baixos. Però el que resulta innegable des de qualsevol perspectiva és que qui va sortir pitjor parat d'aquella guerra fou Catalunya. Aquesta apreciació no és cap prejudici, sinó un fet que va ser percebut així fins i tot des de fora de Catalunya. L'interessat Voltaire va deixar escrit que: *“Cette fureur des Catalans qui ne les avait pas animés quand Charles VI était parmi eux,*

9 LOWENTHAL, David. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

10 Cita a COLL I ALENTORN, Miquel. *Textos i estudis de cultura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 12.

et qui les transporta quand ils furent sans secours, fut la dernière flamme de l'incendie qui avait ravagé si longtemps la plus belle partie de l'Europe, pour le testament de Charles II, roi d'Espagne".¹¹ I més encara, a l'hora d'explicar el conflicte no dubta en elogiar la terra i la seva gent: "La Catalogne est un des pays les plus fertiles de la terre, et des plus heureusement situés. Autant arrosée de belles rivières, de ruisseaux, et de fontaines, que la vieille et la nouvelle Castille en sont dénuées, elle produit tout ce qui est nécessaire aux besoins de l'homme, et tout ce qui peut flatter ses désirs, en arbres, en blés, en fruits, en légumes de toute espèce. Barcelone est un des beaux ports de l'Europe, et le pays fournit tout pour la construction des navires. Ses montagnes sont remplies de carrières de marbre, de jaspe, de cristal de roche; on y trouve même beaucoup de pierres précieuses. Les mines de fer, d'étain, de plomb, d'alun, de vitriol, y sont abondantes: la côte orientale produit du corail. La Catalogne, enfin, peut se passer de l'univers entier, et ses voisins ne peuvent se passer d'elle.

Loin que l'abondance et les délices aient amolli les habitants, ils ont toujours été guerriers, et les montagnards surtout ont été féroces. Mais, malgré leur valeur et leur amour extrême pour la liberté, ils ont été subjugués dans tous les temps: les Romains, les Goths, les Vandales, les Sarrasins, les conquirent. Ils secouèrent le joug des Sarrasins, et se mirent sous la protection de Charlemagne. Ils appartinrent à la maison d'Aragon, et ensuite à celle d'Autriche".¹²

Des de l'òptica anglosaxona l'obra anònima *The deplorable history of the Catalans, from their first engaging in the war, to the time of their reduction. With the motives, declarations, and engagements, on which they first took arms. The letters, treaties, &c. relating thereto ...* publicada a Londres el 1714 és també una bona prova del ressò internacional que tingué l'ensulsiada catalana.¹³

"La història d'Europa –diu el professor de Princeton Carles Boix– ha estat la història de la progressiva (tot i que, a voltes, fluctuant) fusió del continent en un sol espai polític i econòmic. Ha estat la història de la creació d'un món cada cop més ben interrelacionat comercialment i relligat humanament. I ha estat la història de l'emergència d'explosions bèl·liques a nivell continental i de la formació d'unitats polítiques, els estats-nació, de dimensions massives. El catalanisme polític, entès en la seva accepció més àmplia, com tota acció de defensa de la identitat i de les institucions catalanes, i, per tant, ja operatiu als debats dels juristes catalans del segle setze i a les guerres de 1640 i 1705, va néixer com a reacció a la progressiva interdependència política i sobretot bèl·lica que es va emparar d'Europa des de finals del període medieval. Dit d'una altra forma, el catalanisme ha estat un subproducte del procés d'internacionalització, o, si es vol utilitzar la terminologia més estesa avui en dia, de la 'globalització' política i econòmica que ha caracteritzat Europa des de fa cinc cents anys.

La progressiva interpenetració del continent europeu no solament va causar l'emergència del catalanisme sinó que, sobretot, explica tant les seves oscil·lacions passades, que van des del separatisme vergonyant de 1640 al provincialisme decimonònic i des del programa de l'Espanya gran a les temptacions sobiranistes actuals, i les seves perspectives futures. Contra el que se sol dir, el procés de globalització, i en particular, els seus efectes, no han tingut ni tenen un caràcter unívoc. Ben al contrari, el seu rostre és la cara de Janus, a voltes amenaçant la lliure determinació

¹¹ VOLTAIRE. *Le siècle de Louis XIV*. Paris: Le livre de poche, 2005, p. 9.

¹² VOLTAIRE. *Ibid.* p. 227-228

¹³ Facsímil anònim del 1714, editat per Enciclopèdia Catalana el 1991.

de les nacions, a voltes destruint totes les barreres que s'oposaven a la seva sobirania. La gradual integració dels països europeus en un sol teatre militar els segles quinze i setze va estroncar les possibilitats dels Estats petits i, en definitiva, va minvar la sobirania de Catalunya. La creació correlativa d'autèntics mercats nacionals, sostinguts pel monopoli regulador dels Estats moderns, va constrènyer encara més les possibilitats polítiques del catalanisme. Per contra, la fase ulterior de la globalització, i, en particular, la progressiva fusió (institucionalitzada) de les economies europees en els darrers cinquanta anys, pot deslligar el catalanisme polític dels vincles seculars que ha mantingut amb altres pobles peninsulars"¹⁴.

Fa 300 anys, Catalunya es trobava en una cruïlla històrica infinitament pitjor que l'actual: estava a punt de desaparèixer com a poble i, a més, vivia una situació econòmica límit com a resultat de la devastació de la guerra. Però aquella mateixa Catalunya derrotada i empobrida és la que va protagonitzar un segle més tard un dels grans miracles econòmics de l'Europa de la Revolució Industrial, equiparable i en molts casos més avançada que algunes de les zones més puixants d'Anglaterra o d'Alemanya. Tot assumint valors sòlids com el treball i la responsabilitat individual i col·lectiva, les dificultats es van transformar, paradoxalment, en un estímul positiu. La crisi iniciada el 2008 va obligar a repensar no només Catalunya, sinó la mateixa idea política de la Unió Europea (inclosa la seva moneda) i, en general, el sistema de vida occidental. Venim d'uns anys en què la prosperitat real es va barrejar amb miratges i perspectives il·lusòries, i no només al sud d'Europa. Aquest aterrament sobtat a la realitat

té sens dubte un punt de dramatisme, però també obliga a repensar profundament el sistema de valors de la nostra societat. L'hedonisme, el consumisme irracional, l'actitud dimissionària en relació a les coses públiques o l'ús inadequat i abusiu de determinats béns i serveis públics han de quedar enrere. Catalunya va ser una de les primeres regions d'Europa, i sens dubte la primera comunitat de l'Estat espanyol, en fer front al problema d'una manera decidida. La majoria dels catalans van entendre que els sacrificis que se'ls hi demanaven no només tenen una evident

justificació de caràcter econòmic sinó, sobretot, un profund sentit de compromís amb les generacions futures d'arreu d'Europa, entesa com a projecte irrenunciable. Aquestes generacions tenen el dret a disposar dels mateixos serveis essencials que ha tingut la nostra, però això només serà possible amb un reajustament profund del sistema a tota la Unió. En tant que contribuent net¹⁵, que aporta més del que rep d'Europa, Catalunya té un paper molt important en aquesta qüestió.

FA 300 ANYS, CATALUNYA ES TROBAVA EN UNA CRUÏLLA HISTÒRICA INFINITAMENT PITJOR QUE L'ACTUAL: ESTAVA A PUNT DE DESAPARÈIXER COM A POBLE I, A MÉS, VIVIA UNA SITUACIÓ ECONÒMICA LÍMIT COM A RESULTAT DE LA DEVASTACIÓ DE LA GUERRA

14 BOIX, Carles. *L'obertura catalana*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis/Angle Editorial, Assaig Breu, 1, 2002, p 12.

15 <http://www.324.cat/noticia/2178734/economia/Catalunya-ha-estat-sempre-contribuidora-neta-als-pressupostos-de-la-UE>

El Procés de Transició Nacional Catalana explicat a Europa

A Catalunya existeix avui un debat democràtic i pacífic sobre la pròpia realitat nacional. No és un moviment antiespanyol: l'objectiu consisteix justament a enfortir la convivència des del marc comú d'Europa. El caràcter cívic d'aquest procés el pot observar qualsevol persona que visiti el nostre país. Per descomptat, hi ha veus interessades a explicar esbiaixadament el que està passant, però la realitat és la que és, tal com pot comprovar-ho qualsevol ciutadà de la Unió Europea que tingui interès a fer-ho. De fet, des de que es va obrir aquest debat cap al l'any 2010, el nombre de turistes i de persones que assisteixen a congressos i altres esdeveniments no ha parat d'augmentar¹⁶. De les 15.931.932 pernотacions hoteleres de l'any 2012, Barcelona va aconseguir incrementar aquesta xifra en més de mig milió el 2013, fins a arribar a les 16.485.074, un 3,47% més¹⁷. A Catalunya no hi ha cap conflicte ni cap situació de tensió que vagi més enllà del debat polític habitual i normal en qualsevol altre lloc del món, tal com ho poden certificar tots aquests milions de persones.

Què està passant, en darrer terme, a Catalunya? Explicar-ho és alhora molt senzill i molt complicat, en la mesura que tots –inclosos els catalans– no ens podem desprendre tan fàcilment d'un conjunt d'estereotips i prejudicis. Provarem de resumir-ho en una sola frase: a Catalunya, els ciutadans han passat de la tradicional *reivindicació quantitativa* dels seus drets legítims (més competències, més gestió dels impostos, etc.) a un altra de *qualitativa*, que implica per força un canvi d'*status quo* politicoadministratiu. En aquest sentit, l'aspiració ja no és una simple millora del sistema de finançament en si mateix (és a dir, una reivindicació quantitativa): l'objectiu és l'aprofundiment en la sobirania nacional de Catalunya (és a dir, una reivindicació qualitativa) amb la intenció de construir una societat més justa, cohesionada i solidària i amb veritable igualtat d'oportunitats. La resistència del govern espanyol a fer públiques les balances fiscals mostra fins a quin punt aquesta qüestió és important, perquè condiona des de les infraestructures fins a la vida quotidiana de les persones, malgrat la seva aportació neta a la caixa comuna¹⁸.

Qui està protagonitzant aquest canvi? Fins la sentència del Tribunal Constitucional espanyol que l'any 2010 va anul·lar *de facto* l'Estatut d'Autonomia aprovat en referèndum pels catalans, el sentiment independentista de les classes mitjanes del país era molt minoritari. A partir de llavors, en canvi, i en només dos anys, ha estat la societat civil qui s'ha auto organitzat i ha guiat aquest gir. A data de 2014, totes les enquestes i estudis prospectius mostren una majoria absoluta de catalans que vol votar sobre el seu futur nacional. No es tracta de “radicals” sinó justament del gruix de les classes mitjanes. Tampoc no hi ha cap component “ètnic”: aquesta iniciativa

A CATALUNYA EXISTEIX AVUI UN DEBAT DEMOCRÀTIC I PACÍFIC SOBRE LA PRÒPIA REALITAT NACIONAL. NO ÉS UN MOVIMENT ANTIESpanyOL: L'OBJECTIU CONSISTEIX JUSTAMENT A ENFORTIR LA CONVIVÈNCIA DES DEL MARC COMÚ D'EUROPA

16 “El boom del turismo se nota en Barcelona... pero no en Madrid” <http://www.expansion.com/2013/02/05/empresas/transporte/1360066243.html>

17 <http://www.lavanguardia.com/viajes/20140306/54402846015/barcelona-record-turistas-alojados-hoteles.html>

18 http://www.ara.cat/politica/catalans-exigeixen-Montoro-publiqui-balances_o_1074492803.html

compta amb el suport de catalans de tota mena, des dels que s'expressen habitualment en català com els qui ho fan en castellà o en altres llengües; dels qui són nascuts aquí i dels qui ho van fer en altres llocs. De persones que s'autoubiquen a l'esquerra i altres que ho fan a la dreta, o al centre. De gent que viu al camp i altres a les gran ciutats. Estem parlant, doncs, del tram més extens de les classes mitjanes¹⁹.

Com s'han articulats políticament i institucionalment aquestes reivindicacions majoritàries? La legitimitat política d'aquest procés la va generar a tots els efectes, entre altres coses, la sessió parlamentària del 27 de setembre de 2012, quan 84 dels 135 diputats del Parlament de Catalunya

PERÒ NO ESTEM PARLANT D'UN FET INCERT O MATISABLE SINÓ D'UNA DECISIÓ PARLAMENTÀRIA CLARA I PERFECTAMENT LEGAL. CONVÉ REMARCAR AQUESTA DARRERA QÜESTIÓ: EN CAP MOMENT S'HA FET RES AL MARGE DE LA LLEI I, PER DESCOMPTAT, DEL DIÀLEG POLÍTIC

*van votar a favor d'una consulta sobre l'Estat propi, i només 21 en contra. La manifestació de la Diada és un catalitzador fonamental del procés, però no l'únic: l'any 1989, per exemple, el Parlament ja s'havia pronunciat favorablement sobre el dret a decidir dels catalans. En definitiva, no estem parlant d'un fet incert o matisable (com ara el nombre *exacte* de persones que es van manifestar a Barcelona) sinó d'una decisió parlamentària clara i perfectament legal. Convé remarcar aquesta darrera qüestió: en cap moment no s'ha fet res al marge de la llei i, per descomptat, del diàleg polític.*

*El desencadenant d'aquest procés ha estat la crisi econòmica? No, en absolut. En tot cas, és ben normal que des d'Europa es tingui aquesta visió. Però les expectatives nacionals dels catalans i els problemes conjunturals derivats de la crisi són dues coses diferents. El catalanisme polític té un recorregut centenari, que arrenca a finals del segle XIX, i ha vist moments d'eufòria econòmica i moments de crisi profunda. Amb vaques magres o vaques grasses l'objectiu sempre ha estat el mateix: la preservació de la identitat catalana i del benestar dels seus ciutadans. En les actuals circumstàncies, però, això només resulta factible en el si d'un Estat propi. El desencadenant real d'aquest procés ha estat el triomf del conjunt de valors i actituds que defensa el catalanisme, entre ells el de dignitat nacional. L'anul·lació, *de facto*, d'un referèndum legal sobre l'Estatut d'Autonomia de 2006 per part del Tribunal Constitucional Espanyol va marcar un punt de no retorn²⁰. Aquest canvi es va traduir posteriorment en un acord parlamentari basat en una amplíssima majoria destinat a poder exercir el dret a decidir.*

Per que els catalans (i també molts espanyols) ja no estan d'acord amb l'actual articulació territorial de l'Estat? L'Estat de les Autonomies constituïa a finals de la dècada del 1970 una solució raonable per a assumir la plurinacionalitat d'Espanya tot i que, en la mesura que aquesta plurinacionalitat no es va arribar a admetre mai, el seu recorregut fou sempre vacil·lant i precari. Actualment, l'Estat de les Autonomies resulta insatisfactori per a gairebé tothom, no només per a Catalunya: és un sistema car i tendeix a duplicar o triplicar funcions administratives. Si hagués existit una voluntat real de resoldre l'actual situació per la via de la negociació política, i no per mitjà de la pressió constant i sostinguda en el sistema finançament autonòmic, la situa-

19 <http://www.324.cat/noticia/1884457/catalunya/15-milions-de-persones-demanen-la-independencia-de-Catalunya-en-una-manifestacio-record>

20 <http://www.tribunalconstitucional.es/es/jurisprudencia/paginas/Sentencia.aspx?cod=16273>

ció actual podria ser una altra. El problema, però, ha derivat al que coneixem avui i no té gaire sentit insistir-hi. Convé subratllar que aquest tipus de qüestions existeixen, en uns termes o en uns altres, en qualsevol país europeu. Catalunya no representa cap cas excepcional ni res que pugui suscitar preocupació.

En cas de secessió, quin hauria de ser el paper de la Unió Europea en el procés? El Tractat de Lisboa es refereix a la figura de la “ampliació interna” de la Unió, però no concreta jurídicament el supòsit. En el cas de l'article 50, estableix la manera com un Estat membre pot abandonar la Unió. El cas de Catalunya, però, seria inèdit, sense precedents, i per tant sense jurisprudència efectiva. Aquí hauria de prevaldre la intel·ligència política, la imaginació negociadora i el sentit comú, no una lectura rutinària del Tractat o qualsevol altre text jurídic. El rumor sobre una possible expulsió automàtica de Catalunya de la UE i, per tant, de la pèrdua de la condició de ciutadans de la Unió dels catalans no té cap fonament jurídic ni cap precedent històric, per la senzilla raó que això no ha passat mai. Segons el Tractat de Lisboa, qualsevol ampliació externa o interna de la Unió s'ha d'aprovar per unanimitat per part dels Estats membres. Això, però, no es pot interpretar directament com una “expulsió” de Catalunya, ni tan sols com una actitud hostil automàtica cap a Catalunya.

Finalment, per què a Catalunya es parla de “transició nacional”? Quin és el sentit d'aquesta expressió? La via autonòmica no respon actualment a les expectatives de la majoria de catalans, però és evident que encara no existeix en la nostra societat un consens clar sobre quina ha de ser la resposta a aquesta situació. La gent vol votar per determinar d'una forma transparent i estrictament democràtica quina és la voluntat majoritària, i així poder actuar d'una manera racional. Per això parlem justament de *Transició Nacional*. Hem deixat enrere un estadi de la nostra història recent però encara no hem d'acordat entre tots la via per superar-lo d'una manera satisfactòria i escrupolosament democràtica. En l'actualitat, l'única forma de legitimitat política és la que es basa en el respecte a les regles del joc del sistema democràtic, el principal referent del qual no és altre que la noció de majoria. Qualsevol procés de gran abast que vulgui assolir una quota de legitimitat incontestable, ha de respectar la regla bàsica de la democràcia i, en conseqüència, disposar del suport d'una majoria sòlida. Som enmig d'un procés d'afirmació nacional que implica, per força, la consideració d'un subjecte col·lectiu –el del poble de Catalunya– i el del dret a decidir que li és inherent. L'objectiu és el mateix que fa més de cent anys: garantir la identitat nacional de Catalunya i situar-nos entre els països més avançats d'Europa. La gran diferència és que al segle XIX semblava que això era possible amb una fórmula politicoadministrativa semblant a l'actual, i al segle XXI hem constatat que es tracta d'una quimera. Per aquesta raó, els catalans volem buscar democràticament una sortida plausible tant per a nosaltres com per a les generacions futures.

Com ja ho hem explicat abans, la sentència del TC sobre l'Estatut va situar les relacions polítiques presents i futures entre Catalunya i Espanya en una cruïlla, en la mesura en què coartava *de facto* la viabilitat de la identitat nacional catalana i la situava en un context jurídicament equívoc i políticament residual. La idea de *Transició Nacional* sorgeix d'aquesta simple constatació, i prova de donar sortida a una situació que no es pot perpetuar indefinidament. El govern espanyol

LA GENT VOL VOTAR PER DETERMINAR D'UNA FORMA TRANSPARENT I ERICTAMENT DEMOCRÀTICA QUINA ÉS LA VOLUNTAT MAJORITÀRIA, I AIXÍ PODER ACTUAR D'UNA MANERA RACIONAL. PER AIXÒ PARLEM JUSTAMENT DE *TRANSICIÓ NACIONAL*

no ha fet cap passa substancial per arribar a reconsiderar un model de Transició Nacional que passa –però que no culmina forçosament– en el dret a decidir: culmina justament on ens porti l'exercici democràtic d'aquest dret. En tot cas, l'actitud de l'Estat espanyol no condicionaria la determinació amb que s'emprendrà aquest procés de transició, perquè aquest no és reactiu i circumstancial sinó proactiu i de llarg recorregut.

Quin risc suposa per a Catalunya aquest procés, i quines conseqüències pot tenir per a Europa? La Transició Nacional catalana no és cap aventura incerta, ni aspira a desenvolupar-se de qualsevol manera i a qualsevol preu. En els últims temps, i amb l'objectiu de desacreditar les nostres aspiracions nacionals, s'han fet moltes comparacions malicioses entre Catalunya i, per exemple, Kosovo o Montenegro. Dit des del més absolut respecte, Catalunya no té res a veure amb aquests països, ni econòmicament, ni socialment, ni en cap altre sentit. Catalunya ha estat, és, i esperem que continuï sent, un dels motors més actius i avançats d'Europa, com també ho és Flandes, posem per cas. I aquest fet, òbviament, juga a favor dels interessos nacionals catalans. Les aspi-

racions de plena sobirania de Catalunya no poden anar acompanyades mai d'una *deseuropeïtzació* d'aquesta. El nostre referent de Transició Nacional no pot estar representat pels resultats més o menys traumàtics de determinats processos de secessió esdevinguts després de l'ensorrament del bloc soviètic a començaments de la dècada del 90. El referent ha de ser l'Europa a la que

LA TRANSICIÓ NACIONAL CATALANA NO ÉS CAP AVENTURA INCERTA, NI ASPIRA A DESENVOLUPAR-SE DE QUALESEVOL MANERA I A QUALESEVOL PREU

pertanyem des de l'època de Carlemany, doncs. Per aquesta raó, no podem caure en el parany d'acusar la UE de restringir els nostres drets lingüístics, perquè aquests depenen al capdavant d'una decisió prèvia de l'Estat espanyol.

El principal argument contra les aspiracions nacionals catalanes feta des de la perspectiva de la projecció internacional té a veure amb una identitat suposadament “anòmala”: una nació sense Estat amb una llengua que no està present de manera oficial a les principals institucions de la UE, etc. La qüestió de la llengua queda absolutament desmentida, entre altres coses, amb l'afluència cada cop més gran d'estudiants del programa Erasmus a les universitats catalanes. Des de fa anys Catalunya s'està consolidant com un dels destins més sol·licitats pels estudiants de les universitats europees dins del programa de mobilitat Erasmus: pel que fa al curs 2012-2013, el 18% dels alumnes Erasmus que vénen a l'Estat espanyol tria una universitat catalana (3.142 estudiants sobre un total de 17.166). Si afegim els estudiants extracomunitaris la xifra ultrapassa els 10.000 estudiants estrangers a Catalunya, és a dir el 19% del total de l'Estat espanyol.²¹ Però si tenim en compte altres programes d'intercanvi, les universitats privades i les escoles de negocis, la xifra d'estudiants estrangers es dobla per assolir pràcticament els 25.000, la majoria dels quals prové dels Estats Units i d'Àsia.

El turisme de qualitat també desmenteix la pretesa *anomalía* d'aquesta identitat: l'arquitectura de Gaudí, o la gastronomia catalana, s'estan convertint en un motor econòmic i, sens dubte, en la principal eina de projecció efectiva del país. Constitueixen una mostra, palpable i indiscutible, de l'adaptació de Catalunya a un món canviant, en el que les identitats actuen

21 <http://www.mecd.gob.es/dms/mecd/educacion-mecd/areas-educacion/universidades/estadisticas-informes/estadisticas-informes-documentum/datos-cifras/2012-2013-datos-y-cifras-sistema-universitario-espanol.pdf>

també com a marques identificadores. Naturalment, una identitat nacional és molt més que una marca comercial, però al segle XXI convé que el dinamisme propi de la segona contribueixi a la projecció exterior de la primera.

El moment actual, en què el país es troba en dificultats relacionades amb una crisi econòmica sense precedents, mostra fins a quin punt la Transició Nacional catalana és una resposta coherent a un problema real i tangible relacionat, en part, amb un tracte fiscal que molts catalans consideren injust, perquè ultrapassa els límits raonables de la solidaritat interterritorial. Les aspiracions nacionals de Catalunya són, en aquest sentit, inseparables de les aspiracions de benestar, cohesió social i polítiques de protecció cap als més desfavorits.

LES ASPIRACIONS NACIONALS DE CATALUNYA SÓN INSEPARABLES DE LES ASPIRACIONS DE BENESTAR, COHESIÓ SOCIAL I POLÍTQUES DE PROTECCIÓ CAP ALS MÉS DESFAVORITS

Legalitat i legitimitat: un debat sobre la democràcia a Europa

En l'actualitat, l'única forma de legitimitat política acceptada als països avançats és la que es basa en el respecte escrupolós a les regles del joc del sistema democràtic, el principal referent del qual no és altre que la noció de majoria. No majories imaginàries, sinó d'aquelles que queden reflectides amb nitidesa en processos electorals transparents i reglats. Amb vots. Qualsevol procés de gran abast que vulgui assolir una quota de legitimitat incontestable, tant a nivell intern com extern, i que pretengui transcendir les circumstàncies concretes de la seva pròpia generació, ha de respectar la regla bàsica de la democràcia i, en conseqüència, disposar d'un suport popular molt ampli. En cas contrari, el procés es veurà qüestionat sempre i, d'alguna manera, es trobarà en una situació perpètua de precarietat. En aquest precís context, la noció de *majoria* al·ludeix també a la de *centralitat*, és a dir, com allò que bandeja la possibilitat d'una polarització social pel simple fet d'auto ubicar-se al centre d'aquesta. Però, què passa justament quan s'imposen restriccions per a votar? Des d'una perspectiva democràtica, ¿queda deslegitimat aquell qui *no pot* votar o bé aquell que *impedeix* la votació? La trajectòria impecablement democràtica de la Unió Europea fa que aquesta pregunta resulti retòrica. Resulta inconcebible que, a mitjà termini, la Unió fos contrària a la voluntat política de la majoria dels catalans. Aquest fet contradiria uns dels principis bàsics estipulats al Tractat de Lisboa, com ara el seu article segon: "*La Unió es fonamenta en els valors del respecte a la dignitat humana, de la llibertat, de la democràcia, de la igualtat, de l'estat de dret i del respecte als drets humans, inclosos els drets de les persones pertanyents a minories. Aquests valors són comuns als estats membres en una societat caracteritzada pel pluralisme, la no discriminació, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la igualtat entre dones i homes*".

La Transició Nacional catalana ha aspirat a la plena legitimitat democràtica, tant per allò que n'ha motivat el seu inici com per la manera com s'hauria de consumir en un futur. La via autonòmica no respon a les expectatives de la majoria de catalans, tal com es pot observar tant en estudis específics sobre aquest punt en concret com en la mateixa naturalesa dels resultats electorals del darrer cicle polític²². És evident que encara no existeix un consens sobre quina

hauria de ser *exactament* la resposta a aquesta situació: per fer-ho cal votar. Superar aquest estadi de paràlisi és sens dubte legítim, precisament perquè en cap cas es planteja des de la ruptura, ni tan sols des de la transgressió de les normes jurídiques vigents, sinó com una dreuera que permet acabar superant una situació políticament insostenible a llarg termini. S'ha de tractar d'un procés basat en consensos socials reals i, per suposat, articulats entorn d'agents de molt diversa índole, (associacions, sindicats, col·legis professionals, etc.). No n'hi ha prou amb una aritmètica parlamentària més o menys favorable: en darrer terme, allò que blindava la legitimitat democràtica és la consolidació d'una majoria social real i numèricament significativa, i que per tant no condueix a una societat confrontada en dos pols simètrics. L'existència d'aquesta majoria, en tot cas, només es pot constatar o descartar després d'una consulta electoral exercida amb normalitat democràtica.

Les interpretacions restrictives de la llei o del marc constitucional no poden servir de coartada per a determinades actituds sobre el dret de les persones a decidir el seu futur. Ha d'existir

**LES INTERPRETACIONS RESTRICTIVES
DE LA LLEI O DEL MARC
CONSTITUCIONAL NO PODEN SERVIR
DE COARTADA PER A DETERMINADES
ACTITUDS SOBRE EL DRETS DE LES
PERSONES A DECIDIR EL SEU FUTUR**

una aposta clara per una societat basada en el diàleg pacífic i en la deliberació col·lectiva; una societat on existeix el dret d'expressar-se lliurement i el deure d'escoltar tothom. Convé també ser conceptualment curosos i no jugar amb les paraules amb la simple intenció de desacreditar d'adversari. Quan s'insisteix en que els drets col·lectius són alguna cosa semblant a una ficció i, en conseqüència, no poden ser la base del dret a decidir dels catalans s'obre una perillosa

porta a la relativització de *tots* els drets, sense excepcions. Si considerem que el dret a decidir dels pobles és un artifici jurídic, podem acabar sostenint, amb la mateixa coherència, que *tot* és el resultat d'una convenció arbitrària, inclòs el dret a votar o l'equiparació de drets entre les persones. Una actitud com aquesta és, si més no, imprudent i absurdament destructiva. En la mesura en què és una inquietud col·lectiva compartida per molts catalans; en la mesura en què obeeix a un conjunt de problemes polítics reals i perfectament delimitables; i, sobretot, en la mesura en què pot ser ratificat democràticament, d'una forma reglada i numèricament diàfana, el dret a decidir dels pobles no pot ser refusat com si es tractés d'una mena de fantasia sense cap ni peus. Qüestionar la legitimitat democràtica del dret a decidir –convé insistir-hi–obre la porta a qüestionar la legitimitat democràtica de *qualsevol* dret que una determinada col·lectivitat vulgui assolir.

L'origen històric de l'actual Unió Europea no és altre que el de neutralitzar l'enèsima confrontació entre França i Alemanya, tot reforçant les relacions econòmiques entre ambdós països i les seves àrees d'influència. Es tractava, en definitiva, que els interessos d'aquestes dues potències arribessin a ser comuns; això allunyava tant la possibilitat d'un nou conflicte que gairebé el feia impossible. El projecte actual de la Unió és doncs, d'alguna manera, un resultat indirecte de la Segona Guerra Mundial. La segona part consistia a integrar la resta de països de l'Europa occidental amb la intenció de crear un espai diferenciats en el món polaritzat de la Guerra Freda. També va funcionar. La tercera part consolidava la situació: era –és– l'Europa de l'euro, un altre èxit.

El curs 1944-45, mentre francesos i alemanys encara s'estaven matant, el gran historiador Lucien Febvre, cofundador dels *Annales*, va impartir unes classes que foren publicades l'any

1999 sota el títol *L'Europe. Genèse d'une civilisation*. Enmig dels horrors de la guerra, l'historiador francès fa una reivindicació del llegat germànic d'Europa. En aquell context, l'actitud intel·lectual de Febvre resulta colpidora. La seva tesi central, però, és que Europa només era possible amb la prèvia descomposició de l'Imperi romà. Aquest era una entitat essencialment mediterrània que deixava fora de joc les vastituds de l'Europa septentrional però, alhora, incloïa el nord d'Àfrica i bona part d'Orient. "L'Europa que coneixem ara –afegeix Febvre– és una construcció medieval, que ja no té res a veure amb el passat clàssic"²³.

La raó de ser de la Unió Europea és un compromís històric profund amb la idea de convivència democràtica, feta per països que, a més, renunciïn a una part de la sobirania en nom del bé comú. El 8 de juliol de 1962, Charles de Gaulle i Konrad Adenauer van celebrar una missa de reconciliació junts, només 17 anys després de la fi la Segona Guerra Mundial. La cerimònia va portar uns mesos després a un acord d'amistat franco-germànic, que establia les bases d'una cooperació que persisteix fins avui. El lloc de la trobada estava carregat de simbolisme per a ambdues nacions: l'exèrcit alemany havia destruït parcialment la catedral de Reims durant la Primera Guerra Mundial, però també fou en aquesta localitat francesa on el 7 maig 1945 Alemanya va signar la capitulació sense condicions que posava fi a la Segona Guerra. El canceller alemany Helmut Kohl va dir el 1987, quan es complien 25 anys d'aquell acord, que a Reims es podia sentir el que significa "l'alè de la Història". A les seves memòries De Gaulle es refereix a un «*symbole de nos anciennes traditions, mais aussi théâtre de maints affrontements des ennemis héréditaires depuis les anciennes invasions germaniques jusqu'aux batailles de la Marne. A la cathédrale, dont toutes les blessures ne sont pas encore guéries, le premier Français et le premier Allemand unissent leurs prières pour que, des deux côtés du Rhin, les œuvres de l'amitié remplacent pour toujours les malheurs de la guerre.*»²⁴ Reunit amb Jacques Chirac, Kohl va recordar l'històric dia i les memorables paraules d'Adenauer i De Gaulle. Durant la trobada de Reims, De Gaulle va dir que França i Alemanya s'unien per bé al servei de la llibertat i la confraternització. Adenauer va respondre: "Aquesta estreta amistat, aquesta estreta unió del poble francès i alemany, que no va dirigida contra ningú, que busca la pau i només la pau, és, com vostè ha dit senyor president, un regal del cel". La Unió Europea s'ha anat fent amb actes com aquest, on la voluntat política prevalia sobre consideracions merament legalistes, i on la grandesa i l'esperit de reconciliació era més important que el ressentiment o les ganes de revenja.

Els catalans hem demanat al govern espanyol que aquesta determinació democràtica prevalgui sobre altres consideracions i que, en conseqüència, el poble de Catalunya pugui exercir el seu dret a votar. Som enmig d'un procés d'afirmació nacional que va començar fa més de 100 anys, i que encara no ha acabat. Aquest procés implica, per força, la consideració d'un subjecte col·lectiu –el del poble de Catalunya– i el del dret a decidir que li és inherent. Es tracta d'apostar amb decisió pels ideals democràtics i de posar-los al davant de qualsevol altra consideració. L'objectiu és el mateix que fa més de cent anys: garantir la identitat nacional de Catalunya, és a

23 FEBVRE, Lucien. *L'Europe. Genèse d'une civilisation*. Cours professé au Collège de France en 1944-1945, établi, présenté et annoté par Thérèse Charmasson et Brigitte Mazon, avec la collaboration de Sarah Lüdemann. Préface de Marc Ferro. Paris: Librairie Académique Perrin, 1999.

24 <http://www.editionsfradet.com/la-cathedrale-de-reims-dans-l-histoire-1962-de-gaulle-adenauer.html>

dir, preservar la seva llengua i la seva cultura, i establir un marc que situï el país al lloc d'Europa que li pertoca. Com ja hem esmentat, al segle XIX semblava que això era possible amb una fórmula politicoadministrativa semblant a l'actual, el de l'Estat de les Autonomies d'Espanya, i al segle XXI hem constatat que es tracta d'una quimera o, si més no, d'un encaix tan lesiu per als interessos de Catalunya que simplement no resulta assumible. Per aquesta raó, els catalans volem buscar democràticament una sortida plausible tant per a nosaltres com per a les generacions futures, i conviure amigablement amb els espanyols en el marc comú de la Unió Europea.

El rerefons del problema és polític, no jurídic. La voluntat dels ciutadans no és cap esmena cap llei: és un *fet* i prou, i mai no ha estat gaire intel·ligent ni pràctic negar els fets. Si, en canvi, es

**EL REREFONS DEL PROBLEMA ÉS
POLÍTIC, NO JURÍDIC. LA VOLUNTAT
DELS CIUTADANS NO ÉS CAP ESMENA
A CAP LLEI: ÉS UN FET I PROU, I MAI
NO HA ESTAT GAIRE INTEL·LIGENT NI
PRÀCTIC NEGAR ELS FETS**

prenen decisions manifestament contràries a la realitat social, qualsevol iniciativa podrà ser desqualificada tard o d'hora des de la perspectiva de la legitimitat. Ara mateix, el prestigi del procés que es viu a Catalunya és impecable justament perquè no s'ha allunyat mai dels ideals democràtics. La Transició Nacional catalana es planteja en positiu, respon a una voluntat clara de la societat catalana i ha de traduir-se en una acció política

coherent, decidida i inqüestionablement democràtica. Catalunya demana l'empara d'Europa per a que el referent essencial d'aquest procés sigui essencialment el de la legitimitat democràtica.

Al llarg del segle XIX, i molt especialment durant el seu darrer terç, a Europa i a altres contrades del món es van multiplicar els moviments nacionalistes. Tots tenien en comú el fet de reivindicar la pròpia identitat nacional, però no tots l'entenien de la mateixa manera. Tampoc, òbviament, no tots es trobaven en la mateixa posició en relació a la seva sobirania com a poble: no és de cap manera el mateix governar un gran imperi colonial que ser un petit territori que forma part d'aquest. Equiparar sense més ni més ambdues actituds sol ser un exercici malintencionat de revisionisme històric i de deconstrucció *ad hoc*, sospitosament selectiva. El catalanisme forma part d'aquests nacionalismes que van aflorar arreu d'Europa en un moment molt concret, però té unes característiques pròpies, com la resta de moviments de reivindicació nacional. Aquest no és el context adequat per fer un compendi mínimament rigorós d'història del nacionalisme català, però sí per subratllar-ne algun tret o matís sense el qual no es pot entendre correctament la idea de Transició Nacional Catalana.

El catalanisme no neix mirant un passant mític, sinó un futur possible relacionat íntimament amb el destí d'Europa, més que no pas amb el d'una Espanya que en aquell moment del segle es troba en una situació alarmant de decadència. El nacionalisme català del segle XXI és, per raons òbvies, molt diferent del fundacional, però porta adherit d'una manera molt forta aquelles dues paraules: cultura i modernització. No era ni és concebible un catalanisme indiferent a la llengua i a la cultura pròpies de Catalunya, ni tampoc aliè a la idea de modernització i equiparació del país als paràmetres europeus. La Transició Nacional Catalana comença tot just en constatar que, en les actuals circumstàncies, ni la identitat catalana (la cultura, la llengua) ni la modernització del país (les bases per dotar-lo d'infraestructures eficients, les regles del joc per fer-lo més competitiu) estan de cap manera assegurades. No es tracta de cap amenaça sobtada, com la que va representar la supressió de la Generalitat per part del règim franquista, per exemple, sinó d'una mena de carreró sense sortida que erosiona sense remei alguns trets identitaris irrenunciabls com la llengua, i perjudica el país d'una manera lenta i implacable degut, entre

altres coses, a un tracte fiscal objectivament injust. L'Estat de les Autonomies potser va ser una solució plausible en un moment molt concret –la fi d'una llarga dictadura creada després d'una sanguinolenta guerra civil– però ara mateix és difícil de defensar. L'Estat de les Autonomies no constitueix, en si mateix, una errada política. L'errada és considerar-lo alguna cosa més que un necessari estadi transitori entre una unitat política centralista originada per la força de les armes i el dret a decidir que tenen els pobles.

No es tracta de cap salt ni de cap ruptura, sinó d'un procés que tant les circumstàncies externes com la mateixa voluntat dels catalans han acabat fent inevitable. Hem deixat enrere un estadi però encara no hem d'acordat entre tots la via per superar-lo d'una manera satisfactòria i escrupolosament democràtica. Per això ens és imprescindible votar. És un procés que requereix grans acords polítics i, per damunt de tot, consensos socials *reals*. Tot i la importància de l'aritmètica parlamentària, l'important és la consolidació d'una majoria social real que, per suposat, no impliqui una confrontació polaritzada de la societat catalana. Bandejar aquesta possibilitat és prioritari, i no tant en nom d'una prudència mal entesa com d'una profunda i no negociable convicció democràtica. Per a que siguin sòlids, els grans canvis els han de protagonitzar grans majories.

Hi ha un debat que, sense contraposar-los, posa als platets de la balança la noció de legalitat jurídica i la de legitimitat democràtica. Per descomptat, l'ideal és un equilibri perfecte entre ambdós. Què fer quan aquest equilibri té mancances manifestes? Com diu el jurista i polític Pere Almeda, “un ordenament constitucional amb una divisió de poders que impedeixi i prohibeixi als governs representatius d'una col·lectivitat nacional, convocar i celebrar consultes o referèndums sobre el seu autogovern, com el cas de l'estat espanyol, està injustament decantada a favor de la majoria nacional hegemònica i impedeix, que de manera il·legítima, s'exerceixi un dret democràtic. Qualsevol opció democràtica ha de ser plantejable democràticament a la ciutadania. Per definició, el principi de legalitat no pot imposar-se a una voluntat democràtica expressada amb totes les garanties, perquè aniria en contra de la seva pròpia font de legitimitació. La mobilització d'una part important de la ciutadania catalana ha posat al descobert les costures anacròniques d'una legalitat espanyola encara imbuïda d'una idea predemocràtica. La metafísica constitucional espanyola no podrà impedir per gaire més temps l'expressió de la voluntat d'un poble que vol decidir el seu futur”²⁵.

TOT I LA IMPORTÀNCIA DE L'ARITMÈTICA PARLAMENTÀRIA, L'IMPORTANT ÉS LA CONSOLIDACIÓ D'UNA MAJORIA SOCIAL REAL QUE, PER SUPOSAT, NO IMPLIQUI UNA CONFRONTACIÓ POLARITZADA DE LA SOCIETAT CATALANA

***“Et c'est toujours du Nord que nous vient la lumière”*²⁶**

Una de les coordenades en què, històricament, s'ha situat el catalanisme és Europa. Aquesta opció ha coincidit, segurament per cap atzar, amb una conjuntura ben precisa i, fins a cert punt,

25 <http://www.catalunyaeuropa.net/ca/publicacions/2/444/>

26 MARAGALL, Joan. “Epistolari”, *Obres Completes*, vol. I: Obra catalana. Barcelona: Selecta, 1970

paradoxal: els catalans, amb el conjunt dels espanyols, hem estat cridats a pronunciar-nos (i hem estat els primers a fer-ho entre els ciutadans de vint-i-cinc Estats) sobre la Constitució de la Unió Europea. Un fet paradoxal, dèiem: primer perquè Espanya –a causa de l'empantanegament de la dictadura del general Franco– es va incorporar tard a la construcció europea, i també perquè alguns perfils d'aquesta construcció –l'economicisme predominant i el rol preeminent dels Estats– han estat contestats críticament des de diversos sectors socials i polítics a casa nostra.

En qualsevol cas, Europa ha estat sempre un referent, que ha compendiat en un sol mot les nostres aspiracions col·lectives a la llibertat, a la democràcia i al benestar. Afirmar aquest

europèisme no és cap operació historiogràfica oportunista, no és la “invenció” d'una tradició amb efectes retroactius. Furgant a les biblioteques i hemeroteques, repassant les nostres lectures, escoltant testimonis familiars o, senzillament, evocant les nostres pròpies vivències personals i generacionals, ens podem adonar que Europa ha estat, i de manera particularment intensa sota el franquisme, mirall i aspiració. No costa gens

d'aplegar, al respecte, expressions il·lusionades o records adolorits sobre el paper que Europa ha tingut a les nostres vides.

La inserció de la història pròpia en el marc europeu –com volia Jaume Vicens Vives, sense anar més lluny: “*Els catalans hem de saber qui som si volem construir un edifici acceptable dins del gran marc de la societat occidental a la qual pertanyem per filiació directa des dels temps carolingis; aquesta filiació fa que el nostre europeisme sigui distintiu.*”²⁷– ens dona claus interpretatives que ens permeten alliberar-nos de complexos, veient que, en un moment donat, la nostra sort, la de Catalunya i la d'Espanya en proporcions diferents (és clar), fou decidida en els gabinets llunyans dels garants de l'equilibri europeu, o que és el fruit de tendències econòmiques o d'accidents naturals que ens depassaven i ens depassaran. I també són alliberadors els estudis d'història comparada (sobretot si sabem trobar les escales adequades per fer les confrontacions), que és una manera eficaç de trobar una certa arquitectura del continent i de constatar, alhora, que tampoc no som tan petits ni tan irrelevantes. Aquesta és una perspectiva que, sovint, han sabut adoptar més fàcilment els estudiosos estrangers, des de l'escocès William Robertson al segle XVIII fins al francès Pierre Vilar al segle XX.

Cal recordar que en ple procés de discussió del primer Estatut d'Autonomia, els germans Rubió i Tudurí clamaven contra el catalanisme aleshores en exercici perquè no pretenia, en el fons, res més que una «millor Espanya», quan, al seu parer, el que caldria és mirar cap a Europa: «*Els partits catalanistes no sols no s'han plantejat el nostre problema, sinó que per ara semblen ignorar-lo, i fins actuen o parlen del tot contra d'ell, girant l'espatlla a Europa i no referint-se mai a altra col·laboració federativa possible que la ibèrica, com si el món fos tot dins de la Península. Sembla que fóra temps que els nostres partits evolucionessin, i que cerquessin dins de l'europeisme la solució lògica del catalanisme –del catalanisme satisfactori per a l'instint del catalanista.*»²⁸

27 VICENS VIVES, Jaume. *Noticia de Cataluña*. Barcelona: Destino, 1954

28 GRAU, Ramon i MUÑOZ, Josep M. “Les coordenades del catalanisme: Espanya i Europa”. *L'Avenç*, núm. 300, març 2005. Dossier “Catalunya amb Europa. Més enllà d'Espanya”.

EUROPA HA ESTAT SEMPRE UN REFERENT, QUE HA COMPENDIAT EN UN SOL MOT LES NOSTRES ASPIRACIONS COL·LECTIVES A LA LLIBERTAT, A LA DEMOCRÀCIA I AL BENESTAR

En el marc precari d'una Europa que maldava per superar el trauma de la Primera Guerra Mundial però que anava lliscant cap a la Segona, els germans Rubió i Tudurí propugnaven la constitució d'uns Estats Units d'Europa, «una convivència de pobles lliures» dins la qual Catalunya podia tenir un paper eminent (fins i tot arribaven a imaginar que la futura capitalitat d'Europa podria recaure en Barcelona). Aquests Estats Units d'Europa tindrien una estructura federal i serien el fruit d'una integració progressiva –duanera, monetària, institucional, etc.–, prou semblant a la que s'ha produït, però imaginada vint-i-cinc anys abans del Tractat de Roma i setanta abans de la implantació de l'euro.

De somnis d'aquest tipus, més o menys excèntrics, n'hi ha uns quants dins la història intel·lectual catalana (des de Feliu de la Penya). No cal dir si són més o són menys que els generats per altres països del nostre entorn. Simplement, cal conèixer que aquesta escuma ideològica –la pretensió d'edificar Europa també des de Catalunya– és sostinguda per l'onada densa d'una societat que, al llarg dels darrers segles, ha sabut anar ficant Europa dins de Catalunya.²⁹

Catalunya, doncs, ha tingut sempre una vocació internacional clara, gràcies a la seva ubicació geogràfica, com a porta d'entrada a Europa i com a nexa d'unió amb la Mediterrània. Però la aquesta vocació és molt diferents de la d'Espanya: el fet que Catalunya fos exclosa del procés de colonització de les Amèriques liderat per Castella contribuï a reforçar la diferència entre catalans i castellans. Per això Catalunya mira Europa i Catalunya és Europa des del moment en què sorgeix aquesta nova i indeterminada idea de comunitat política i fins a cert punt cultural que culminarà amb la creació de la Unió Europea, mentre que Europa quedava lluny als castellans, Europa els era aliena.³⁰

Catalunya és, doncs, un país de comunicació i d'intercanvi, d'emprenedoria i d'acollida, amb una llarga tradició d'obertura cap a l'exterior. Ja Ramon d'Abadal a finals dels anys seixanta –i anticipant de manera brillant el que posteriorment hem anat definint com a globalització– albirava el que hauria de ser indefectiblement el destí de Catalunya dins del marc d'un món canviant: “*Quan ara, amb la facilitat de contactes físics i culturals, el món es torna petit i els veïnatges humans s'esbatanen amplemment, i els corrents d'unificació (...) esdevenen una força històrica profunda, lenta, però irreversible (...) gairebé diríem que ens dibuixen el quadre europeu on ens hem d'inscriure, amb una tal acuitat que tot intent de desviació fóra un desori*”.³¹

De la mateixa manera, el nacionalisme català sempre a insistit en Catalunya com a pont, l'enllaç entre Espanya i Europa, fent palès per consegüent que la vocació europea del catalanisme polític és molt anterior a l'arribada de la democràcia a Espanya. Com va dir l'expresident de la Generalitat Jordi Pujol: “*Catalunya és l'únic poble d'Espanya que neix lligat a Europa, i no –com els*

**CATALUNYA HA TINGUT SEMPRE
UNA VOCACIÓ INTERNACIONAL
CLARA, GRÀCIES A LA SEVA UBICACIÓ
GEOGRÀFICA, COM A PORTA
D'ENTRADA A EUROPA I COM A NEXE
D'UNIÓ AMB LA MEDITERRÀNIA**

29 GRAU, Ramon i MUÑOZ, Josep M. *Ibid.*

30 GUIBERNAU, Montserrat. “Els diversos corrents del catalanisme en relació amb l'europeisme al llarg del segle XX.” A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 268.

31 Citat a GRAU, Ramon. “Catalunya cap a Europa. Algunes perspectives històriques”. *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.

altres— com una reacció autòctona de legitimisme visigòtic contra els musulmans. L'objectiu dels altres pobles d'Espanya era restablir la monarquia visigòtica de Toledo; el nostre, de fer progressar l'imperi carolingi, és a dir, l'Europa d'aleshores, cap al sud, o com a mínim de ser-ne la defensa, la muralla meridional. Aquest fet diferencial de la nostra naixença, en un cert sentit, s'ha perpetuat a través de la història. D'una certa manera, seguim sent fills de Carlemany.”³²

EL NACIONALISME CATALÀ SEMPRE A INSISTIT EN CATALUNYA COM A PONT, L'ENLLAÇ ENTRE ESPANYA I EUROPA, FENT PALÈS PER CONSEGÜENT QUE LA VOCACIÓ EUROPEA DEL CATALANISME POLÍTIC ÉS MOLT ANTERIOR A L'ARRIBADA DE LA DEMOCRÀCIA A ESPANYA

Des dels inicis, doncs, Catalunya es conforma com un país de frontera, poblat per colonitzadors, i que va adquirint una certa forma a partir de l'establiment de la *Marca Hispànica*. Un espai geogràfic i mental on els seus habitants es caracteritzen per un fort sentit de la responsabilitat, de *sentit social* per la terra. A partir de

la família i de la propietat privada establerta com a minifundi s'anà conformant una mentalitat de petit propietari que necessita garantir simultàniament dues necessitats: seguretat i llibertat.³³ Característiques que conformen un heretatge carolingi des del punt de vista cultural, religiós, econòmic i polític i que ja contrasten amb una Espanya de tradició visigòtica.

I aquesta projecció de Catalunya nord enllà ha estat una de les constants de la nostra història, ja des de l'expansió natural dels comtats catalans al llarg dels segles XI i XII cap al nord fins a la derrota a la batalla de Muret (el 12 de setembre de 1213) contra les tropes de Felip II de França, com a conseqüència de la qual Catalunya va començar a mirar cap als territoris peninsulars, truncant així de manera momentània una vocació inherent al nostre ésser col·lectiu: “*Catalunya, a diferència dels pobles centrals i meridionals, sent Europa. L'ha sentida sempre. A la base del fet diferencial hi ha l'europeisme de Catalunya, de manera que no dubtaríem a definir així la nacionalitat catalana: una mentalitat col·lectiva europea enclavada en territori peninsular.*”³⁴

Aquesta incardinació primerenca de Catalunya amb Europa ja es va fer en clau nacional ja que, entre 1250 i 1325, Catalunya era el país d'Europa a propòsit del qual seria menys inexacte parlar d'Estat nació. Aleshores, s'havia desenvolupat la nació —la comunitat humana, amb vincles de solidaritat i amb trets culturals i lingüístics comuns— i, tot seguit, l'Estat, consolidat amb l'expansió mediterrània. I això dins el marc plural de la Corona d'Aragó. Com deia Pierre Vilar: “*Llengua, territori, vida econòmica, formació psíquica, comunitat de cultura: les condicions fonamentals de la nació ja hi són reunides perfectament des del segle XIII.*”³⁵

Durant els segles medievals de grandesa, Catalunya no va ser un petit país en un racó de món, va ser una potència europea. Ho va ser el Regne d'Aragó, però amb Catalunya com a motor polític, econòmic i fins i tot ideològic. Passada l'etapa d'esplendor totes les nostres guerres de

32 PUJOL, Jordi. “Catalunya i Europa”, dins *Paraules del President de la Generalitat a Aquisgrà, Estrasburg, Brussel·les, Pirineus, Perpinyà, París, Davos i Madrid : 1984-1986*. *Paraules del President de la Generalitat*, 9. Barcelona : Generalitat de Catalunya, 1986.

33 VICENS VIVES. *Ibid.*

34 ARMENGOU, Josep. *Nacionalisme català (idees i pensaments)*. Manresa: L'Albí, 2006.

35 ALBAREDA, Joaquim. “Catalunya: un estat fins 1714”, *Diplocat*, 08.10.2013. <http://www.diplocat.cat/files/docs/131008-Eo8ES-UnEstadoHastar1714.pdf>

defensa del nostre poder polític i econòmic tenen un fort component europeu. Aquest no fou només tàctic o fruit de la necessitat de trobar aliats. Fou també de tria de model polític, social i econòmic, un referent del moll de l'os europeu oposat a la mentalitat castellana –de fet la de la monarquia espanyola– ja situada políticament i ideològicament en la perifèria europea.

A finals del segle XVI i a començaments del XVII, Espanya es va girar d'esquena a Europa, on va restar marginada. Tres fets contribuïren a aquest aïllacionisme espanyol d'Europa: la derrota militar contra França i Anglaterra en la lluita per l'hegemonia europea, el descobriment i la conquesta d'Amèrica i la Contrareforma, que a Espanya va prendre un caire molt radicalment tancat. Per oposició a aquest aïllament espanyol respecte d'Europa, Catalunya continuava buscant el seu encaixa a Europa i ja Narcís Feliu de la Penya proposava un model europeu per al redreçament econòmic de Catalunya quan a finals del segle XVII propugnava la formació d'una gran companyia de comerç, que seguís el model holandès, amb la funció de proporcionar capital a la indústria, al comerç i a la navegació. El pla econòmic de Feliu de la Penya incorporava projectes i demandes diverses: el foment de les manufactures, l'increment de la participació catalana en el comerç americà, la concessió d'un port franc per a la ciutat de Barcelona, la regulació dels canvis monetaris mitjançant la celebració de quatre fires anuals a Barcelona i la creació d'una gran companyia comercial que incorporés al projecte les forces econòmiques i socials del Principat.³⁶ També contrasta la mateixa derrota més cruel per a Catalunya –l'ensulsiada de 1714– que ja ve marcada i condicionada pel context europeu dins del qual s'han de llegir i interpretar els esdeveniments de la Guerra de Successió. Ho il·lustra, entre molts altres documents, el memoràndum britànic *The Case of the Catalans considered* que afirmava: “*És ridícul pensar que els nostres ministres siguin guardians tan ineptes de l'honor de la nostra nació; vam tenir en les nostres mans el poder d'imposar qualsevol condició que volguéssim. ¡Abandonarem un poble fidel, l'únic crim del qual consisteix a haver-se adherit a nosaltres? [...] ¿Ha de ser sacrificat aquest poble a la còlera del qui ara és el seu rei? [...]*”³⁷

La lenta recuperació catalana que s'inicia després de 1714 fins a la segona meitat del segle XIX se segueix fent amb la mirada posada al nord. No només al nord geogràfic, sinó al nord industrial i mercantil, i al nord cultural i ideològic a mesura que la recuperació del país permet eixamplar els horitzons. Això queda palès, per exemple, amb dues iniciatives sorgides del catalanisme polític i de la societat civil: el *Missatge dels catalans al rei dels Hel·lens* (1897) i el *Missatge dirigit pels catalans als finlandesos* (1899) promoguts per la Unió Catalanista i altres entitats, mitjançant els quals Catalunya se solidaritza amb dos pobles europeus que estan lluitant per recuperar la seva unitat territorial històrica en el cas de la nova Grècia i la seva independència en el cas de Finlàndia, on destaca el següent fragment: “*Si Catalunya tingués vot en lo concert dels pobles, ara més que may se posaria de la vostra banda; que massa ha tingut de saber per desgracia nostra, lo que es una dominació estranya, pera no aburrir-la sempre més y á tot arreu ahont sia (...)*”³⁸

36 FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Fénix de Cataluña, compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas*. Edició facsimil de l'edició de 1683. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.

37 *The Case of the Catalans considered*, citat a ALBAREDA. *Ibid.*

38 LLORENÇ i VILA, Jordi. *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1895-1901)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1988.

En aquest marc de la primera Restauració, la maduresa cultural ideològica i poc a poc, també, política del catalanisme va plantejar la necessitat de trobar unes referències que servissin per validar el propi procés d'autoafirmació. La història de la literatura va centrar l'atenció en remarcar aquest procés allà on es formulava més clarament i programàtic, per exemple en l'activitat del Modernisme. L'atenció prestada pel grup de l'*Avenç* a corrents europeus com el naturalisme francès a la seva primera etapa, al teatre escandinau, a la novel·la russa o al pensament nietzschian, van suposar un seriós esforç modernitzador amb una ineludible transcendència posterior per l'evolució cultural del catalanisme.³⁹

Però, no va ser l'àmbit literari l'únic que va buscar els models externs. Des de l'àmbit polític molt ràpidament es va mirar amb interès el desenvolupament del pensament europeu, sobretot el francès de la fi de segle. La lectura atenta de les obres de Ernest Renan o de Hippolyte Taine, la recepció del corrent regionalista provençal (Barrès, Veran) van proporcionar elements per definir el regeneracionisme de tipus modern dins l'àmbit d'un catalanisme que ja es plantejava sense dubtes com a polític.⁴⁰ Aquesta progressiva politització del catalanisme al darrer quart del segle XIX havia palesat la necessitat de trobar, també, referents en l'activitat d'altres nacionalitats europees que protagonitzaven diverses formes de resistència a l'assimilació política i cultural dels Estats dels quals formaven part. La premsa catalanista va anar seguint l'evolució d'un seguit de nacionalitats emergents com ara Noruega, Finlàndia, Alsàcia-Lorena, Provença, Polònia, Irlanda, Hongria, Bohèmia, Rutènia, Croàcia, la minoria flamenca a Bèlgica, etc. El seguiment fet d'aquest processos, va estar condicionat també per les pròpies necessitats estratègiques del catalanisme i, així, es va preocupar més dels moviments amb un caire més marcadament polític o que podien oferir-li un model organitzatiu més clar.

A la mateixa època, Valentí Almirall, una de les figures cabdals del catalanisme polític a través de la seva obra de referència *Lo catalanisme* (1886), ja va ser a un precursor de l'europeisme: va viatjar sovint per Europa; considerava que el desenvolupament de les comunicacions impossibilitaria la vida aïllada dels Estats; va preveure que el món evolucionaria cap a la formació de

grans conjunts continentals; admirava l'organització política d'Estats Units i Suïssa; va estar en contacte amb els moviments revolucionaris irlandesos contra la dominació britànica i va estudiar la solució monàrquica federal de l'imperi Austro-hongarès.

L'europeisme de Catalunya es fa cada cop més evident amb el Modernisme, el primer gran moviment intel·lectual i artístic de signe clarament nacionalista, molt vinculat a la cultura i al pensament del centre i del nord d'Europa, període en el qual sorgirà a Catalu-

nya el geni universal d'Antoni Gaudí i Barcelona esdevindrà el centre wagnerià més important d'Europa fora d'Alemanya. Les següents reflexions del poeta Joan Maragall constitueixen un bon exemple del caràcter rupturista amb Espanya i integracionista amb Europa:

**L'EUROPEISME DE CATALUNYA ES
FA CADA COP MÉS EVIDENT AMB EL
MODERNISME, EL PRIMER GRAN
MOVIMENT INTEL·LECTUAL I ARTÍSTIC
DE SIGNE CLARAMENT NACIONALISTA,
MOLT VINCULAT A LA CULTURA
I AL PENSAMENT DEL CENTRE
I DEL NORD D'EUROPA**

39 VALENTÍ FIOU, Eduard. *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona: Ariel, 1973

40 CASSASAS, Jordi. *Entre Escil·la i Caribdis*, Barcelona: La Magrana, 1990, p. 279.

“Hem viscut massa temps plegats; la influència de la instrucció oficial i de la cultura castellana, tan superior a la nostra per segles, ens ha fet massa aptes a ésser penetrats per aquella tradició; i com que al mateix temps les condicions naturals del nostre esperit ens fan absolutament inaptes per a assimilar-nos-la i fer-la evolucionar en el sentit nostre, per això dic que avui tota promiscuïtat intel·lectual amb els castellans, siga per venir ella a nosaltres o siga per anar nosaltres an ells, no pot ésser sinó en detriment de la integritat i de l’evolució natural i pròpia del pensament català. Considerem que en una tal promiscuïtat ens hi juguem la personalitat de l’esperit català i tot l’esdevenir de Catalunya.

*(...) Pensem que el dia que Catalunya s’hagués deslliurat del teatre i la premsa de Madrid (i de la d’aquí que encara es fa a la madrilenya), la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada; i que el dia que la nostra independència intel·lectual siga complerta, lo demás serà lo de menos, i Catalunya formarà part d’Europa”.*⁴¹

A la mateixa època, també des dels postulats del federalisme, Pi i Margall trenca amb el nacionalisme d’Estat cap amunt, obrint vies a l’organització supranacional, com s’afirmava al programa del Partit Federal del 1894: «Volem en l’ordre internacional: la confederació de les nacions. La creació d’un poder que regeixi les relacions internacionals, avui matèria de múltiples tractats». Però l’eix decisiu de la proposta federal en aquest ordre de coses apuntava a la construcció d’un govern multinivell «des de l’últim municipi fins a la mateixa Europa»; i així es postula, el 1877, una Federació Europea: «Partint de la base de la federació, és a dir, de les diverses categories d’interessos polítics i econòmics que en el món existeixen –els municipals, els provincials, els nacionals, els internacionals, els humans– he volgut fer sentir la necessitat que es confederin els pobles, creant un poder europeu que els representi, els defensi i, resolent les seves diferències, els eximeixi de dur-les al camp de batalla».⁴²

Com veiem, ja a cavall entre les acaballes del segle XIX i el principi del segle XX no costaria gaire espigolar a Catalunya un seguit de declaracions positives a propòsit de la seva pertinença a Europa, sovint retallades sobre el rerefons d’un context geogràfic meridional. En especial des dels epígons del Noucentisme que entenen l’europeïtat catalana com una manera d’escapar d’una Espanya endarrerida o com a patent per regenerar-la des de Barcelona i conduir-la cap al nord, cap a la salvació de la integració supranacional europea.⁴³ En aquest sentit Barcelona, per la seva dimensió ciutadana, per la seva vocació europeïsta, per la seva condició de capital d’una excepció cultural i política, jugà un paper decisiu en la nova manera de concebre l’espai intel·lectual europeu. Barcelona, des del segle XIX fins els nostres dies, ha estat sempre conscient de la necessitat de pensar-se en Europa per a desenvolupar-se

MÉS TARD ELS EPÍGONS DEL NOUCENTISME ENTENEN L’EUROPEÏTAT CATALANA COM UNA MANERA D’ESCAPAR D’UNA ESPANYA ENDARRERIDA O COM A PATENT PER REGENERAR-LA DES DE BARCELONA I CONDUIR-LA CAP AL NORD

41 MARAGALL, Joan. *La independència de Catalunya*. Manresa: L’Albí, 2010.

42 MÁIZ, Ramón (ed.). *Francesc Pi i Margall. Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Barcelona: Institut d’Estudis Autònoms, Generalitat de Catalunya, 2010.

43 GRAU. *Ibid.*

com a ciutat; i aquesta consciència ha estat determinant en la història de Catalunya. Una de les primeres revistes culturals importants a Catalunya, fundada per Aribau, es deia *El Europeo*. No és possible, doncs, fer una història intel·lectual de Barcelona sense fer una història de l'europeisme a Catalunya. I aquesta història explica el fet que, al nostre país, no només no hi ha gaire euroescpticisme, sinó que hi ha una confiança en Europa que és, igualment, confiança en la nostra pròpia idea de ciutadania.

Així, doncs, el Noucentisme no és un moviment localista, sinó d'àmplia respiració europea. Aquest, molt mediterrani amb una recuperació de la cultura llatina i molt especialment de França. Europa ja era un referent quan a les primeres dècades del segle XX la política catalana es va moure entre la tensió pròpia d'una societat en procés de transformació important i la creixent influència pública del catalanisme polític, la qual cosa va tenir com a resultat la creació de la Mancomunitat, institució que volia anar més enllà de la seva pròpia realitat administrativa, que volia posar les bases d'una societat moderna i simbolitzava l'esforç noucentista per sincronitzar la cultura catalana amb els ritmes europeus. Durant el procés institucionalitzador desenvolupat per Prat de la Riba, primer des de la Diputació i després des de la Mancomunitat, es va tenir especial cura de fer efectiva aquesta relació. Es van pensionar estudiants destacats cap a les

universitats europees. L'Institut d'Estudis Catalans va portar a terme una activa política de relacions amb els medis científics de l'estranger. Es va desenvolupar una política d'atracció d'intel·lectuals europeus. La secció de ciències comptava abans de 1923, entre d'altres, amb Benedetto Croce, Lucien Poincaré i Harold Höffding; la històrico-arqueològica amb August Brütails; la filològica amb Louis Gauchat, Jacob Jud, Wilhelm Meyer-Lübke i Walter von Wartburg. El 1923 l'IEC es va integrar a la Unió Acadèmica Internacional de forma autònoma.⁴⁴

Paral·lelament, de cara al projecte polític del catalanisme era fonamental inspirar la seva obra de govern en el que succeïa als països europeus de referència, especialment França, Alemanya i Anglaterra, dels quals podria extreure experiències per a formular polítiques sobre aspectes bàsics com l'educació i el municipalisme. En darrer terme, la Mancomunitat fou un exemple del "*compromís profundament democràtic del catalanisme (...) caracteritzat pel seu europeisme*"⁴⁵ i per la recerca d'una "*Catalunya viva, urbana, autèntica: això és el que vol dir "una Catalunya europea" [...] Si fer-se "més català" equival, avui dia, a fer-se "més europeu", caldrà convenir que el folklorisme a ultrança pot fer més nosa que servei*".⁴⁶

Tampoc no podem oblidar que una de les eines fonamentals per a la formació de la cultura catalana moderna, la *Revista de Catalunya* fou fundada per Antoni Rovira i Virgili amb un format

PER AL CATALANISME ERA FONAMENTAL INSPIRAR LA SEVA OBRA DE GOVERN EN EL QUE SUCCEÏA ALS PAÏSOS EUROPEUS DE REFERÈNCIA, DELS QUALS PODRIA EXTREURE EXPERIÈNCIES PER A FORMULAR POLÍTQUES SOBRE ASPECTES BÀSICS COM L'EDUCACIÓ I EL MUNICIPALISME

44 BALCELLS, Albert; Pujol, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona: Proa, 1996.

45 Francesc Homs, amb motiu dels actes del centenari de la Mancomunitat de Catalunya. http://www.diba.cat/sala-de-premsa/nota-de-premsa/-/journal_content/56_INSTANCE_0MoY/53295/17652693

46 FERRATER MORA, Josep. *Les formes de la vida catalana*. Barcelona: Selecta, 1960.

i uns continguts europeus, que s'inspiraven dels models *Nineteenth Century* i *Revue des Deux Mondes*, amb la voluntat que esdevingués «una talaia vigilant d'Europa».⁴⁷

En aquesta mateixa línia, *La Història dels moviments nacionalistes* del mateix Rovira i Virgili constitueix sens dubte l'aportació més fonamental feta des de Catalunya a la comprensió europea, en tant que aquesta sorgia de l'experiència i de la reflexió sobre la dinàmica del propi conflicte social. L'imperi creixent del nacionalisme espanyol havia fet derivar el moviment social catalanista cap a una formulació netament política, amb l'aparició d'un nacionalisme emancipador, cada cop més equiparable a d'altres corrents semblants estesos pel continent. En aquesta situació, la interrogació comparativa sobre la formulació, evolució i característiques d'aquests moviments era ineluctable i imprescindible.

L'anàlisi de les lluites nacionalistes que trasbalsaven Europa s'inscriu en la seva obra política i intel·lectual centrada en entendre el país des d'una visió universalista i a partir de les seves posicions progressistes. Per tant, allò que des de l'inici va buscar va ser encadenar el país dins l'ordre internacional tot traient-lo de l'excepcionalitat per situar-lo dins la casuística general de les lluites nacionals europees: Catalunya necessitava ajudar-se de l'empenta continental d'aquests moviments per assolir una transformació fonamental de l'ordre polític que l'engavanyava.

Rovira i Virgili considerava que la “solució favorable del problema català dins l'Estat espanyol” estava llastat per l’“ambient extra europeu”. Per això mateix, creia que: “La pregona europeïtzació mental de l'opinió, els polítics i els literats d'Espanya, destruiria les més empereïdes hostilitats envers les aspiracions del catalanisme (...) No caurem, però, en la il·lusió de creure que els catalans som cridats a obrar el miracle d'aquesta europeïtzació. Podem fer de Catalunya un tros d'Europa. Respecte al restant de la península, no podem fer altra cosa que encoratjar els moviments que en igual sentit iniciïn els seus homes.”⁴⁸. Com deia Ortega y Gasset, “Espanya es el problema y Europa la solución”.

Podem afirmar, per consegüent, que l'europeisme s'han anat conformant al llarg de la història –i molt especialment al llarg dels segles XIX i XX– com un tret dominant del catalanisme al final d'una evolució que confirma la capacitat d'adaptació del seu cos doctrinal al context politicoeconòmic. Una evolució que tendeix per altra banda a confirmar la modernitat del catalanisme polític mitjançant una capacitat d'adaptació que permet utilitzar el passat per gestionar millor els afers contemporanis. Òbviament, quan el catalanisme es transforma en nacionalisme, el catalanisme polític es defineix en un context europeu diferent del d'avui i aconsegueix conciliar elements aparentment contradictoris com la defensa dels interessos econòmics catalans gràcies al proteccionisme i una voluntat determinada d'obertura a l'espai europeu. L'europeisme catalanista integra diverses dimensions que van des d'una atracció per la cultura europea –de vegades ambivalent degut al record d'enfrontaments passats– fins al desig de liberalitzar els intercanvis amb una

L'EUROPEISME S'HAN ANAT CONFORMANT AL LLARG DE LA HISTÒRIA COM UN TRET DOMINANT DEL CATALANISME AL FINAL D'UNA EVOLUCIÓ QUE CONFIRMA LA CAPACITAT D'ADAPTACIÓ DEL SEU COS DOCTRINAL AL CONTEXT POLITICOECONÒMIC

47 FERRER TRILL; Xavier. “La Revista de Catalunya i Rovira i Virgili (1924-1929)”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Núm. XXIII, 2012.

48 RIU-BARRERA, Eduard. “Rovira i Virgili observa Europa”. *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.

àrea en plena expansió econòmica. Si en el cas dels intel·lectuals que són l'origen del desenvolupament del catalanisme, aquestes dos aspectes conviuen en harmonia, al si de la burgesia –principalment la nova burgesia sorgida del procés d'industrialització– la figura del burgès il·lustrat, amant de cultura europea, poliglota, mecenes, proteccionista i nacionalista, és emblemàtica. Tant els agents econòmics i intel·lectuals coincideixen en un punt que sempre ha estat objecte de consens: quan defensen l'obertura a l'exterior i l'europeisme, sempre apelen tant a la influència europea a Catalunya com a la influència catalana a Europa.⁴⁹

AMB EL FRANQUISME ES PRODUÏX UNA SITUACIÓ ALHORA RADICALMENT ANTICATALANA, ANTIEUROPEÏSTA I ANTIDEMOCRÀTICA. MÉS QUE MAI, PER TANT, PER CATALUNYA EUROPA ÉS LA SALVACIÓ I EL MODEL A SEGUIR

Però amb el franquisme es produeix una situació alhora radicalment anticatalana, antieuropeïsta i antidemocràtica. Més que mai, per tant, per Catalunya Europa és la salvació i el model a seguir. En aquest sentit paga la pena recordar les paraules de l'expresident Pujol: “*Nuestra vocación europea fue un antídoto contra la dictadura, pero procede de mucho antes y es de mucho más largo alcance. Cataluña se siente europea y no puede renunciar a serlo, so pena de quedar sin raíces.*

Entre nosotros, además, esta incardinación es de hondo calado (...) En realidad, fuimos Cataluña y fuimos Europa antes de que España existiera. Por esto fuimos los más decididos defensores de nuestra imprescindible incorporación a lo que ahora es la Unión Europea (...)”⁵⁰

Durant el llarg període posterior a la Guerra Civil, Europa va ser un continent estrany però enyorat, aspiració llunyana i objecte de desig perquè encarnava tot allò que no teníem. Però no es tractava només d'una qüestió política, hi havia també en joc l'acceptació o no de la modernitat tal com havia pres cos al continent a la segona meitat del segle XX. Europa era la cultura en llibertat, unes formes de relació, la civilitat; era un lloc on no s'insultava la intel·ligència (contraposat al *¡Viva la muerte!* de Millán-Astray, on no es ridiculitzaven les idees il·lustrades, el llegat racionalista o la tolerància com a inspiració i filosofia (oposat al *¡Que inventen ellos!* d'Unamuno). Era l'Europa que havia sobreviscut a la Segona Guerra Mundial i que havia recorregut ja un bon tros de camí cap al benestar econòmic, el progrés social i la superació de les lluites agòniques del passat, característics dels Trenta Gloriosos. Europa es repensava, debatia el llegat que avui considerem consubstancial amb els valors i la identitat europea, per tal de consolidar-los i fer-los irreversibles.

Al llarg dels anys cinquanta i seixanta, quan l'anomenat miracle econòmic europeu va ser un fet, bastit damunt d'unes taxes de creixement sostingudes i de la construcció d'un sòlid Estat del benestar, el contrasta amb una Espanya econòmicament endarrerida, socialment immòbil i culturalment ofegada es va fer insportable. I malgrat el procés de relegitimació del règim mitjançant el desenvolupament econòmic dut a terme pels tecnòcrates de l'Opus Dei i que va sacsejar les estructures socials a partir de mitjans anys seixanta, Europa seguí essent l'exemple, el mirall, la promesa, l'objectiu a assolir. En termes polítics, Europa era la democràcia; en termes

49 CULTIAUX, Yolaine. *Le nationalisme comme différentialisme intégrateur : le catalanisme face à l'Etat espagnol et à la construction européenne*. Tesi doctoral. Institut d'Etudes Politiques d'Aix-en-Provence, Université de Droit, d'Economie et des Sciences d'Aix-Marseille. <http://www.lama.univ-savoie.fr/~vuillon/FINALYO.pdf>

50 Jordi Pujol, citat a <http://www.mgar.net/var/nacion4.htm>

econòmics, era un benestar indubtable i tangible; en termes culturals i civil, era la llibertat que tan mancava i que ja tan pocs recordaven encara haver conegut.⁵¹

Durant aquells anys, doncs, Catalunya, no només va mirar de mantenir la seva relació tradicional amb Europa, sinó que a més es va sentir atreta aviat per la idea d'una unió de països europeus. Més d'hora i amb molta més intensitat que el conjunt d'Espanya, perquè fora de Catalunya, d'una banda, molts sectors conservadors tocats pel franquisme eren clarament contraris al model polític, social i econòmic europeu i a la seva ideologia, i, de l'altra, una part de l'esquerra antifranquista va derivar per raons ideològiques cap a posicions reticents o hostils respecte al model de les democràcies europees i al seu projecte d'unificació europea. Durant els anys del franquisme, doncs, Catalunya va ser capdavantera de la lluita pel model europeu, és a dir democràcia, creixement econòmic i estat del benestar. Com bé diu Jaume Santacana: "Al inicio de los años sesenta se había consolidado como un común denominador de la oposición catalana la identificación de Europa con el proyecto democrático, y que desde 1948 unas minorías politizadas habían hecho avanzar ese argumentario en un sentido diferente al de los años treinta."⁵²

Però la identificació amb Europa no ha estat només sentimental i ideològica, sinó que Catalunya també ha procurat ser políticament present i activa a Europa dintre de les possibilitats que li permet el seu estatus polític, i també culturalment i econòmicament participant en moltes iniciatives. En algun cas jugant-hi un paper molt primordial, com han estat l'Assemblea de les Regions d'Europa, el Comitè de les Regions o encara l'Euroregió.⁵³

A mida que la CEE i posteriorment la UE es van anar consolidant, va quedar cada vegada més clar que la política exterior i les relacions internacionals havien deixat de ser una competència exclusiva dels governs estatals en les democràcies del nostre entorn, per passar a ser compartides per multitud d'actors, tant governamentals com privats. En aquest context, la política exterior dels governs subestats es va anar convertint

en un camp d'importància creixent des dels punts de vista polític, jurídic i administratiu. Això és especialment cert en el cas dels estats plurinacionals i compostos, en els quals es dona una compartició del poder polític entre diferents nivells administratius, i que en alguns casos es tradueix en un reconeixement institucional de l'acció internacional de les entitats subestats.⁵⁴

PERÒ LA IDENTIFICACIÓ AMB EUROPA NO HA ESTAT NOMÉS SENTIMENTAL I IDEOLÒGICA, SINÓ QUE CATALUNYA TAMBÉ HA PROCURAT SER-HI POLÍTIICAMENT PRESENT I ACTIVA DINTRE DE LES POSSIBILITATS QUE LI PERMET EL SEU ESTATUS POLÍTIIC

51 MUÑOZ, Gustau. "Europa, aspiració i mirall". L'Avenç, núm. 300, març 2005.

52 SANTACANA, Jaume. "Europeísmo y catolicismo en el discurso cultural y político catalán de la posguerra", *Cercles. Revista d'història cultural*, 14, 2011.

53 Per a una visió de conjunt de la participació de Catalunya en els afers europeus i internacionals, vegeu el dossier *Catalunya, Foreign Affairs*, publicat al número 15/16 de la revista *IDEES*, juliol/desembre 2002.

54 És el que Michael Keating anomena *paradiplomàcia*. Vegeu KEATING, Michael. "Paradiplomàcia i creació de xarxes regionals", *IDEES*, 15/16, juliol/desembre 2002.

L'emergència de reptes importants, com ara la globalització, la integració i l'ampliació europees, els canvis demogràfics i l'increment dels fluxos migratoris, ha obligat les entitats subestatals (i molt especialment aquelles amb una cultura i uns trets distintius) a redefinir i enfortir el seu paper en l'escena internacional. Així mateix, en l'entorn europeu, es va plantejar la necessitat cada cop més urgent d'incloure la veu de les regions amb poder polític en la formació de la posició comunitària sobre matèries que són competència d'aquests governs.

És, doncs, per això que la política exterior de Catalunya s'ha anat convertint en una qüestió de rellevància i d'interès creixent. Com anirem veient, Catalunya ha estat un exponent clar de la voluntat de presència exterior pròpia. La històrica vocació internacional de la societat catalana sempre ha rebut l'impuls i el suport del Govern de la Generalitat i també de les altres institucions catalanes, les quals han realitzat actuacions molt diverses en aquest camp. La presència política a l'exterior, la promoció dels interessos comercials, la difusió de la cultura i la llengua, i la participació en la construcció europea han estat alguns dels àmbits més rellevants. Els instruments utilitzats també han estat variats, incloent-hi els viatges oficials a l'exterior, l'obertura d'oficines comercials i culturals, la signatura de convenis i acords amb governs i institucions estrangeres, i una participació activa i líder en els moviments d'associacionisme regional i transfronterer.

El progressiu desplegament i consolidació del model autonòmic a l'Estat espanyol va posat de manifest mancances importants d'aquest model en diversos àmbits, un dels quals era la necessitat de dotar Catalunya de competències reconegudes en matèria de política exterior. Avui en dia, les entitats regionals de la majoria de democràcies occidentals amb estructura descentralitzada o federal desenvolupen una acció exterior notable i en alguns casos, fins i tot, participen activament en les institucions europees i tenen una reconeguda presència en organismes internacionals (és el cas de les regions belgues o els *Länder* alemanys, per exemple). L'Estat espanyol, però, no ha reconegut mai explícitament el dret de les comunitats autònomes a tenir una política internacional diferenciada, i el debat polític entorn de la participació en les institucions europees ha quedat encallat.

Dins del camp de la paradiplomàcia, la cooperació interregional i particularment la cooperació transfronterera ha estat un dels mitjans que ha escollit Catalunya a fi i efecte d'implicar-se més amb Europa, de tal manera que la diferenciació integradora operi a una escala digerent de

l'escala estrictament espanyola. La necessitat d'aquesta tipus de política és el fruit de l'oblit que havia patit a Espanya l'imperatiu del desenvolupament econòmic local i Catalunya ha sabut revertir la situació mitjançant xarxes de cooperació transpirinenca, com per exemple l'Euroregió que, a banda dels incentius propis a la cooperació interregional, compta amb l'autenticitat d'un fons cultural comú que dona encara més sentit a

LA COOPERACIÓ INTERREGIONAL I PARTICULARMENT LA COOPERACIÓ TRANSFRONTERERA HA ESTAT UN DELS MITJANS QUE HA ESCOLLIT CATALUNYA A FI I EFECTE D'IMPLICAR-SE MÉS AMB EUROPA

aquestes xarxes de reagrupament local. Un bon exemple del dinamisme i del protagonisme de Catalunya en el desenvolupament del vessant mediterrani de l'Euroregió és el conveni signat el 1991 entre la Generalitat i la regió francesa de Midi-Pyrénées amb vistes a potenciar la col·laboració entre les dues administracions. Si bé, a l'origen es tractava simplement de mirar de resoldre el problema de les comunicacions ferroviàries i per carretera entre les dues regions, la signatura del conveni implica un pas endavant i constitueix una diversificació de projectes

i polítiques per a l'establiment d'un programa de govern interregional que tendeixi no només a facilitar els intercanvis a través dels Pirineus sinó sobretot a “constituir un espai coherent de desenvolupament econòmic, científic, social i cultural”.⁵⁵

Lògicament, la cultura tenia un lloc de predilecció en aquest programa atès el seu paper com a ciment identitari i com a factor estimulador de l'economia. La memòria comuna entre terres d'una banda i l'altra dels Pirineus forma part de les afinitats històriques, culturals i emocionals entre ambdues regions: “Els intercanvis que s’han produït a la Mediterrània han constituït, des de l’Antiguitat, una comunitat cultural i històrica, primer per mitjà de la cultura grega i posteriorment per la colonització romana, de la qual el territori de l’Euroregió forma part integrant. La caiguda de l’Imperi romà i després la conquesta musulmana van permetre, a l’Edat Mitjana, que s’establissin noves relacions entre els diferents comtats de l’espai euroregional, com ara la Marca Hispànica de l’Imperi carolingi, l’aliança entre la Corona d’Aragó i el comtat de Tolosa durant la croada contra els albigesos o el període del Regne de Mallorca (1276-1343). Aquestes relacions es van mantenir fins que al 1659 el Tractat dels Pirineus establís la frontera entre els dos estats moderns.”⁵⁶

Això no obstant, els aspectes culturals no quedaren deslligats de la seva importància econòmica en un moment on Catalunya maldava per aconseguir una integració cada vegada major en els afers europeus, i consolidar el seu lideratge ni que sigui a nivell regional: “L’eix al qual feu referència [al·ludeix a l’eix Barcelona-Milà] comença a revelar-se com quelcom més que un simple eix econòmic. Un nucli de reixement, sigui quin sigui, com el que existeix indubtablement a la zona mediterrània que va des de Catalunya a Llobardia també constitueix una senyal de vitalitat de les realitats regionals implicades en aquest eix. En èpoques passades, aquest territori es caracteritzava per una realitat econòmica i cultural molt evolucionada on la llengua catalana i la llengua occitana eren no només instruments de riquesa per a la zona sinó també de relacions culturals i diplomàtiques per a molts àrees de l’Europa mediterrània a l’Edat Mitjana. En un moment en que Europa recupera nombrosos signes que han afaiçonat la seva identitat al llarg dels segles, el fet que es parli cada vegada més d’aquest territori que s’estén des de Catalunya fins a Llobardia demostra que soestaà firmarnt una nova voluntat de creixement en tots els àmbits. Una política autènticament regional i de creixement econòmic i cultural amb vistes a crear un espai de desenvolupament viable no pot no tenir en consideració les àrees territorials que més necessiten recursos econòmics i educatius”.⁵⁷

“Com més Catalunya tinguem i més Europa tinguem, millor ens aniran les coses, des de tots els àmbits”⁵⁸

Com ja hem vist, la nostra història no és aliena a la vocació europea i europeïsta del nacionalisme català contemporani: trobar un lloc propi dins d’Europa era –i és– simplement trobar lloc dins

55 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 604.

56 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 606.

57 CULTIAUX. *Ibid.*, p. 605.

58 Discurs del M.H. Sr. Artur Mas a l’acte de celebració dels 20 anys de la Representació de la Comissió Europea a Barcelona. <http://www.teleprensa.es/catalunya-noticia-292610-artur-mas-assegura-que-com-ms-catalunya-tinguem-i-ms-europa-tinguem-millor-ens-aniran-les-coses.html>

d'un espai confortable. És ser, còmodament i sense risc, alguna cosa més que catalans. Com si ser únicament catalans (de la mateixa manera que un rus és només rus, i un polonès, polonès, i un alemany, alemany) no fóra, o no hagués estat històricament, una definició suficient i prou segura i prou completa davant del conjunt dels pobles del món: “*L’europeisme forma part de la ideologia nacional catalana com a element definitori –«som europeus des de sempre»–, però també per reacció i distanciament: som més europeus que els espanyols*”⁵⁹

Segurament un dels elements definidors de la política catalana al llarg del segle XX hagi estat l'intent de formular i reafirmar l'existència d'una política catalana que no fos una simple materialització provincial de la política espanyola. Tot que la política catalana no pogué desenvolupar-se aïlladament del context polític –dictadura de Primo de Rivera, Segona República, Guerra Civil, franquisme i monarquia parlamentària nascuda de la Transició– la seva dimensió europea ha estat i és innegable.

La nostra història ofereix una llarga seqüència d'esdeveniments i fenòmens –tant positius com negatius– que han deixat una sèrie d'imatges i de petjades a la història europea comuna. Si ens cenyim al darrer segle i mig, de ben segur que destaquen dos fets cabdals per a la vinculació de Catalunya amb Europa: la no-participació en cap de les dues guerres mundials

i la Guerra Civil espanyola, que suposen moments d'inflexió fonamentals però que tot i aïllar Catalunya del mainstream europeu no van impedir que rebés la influència dels fenòmens polítics i ideològics que tingueren lloc a la realitat europea.⁶⁰ Per exemple, tots els grans corrents de pensament polític i totes les ideologies marcants al continent han tingut la seva influència a Catalunya. Especialment important va ser l'expansió de l'anarcosindicalisme a partir de finals del segle XIX en un moment on la concentració industrial que s'estava produint i el considerable increment de treballadors industrials que se'n derivava va provocar importants canvis d'estructura i d'estratègia ens els sindicats obrers arreu d'Europa i també a Catalunya. Barcelona, que a finals del segle XIX havia passat a ser coneguda com la *rosa de foc*⁶¹ degut a les nombroses manifestacions, vagues, aldarulls i atemptats, va ser el centre d'interès de bona part de la premsa europea, arribant a ocupar la portada de moltes revistes i diaris europeus arran dels atemptats amb bombes al Liceu (per exemple, la del diari *Le Petit Journal* de 25 de novembre de 1893).

Però potser una de les majors influències europees fins a la Guerra Civil segurament fou la de les noves escales racionalistes impulsades per Ferrer i Guàrdia, que responien a una lògica indiscutible: si calia construir un món nou, també calia crear un home nou a través de l'educació

59 MIRA, Joan F. “Catalanisme: un lloc a Europa?”, *VIA*, 5, 2007.

60 PAGÈS, Pelai. “Ideals polítics europeus als països de parla catalana i imatges positives i negatives de les experiències històriques d'aquests a l'Europa del segle XX”. A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 239-253.

61 Al seu article “The Bakuninists at Work. An account of the Spanish revolt in the summer of 1873”, Engels va descriure Barcelona com a la ciutat amb més lluites de barricada a Europa de tot el segle XIX. Traducció castellana, *La España revolucionaria*, publicada per Alianza Editorial, 2009.

i de la cultura. De fet, el seu afusellament arran de la seva inculpció com a cap de la rebel·lió de la Setmana Tràgica va provocar un allau de protestes pertot Europa, es van organitzar manifestacions de condemna a París, Roma, Budapest o Lisboa, i encara avui dia cada 13 d'octubre (data del seu afusellament) els estudiants dipositen rams i corones de flors a la estàtua situada a prop de l'entrada al recinte de la Universitat Lliure de Brusel·les.

Un cop acabada la Primera Guerra Mundial, la creació de la Societat de Nacions nascuda com a primer organisme internacional amb vocació de mediació entre les nacions i la difusió dels 14 punts del president dels Estats Units Woodrow Wilson sobre l'autodeterminació va suscitar l'interès de les minories polititzades arreu del món i, està clar, també a Catalunya. Tot i la manca d'eficàcia i d'influència real de la SdN, la creació d'un comitè assessors de les minories nacionals va donar peu a dues propostes catalanes, la de Marià Rubió i Tudurí que al seu llibre *Catalunya amb Europa* (1933) proposava la creació d'uns Estats Units d'Europa, i la d'Alexandre Deulofeu que a *Catalunya i l'Europa futura* (1934) defensa un futur d'estat per a Catalunya dins del context europeu.

La dictadura franquista van posar punt final al perllongat esforç d'inserció internacional que havia arrencat amb la fase d'institucionalització iniciada pel Noucentisme a començaments del segle. Tot i així, s'ha de tenir present l'important paper que va tenir la dinàmica internacional en l'activitat de resistència i oposició, i en definitiva en la conformació de la cultura política amb la qual es faria posteriorment la Transició.

La reflexió sobre el futur de Catalunya –sempre lligat al seu encaix dins del context europeu– es van concretar a diverses obres entre les que destaquen *The Spirit of Catalonia*, del doctor Josep Trueta, i l'important assaig *Les formes de vida catalana* del filòsof Josep Ferrater Mora, concebut com una reflexió filosòfica i psicològica sobre el caràcter català fixant els elements sobre els quals superar les dures circumstàncies posteriors a 1939.

Després de la Segona Guerra Mundial i superada la fase més dura de la postguerra espanyola, tant a Europa com a la Catalunya aïllada van aparèixer iniciatives de ruptura respecte de les polítiques anteriors, basades en nous ideals profundament marcats per la idea de la reconstrucció d'Europa. El somni d'una Europa unida tornava a reaparèixer, aquesta vegada de manera molt, institucional i es concretà primer en la creació d'organismes com l'OCDE o el Consell d'Europa fins que el Tractat de Roma de 1957 constituís la Comunitat Econòmica Europea. Paga la pena destacar la presència catalana al primer congrés d'Europa que va tenir lloc al mes de maig 1948 a La Haia amb la idea d'anar configurant una nova unitat europea basada en els valors comuns que s'articulen al voltant de la democràcia i els drets humans.⁶² Es feia evident, doncs, que el nou concepte d'Europa que s'estava forjant resultava molt atractiu per als catalanistes, republicans i socialistes catalans a la vegada que començaria a servir d'instrument polític per tractat de minar la consolidació del règim franquista. Es tractava, per tant, d'una complicitat ideològica però també d'una necessitat política.⁶³

Ara bé, és obvi que Catalunya no podia participar en el nivell de construcció europea que corresponia als estats i per tant no podia participar als nous organismes que s'anaren creant.

62 Hi assistiren, entre d'altres, Pau Casals, Josep Trueta, Josep Tarradellas, Antoni Rovira i Virgili, Pere Bosch i Gimpera i Josep Carner.

63 SANTACANA, Carles. "La dimensió europea de la política catalana al llarg del segle XX". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 255-265.

En canvi, sí que ho podia fer des del segon nivell –ja no privatiu dels estats– articulat al voltant del *Moviment Europeu*, organització dedicada al debat i a la difusió de la idea d'Europa, nascuda després de l'esmentat congrés de La Haia. La particularitat és que, fent bandera de la necessitat de sistemes democràtics, es constituí un consell espanyol que va adoptar un sistema de funcionament federal on hi participaren delegats catalans d'Esquerra Republicana i del Moviment Socialista de Catalunya, la qual cosa va suposar que els catalans hi veiessin una via per associar la idea d'Europa a un programa federalista que podia satisfer moltes demandes catalanes i estava molt allunyat dels postulats de l'Espanya franquista.

Cal fer menció especial al IV Congrés del Moviment Europeu que va tenir lloc a Munic el juny de 1962 per dues raons cabdals. En primer lloc, hi van assistir per primer cop delegats catalans de totes les tendències, amb la incorporació de representants del PSUC –formació que fins llavors s'havia mantingut al marge del moviment europeu– posant així les bases per a una col·laboració de tots els antifranquistes, sense exclusions. D'aquesta manera, es feia palesa la unió en un projecte europeista comú de les diferents tendències polítiques generades a diverses parts d'Europa i que havien estat absorbides per les que eren o vindrien a ser les diferents formacions polítiques catalanes que comformarien la Catalunya postfranquista: el marxisme, les diferents variants del socialisme encarnats en el PSUC i en el MSC i el PC; la democràcia cristiana que tanta influència tingué en la conformació ideològica de Convergència Democràtica i Unió i Unió Democràtica; i el republicanisme i l'obrerisme d'influències libertàries que amaraven el pensament d'ERC en aquells moments. També cal destacar –per la importància que tindria en el desenvolupament del catalanisme polític i la seva pràctica de govern al llarg de més de dues dècades la influència de la particular doctrina personalista d'Emmanuel Mounier i del concepte d'*élan vital* d'Henri Bergson en el pensament de Jordi Pujol. Citant les seves pròpies paraules: “*Ha entroncat amb els meus orígens cristians, amb les meves concepcions nacionalistes, amb les meves concepcions europeistes, i amb el nostre sistema occidental de valors, el que ha donat a Europa l'Estat del benestar. Entroncat amb tot això, en un moment determinat, em va semblar que el personalisme de Mounier em podia permetre continuar essent totes aquestes coses: cristià, nacionalista, europeista, partidari del sistema occidental, partidari dels drets humans...*”⁶⁴

En segon lloc, els debats sobre la situació d'Espanya a Europa van propiciar que s'establís que no era possible plantejar l'admissió a la CEE d'un país que no respectava la democràcia i els drets humans, la qual cosa –tot i que Espanya ha havia demanat obrir negociacions amb vistes al seu ingrés– va frenar i alentir el procés d'admissió que no es féu efectiva fins al 1986. Com bé ho resumeix Enric Adroher, *Gironella*, un dels impulsors del Moviment Europeu: “*Ens semblava que el tema europeu permetria un acostament entre les dretes antifranquistes i les esquerres democràtiques, mentre que l'acord ens semblava impossible entorn els problemes de la política interior i de la successió del franquisme. A més, el nostre desig era d'obligar als moviments democràtics europeus (socialista, cristià, liberal) a prendre posició, intervenir en la qüestió espanyola. I, en definitiva, intentar tallar al règim franquista el camí que mena a Europa*”.⁶⁵

64 PUJOL, Jordi. *El llibre roig de Jordi Pujol*. Barcelona: Planeta, 2003.

65 Citat a SANTACANA, Carles. “La dimensió europea de la política catalana al llarg del segle XX”. A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 262.

Ja durant els anys seixanta, convé destacar a banda de l'acostament cada vegada més intens a l'europeisme polític del que vindria a ser la classe dirigent de la Catalunya autònoma, el també progressiu acostament de les esquerres catalanes a les tesis de l'eurocomunisme i del "compromís històric" nascuts a Itàlia de la mà del secretari general del PCI, Enrico Berlinguer, i que significarien la seva definitiva acceptació del pluralisme democràtic.

Un altre factor important per situar les relacions de Catalunya amb el món exterior el podem trobar a l'evolució de l'Església. És un fet remarcable el camí seguit per aquesta a Catalunya durant el franquisme. Víctima d'una persecució ferotge durant el conflicte civil, malgrat tot va anant adoptant una actitud de distanciament ala marxa oficial del règim. Cal considerar especialment el paper que va jugar en el manteniment de la cultura catalana a través de la xarxa de les seves institucions. A tall d'exemple, només cal recordar el paper de Montserrat com a referent per una cultura hostigada i perseguida i les manifestacions al diari *Le Monde*, de l'abat de Montserrat Aureli M. Escarré, on denunciava explícitament la naturalesa repressiva i dictatorial del règim franquista. Per als grups catòlics que començaven a adoptar una actitud crítica durant la dècada de 1950, l'experiència del catolicisme europeu, el catolicisme intel·lectual francès (vehiculat per la revista *Esprit*) i l'italià fonamentalment, es transforma en una alternativa important al nacionalcatolicisme imperant. Aquesta vivència es particularment important en nuclis com el dels redactors de la revista *El Ciervo*, que es transformen en difusors dels canvis introduïts pel Concili Vaticà II. L'activitat dels catòlics durant la dècada de 1960, els anys finals del franquisme, tindrà un paper de primer ordre al ressorgiment de la cultura catalana i molt especialment a la seva connexió amb l'evolució europea a mesura que s'anava albirant la fi de la dictadura.⁶⁶

Altres fets marcats a les darreries del règim franquista i que ajudaren a col·locar Catalunya en un lloc destacat de l'interès europeu foren les manifestacions de 1976 ("Llibertat, Amnistia, Estatut d'Autonomia") i de la Diada de 1977, considerada en aquell moment com la més multitudinària a Europa des del final de la Segona Guerra Mundial. En aquest sentit, no podem deixar de traçar el paral·lisme amb l'atenció mediàtica europea i internacional dedicada a Catalunya des que s'inicià el procés de transició cap a la sobirania nacional al setembre de 2012...

Per consegüent, una de les crítiques més habituals que el nacionalisme espanyol ha llençat sobre el catalanisme –suposadament entestat a parlar de si mateix, mirant-se el melic, en un moment en què tot Europa s'ha posat a construir un projecte comú– no s'ajusta a la realitat. Si d'alguna cosa no pot ser acusat el catalanisme cultural i polític és d'haver estat massa autocentrat i poc europeista. Potser fins i tot se n'ha fet un gra massa, en termes d'una certa innocència, d'aquesta passió europea que ha estat un factor contínuament actiu i present en la història del pensament catalanista. Perquè, en clau europea, el catalanisme mai ha remat a contracorrent. I és que pel pensament polític català, des del seu origen, Europa significa el referent i l'horitzó on poder-se adscriure en primera persona. Perquè el pensament polític català sempre ha tingut una

**SI D'ALGUNA COSA NO POT SER
ACUSAT EL CATALANISME CULTURAL
I POLÍTIC ÉS D'HAVER ESTAT MASSA
AUTOCENTRAT I POC EUROPEISTA**

66 CASASSAS, Jordi i Òscar Costa. "La política exterior a Catalunya a l'edat contemporània." A: Jaume Urgell (dir.) *Donar protagonisme a Catalunya. Acció internacional i política de relacions exteriors catalana*. Barcelona: Pòrtic/Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 2003.

visió d'Europa vinculada a la concepció liberal de les nacions: una agrupació d'individus lliures i iguals. Però també existeix en paral·lel a la vessant política, una societat civil catalana amb una voluntat inequívoca de vincular-se i relacionar-se directament amb Europa: “*El poble català ha estat tradicionalment europeista i ha mirat Europa com a model de democràcia, progressisme, avantguarda cultural i artística, i progrés socioeconòmic.*”⁶⁷

**EL PENSAMENT POLÍTIC CATALÀ
SEMPRE HA TINGUT UNA
VISIÓ D'EUROPA VINCULADA A LA
CONCEPCIÓ LIBERAL DE LES
NACIONS: UNA AGRUPACIÓ
D'INDIVIDUS LLIURES I IGUALS**

Així, el catalanisme, sempre ha entès que el present i futur de Catalunya passen per Europa. És impensable un escenari polític desentès o aïllat de la resta del continent. Pel catalanisme, Europa ha representat el model antitètic a l'Estat espanyol. Mentre un accepta el seu pluralisme de forma espontània, l'altre és homo-

geneïtzador i s'autoimposa un determinisme artificial. La pertinença i vinculació amb Europa ha estat el *leitmotiv* del catalanisme en representar els valors i procediment polítics contraris i oposats als coneguts fins al moment a l'Estat espanyol. En canvi, lluny de ser una pertinença forçada, la relació amb la resta de pobles d'Europa, encarna el caràcter d'associació voluntària a un marc polític més ampli i general del catalanisme polític. Social i econòmicament, doncs, Europa ha estat la gran aspiració i el gran referent de diferents moviments i grups socials del Principat de natura ben diversa”⁶⁸

En efecte, la identificació del catalanisme amb la causa d'Europa és inequívoca i genuïna, i això des de la pràctica totalitat de l'espectre polític català: “*El catalanisme polític ha fet sempre bandera de l'europeisme perquè entronca amb la tradició europea de cosmopolitisme, universalisme i ciutadania democràtica; perquè Europa és un referent d'excel·lència i qualitat que permet la modernització i millora de Catalunya; perquè Catalunya se sent part d'aquest projecte europeu viu i dinàmic i vol contribuir amb la seva capacitat d'innovació, el seu dinamisme i les seves arrels, cultura i llengua a fer una millor Europa perquè Catalunya se sent propera a d'altres nacions i territoris europeus amb els que –com amb els pobles d'Espanya– comparteix interessos, necessitats i veïnatges; i finalment, perquè sap que tot el que sigui una vera transferència de sobirania des dels actuals estats cap a un govern europeu és positiu per tal de fer realitat les aspiracions nacionals de Catalunya.*”⁶⁹

Per tot el que hem estat ressenyant anteriorment, mantenir-se dins la Unió Europea és per consegüent prioritari per als catalans, per raons tant econòmiques (el manteniment dels mercats) com polítiques (la preservació d'institucions de contrapès de l'Estat espanyol). Des de l'entrada a la Unió Europea, la suma d'exportacions i importacions (fora d'Espanya) sobre el producte interior de Catalunya ha passat del 45% al 70%. Així mateix, l'evolució de la renda europea sembla explicar ara quatre cinques parts de l'evolució de la renda catalana; la resta, menys d'un 20%, ve determinada per canvis a escala estatal.⁷⁰

67 GUIBERNAU, Montserrat. “Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme”, *Eines*, tardor 2007.

68 PÉREZ, Ignasi. “El catalanisme i Europa: una relació ancestral”, *Eines*, primavera 2009.

69 Fundació CatalunyaEuropa. http://www.catalunyaeuropa.net/img/pdf/ideari_FCE_ca.pdf

70 BOIX. *Ibid.*

Així, doncs, és la Unió Europea la que ens assegura l'existència de mercats oberts més enllà dels Pirineus: la globalització econòmica és, al cap i a la fi, un fet polític i no pas un fenomen automàtic generat per unes forces tecnològiques incontrolables. A més a més, Europa ens ha permès d'afegir un mecanisme de control, encara que sigui tènue, sobre el govern central. L'Estat espanyol, amb totes les seves institucions concentrades a Madrid, pateix d'una excessiva interpenetració entre les seves branques executiva, legislativa i judicial, i d'aquestes amb les grans empreses del país, que el fan capaç de forjar encara monopolis *de iure* o *de facto*, quan així ho dicti el seu interès: “*Per aquesta raó, la Comissió europea actua, quan desenvolupa i defensa el dret de la competència (en la mesura que els seus membres integrants provenen de països amb una forta tradició de lliure mercat), com a contrapoder substancial a l'Estat central.*”⁷¹

Els catalans, doncs, no volem quedar fora de la Unió Europea perquè per a nosaltres ser o no ser europeus amb el màxim possible de plenitud forma part de la nostra identitat. I del nostre projecte col·lectiu. Culturalment i políticament, i com a nació, Catalunya va néixer sota el signe d'Europa, ja ho hem vist. I la consciència d'això, i la voluntat de mantenir viu i actiu aquest vincle, li ha permès arribar fins avui malgrat una història difícil i perillosa. I arribar-hi amb una consciència viva, una llengua conservada, un projecte polític. Tot plegat, uns resultats que en el marc polític, geogràfic i demogràfic en què s'ha hagut de moure Catalunya té molt valor. Per això és important esmerçar tots els esforços que calgui per a fer entendre això als pobles europeus, als seus governs i a les institucions europees, perquè si reclamem més reconeixement europeu “... és perquè ens en sentim. Perquè en som no només per naixement sinó per vocació. I per identificació amb els valors europeus. I això acaba de donar força i credibilitat a la nostra reivindicació com a país”.⁷²

Europa també es projecta en la Catalunya del futur perquè Catalunya, com a país d'Europa vol avançar, dia a dia, sota la voluntat decidida d'assolir els nivells més alts de desenvolupament social, polític i econòmic, que pugui donar-se a qualsevol país europeu. I no és només per raons històriques o polítiques sinó també perquè “*Els valors que han fet Europa són també els valors majoritaris que defensa Catalunya i la societat catalana: la pau, la llibertat, la democràcia, els drets humans, la justícia social, el respecte al medi ambient, la iniciativa privada de les persones i les entitats, la diversitat cultural, el respecte a les minories. Per això és necessària una Europa on totes les nacions tinguin els mateixos drets reconeguts, federal amb institucions fortes, cap endins i cap enfora, i profundament democràtiques.*”⁷³ Durant la transició i els primers anys de la democràcia espanyola, el catalanisme polític majoritari (tan d'esquerres com de dretes), potser seguint la tradicional juxtaposició entre catalanisme i europeisme, va identificar el procés de construcció europea com la solució definitiva als problemes d'encaix entre Catalunya i l'Estat espanyol. Segons aquest

ELS CATALANS NO VOLEM QUEDAR FORA DE LA UNIÓ EUROPEA PERQUÈ PER A NOSALTRES SER O NO SER EUROPEUS AMB EL MÀXIM POSSIBLE DE PLENITUD FORMA PART DE LA NOSTRA IDENTITAT

71 BOIX. *Ibid.*

72 PUJOL, Jordi. “Europa i Catalunya. Que si hi entrarem o que si no hi entrarem”, *Editorial*, 8 de gener de 2014, Centre d'Estudis Jordi Pujol.

73 Ponència 3 “Catalunya a Europa i al món”, 13è Congrés de Convergència Democràtica de Catalunya. <http://www.convergencia.cat/media/120.pdf>

raonament, el buidatge competencial de l'Estat en favor de les instàncies comunitàries, sumat al que es produïa en favor de les comunitats autònomes, resoldria el sempre difícil encaix dels pobles i nacions d'Espanya. Però a mesura que han passat els anys, s'ha anat confirmant la idea que «Europa és cosa dels estats», i s'han anat esvainent els somnis d'una «Europa de les regions» i d'una «Europa dels pobles», amb la qual cosa Catalunya encara no ha trobat el seu lloc en les estructures polítiques de la UE.

En efecte, les dues darreres dècades d'història europea han mostrat els límits d'aquesta estratègia d'europèització i d'aquest discurs de postsobirania s'han fet més clars. La paralització del projecte d'integració europeu ha provocat un retorn cap a una perspectiva més intergovernamental. L'Europa del somni de les regions pràcticament es va esvaïr davant de la resistència dels estats i la insistència de moltes regions (especialment dintre del Comitè de les Regions) que tots els governs subestats haurien de tenir el mateix estatus, independentment de la seva història, cultura, institucions i aspiracions. Per tant, la teoria postsobiranista, malgrat que era atractiva des del punt de vista intel·lectual, mai no va trobar una expressió institucional concreta. En els Balcans i més enllà (per exemple, en el Caucas) Europa no ha aconseguit resoldre els conflictes de nacionalitat, però se n'ha sortit millor pel que fa a l'Europa central i la regió bàltica. Al mateix temps, els nacionalistes veuen estats petits que són admesos en la Unió Europea i que gaudeixen de l'estatus de ple dret, inclosa l'admissió al Consell de Ministres, mentre que ells són confinats a l'estatus de regions.

Els estats de l'Europa occidental s'han adaptat més o menys a les seves realitats plurinacionals, però mai prou com per satisfer l'aspiració de les seves nacions constituents. Hi continua havent fortes resistències, arrelades en les institucions, tal com hem vist amb la reacció envers el nou Estatut d'autonomia català. Enfrontats amb el que veuen com a desafiaments tant del nacionalisme intern com del multiculturalisme, les elits dels estats han adoptat formes noves de nacionalisme d'estat.⁷⁴ D'aquí que el procés d'integració europea hagi anat donant més oportunitats a les regions per fer sentir la seva veu i les seves demandes però sense aprofundir ni mantenir el cap de l'objectiu marcat per la suara esmentada Europa de les regions, perquè els estats volen seguir essent els protagonistes de les principals decisions polítiques. Per consegüent, tot i que existeixin elements indiscutibles de governança a diferents nivells al si de la Unió Europea, al final la “competència de las competències” (en termes de dret públic alemany) segueix residint en els estats.⁷⁵ Paral·lelament, també és cert que els estats estan sotmesos a una doble pressió, cap a dalt (per part de les institucions europees) i cap a baix (per part de les regions), la qual redefineix la distribució de competències en el benestès que predominen les compartides i no las exclusives. D'alguna manera, doncs, podríem dir que el projecte de l'Europa *de* las regions ha donat pas a l'Europa *amb* les regions que han sabut fer-se un lloc al si de les institucions i guanyar un cert espai polític propi.

Perquè, està clar, Europa no és una entelèquia, no és l'Europa ideal imaginada com a espai propi dels catalans, sinó l'Europa real, institucional i política, és a dir la Unió Europea, que s'ha

74 KEATING, Michael. “Una nova onada d'independències?”, *Noves estatalitats i processos de sobirania*, IDEES, 33, octubre/desembre 2010.

75 RODRÍGUEZ AGUILERA DE PRAT, Cesáreo. “De la ‘Europa de las Regiones’ a la Europa con las regiones”, *Revista d'Estudis Autònomic i Federals*, 2, abril 2006. Institut d'Estudis Autònomic. Generalitat de Catalunya.

construït com un espai supranacional... fet d'estats-nació. Per superar aquest fer convindria aprofundir el projecte europeu fins a les darreres conseqüències democràtiques i convertir-lo en quelcom que superi el projecte actual d'antics estats tancats i en permanents estires-i-arronses al si de les institucions europees.

La relació de Catalunya amb la UE, doncs, planteja problemes de reconeixement. El problema dels catalans, ras i curt, és que el nostre sentiment identitari, la cultura, la llengua, el territori, la prosperitat i la demografia ens fan desitjar un nivell de reconeixement que, fins el moment present, no tenim ni en l'àmbit d'Espanya ni, per descomptat, en l'àmbit internacional. De fet, existeix un fort contrast entre les ambicions dels catalans i l'estatus actual de Catalunya en els àmbits d'Espanya, la UE, i la comunitat internacional.

La manca de reconeixement rebut per Catalunya a la UE deriva del seu estatus dins d'Espanya. Aquest estatus només es pot modificar si l'Estat Espanyol ho decideix; per aquesta raó, el debat i les negociacions per aconseguir el reconeixement de Catalunya a la UE s'han de desenvolupar, en primer lloc, entre els governs català i espanyol. Catalunya no és considerada com a nació dins de la UE, –Escòcia i Gal·les sí que reben aquest reconeixement–, senzillament perquè Catalunya no és reconeguda com a nació dins d'Espanya, tot i el que escriuen els principals partits polítics d'origen català en els seus documents. De la mateixa manera, el reconeixement del català com a llengua oficial a la UE només s'aconseguiria si l'Estat Espanyol ho proposa al Consell de Ministres de la UE. Igualment, tant la decisió de reconèixer Catalunya com a regió electoral europea, com la possibilitat que els representats polítics de Catalunya tinguin accés a les institucions de la UE amb capacitat de decidir depèn totalment de la voluntat de l'Estat Espanyol, que fins ara s'hi ha oposat, tot i que altres membres de la UE –per exemple Gran Bretanya i Bèlgica– ja ho han concedit a algunes de les seves minories nacionals. El cas de Catalunya confirma que el paper i l'estatus de les nacions sense Estat a la UE depèn de la voluntat de l'estat dins del qual estan incloses, fet que reforça el fort caràcter intergovernamentalista de la UE, una característica que per sí mateixa no contribueix pas a pal·liar l'anomenat dèficit democràtic de la UE.⁷⁶

Precisament, aquesta constatació obliga Catalunya a afrontar el futur encaix en la Unió Europea des d'una perspectiva molt més pragmàtica i utilitarista: la instrumentalització del projecte europeu que han aplicat els estats ens ha de portar a repensar el nostre «somni europeu» i cercar noves estratègies que permetin garantir el ple reconeixement de la personalitat política de Catalunya⁷⁷.

Passades més de dues dècades de l'adhesió de l'Estat a la Unió Europea, la unificació del continent ha fet més evidents les mancances de l'autogovern català. Com assenyala Michael Keating: *“One factor is disillusionment with the idea of a Europe of the Regions, a concept popular in the 1990s, which envisaged a three-level federation of regions, states and Europe. Catalanists saw in this a way to recover their pre-1714 status as a European trading nation embedded in wider*

CATALUNYA HA D'AFRONTAR EL FUTUR ENCAIX EN LA UNIÓ EUROPEA DES D'UNA PERSPECTIVA MOLT MÉS PRAGMÀTICA I UTILITARISTA

76 GUIBERNAU, Montserrat. “Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme”, *Eines*, tardor 2007.

77 RAMON, Ricard. “Algunes reflexions sobre la participació de Catalunya en la Unió Europea”, *IDEES* 15/16 (juliol-desembre 2002)

unions. Catalonia was a leader of this movement, with Catalanists, arguing that the old model of the nation state was redundant in the new Europe and that nations could exercise real influence without having to become states. There was some progress in the 1990s, for example in setting up the Committee of the Regions. On the other hand, the Convention on the Future of Europe leading eventually to the Lisbon Treaty (2007) offered little to the regions and nations and it has become evident that the European Union is founded on the member states. The EU Committee of the Regions is largely toothless and in any case represents everything from municipal governments to stateless nations and unable to distinguish among them”.⁷⁸

A la Unió Europea actual, doncs, disposar d'un Estat propi és imprescindible per garantir la defensa dels interessos nacionals. Al Consell de la UE, principal institució comunitària, només els Estats hi tenen una plaça assegurada. Per la seva banda, la Comissió Europea compta

**A LA UNIÓ EUROPEA ACTUAL,
DONCS, DISPOSAR D'UN ESTAT
PROPI ÉS IMPRESCINDIBLE PER
GARANTIR LA DEFENSA DELS
INTERESSOS NACIONALS**

amb un membre provinent de cadascun dels 27 Estats membres i, malgrat que aquesta institució representa l'interès genuïnament europeu, els Estats –sobretot els petits– són molt reticents a cedir en aquest afer. Així mateix, només els Estats tenen accés directe al Tribunal de Justícia (òrgan que interpreta els Tractats i dirimeix els conflictes de competències). A més, són els Estats els que decideixen en quantes circumscripcions

organitzen el seu territori a l'hora de celebrar eleccions al Parlament Europeu (una institució que, d'altra banda, cada vegada guanya més poders). I tan sols els Estats poden decidir quines llengües són oficials dins la Unió. Per últim, potser el punt més important, només els Estats tenen accés a la Conferències Intergovernamentals, responsables de reformar els Tractats, de manera que només ells poden participar en els debats i decidir sobre el futur del procés de construcció europea. La integració europea no només no ha afeblit els Estats europeus, sinó que els ha relegitimat i resituat en el centre de gravetat del poder polític al continent.

Catalunya vol esdevenir un Estat en els termes que ho són els Estats membres de l'actual Unió Europea, és a dir, tot compartint la capacitat de decisió amb la resta d'Estats europeus, amb el doble objectiu de defensar els interessos de la seva ciutadania i de participar en el procés de construcció política del continent: “Catalunya ha de destacar la singularitat del cas català dins l'actual Unió Europea: per la seva fortalesa demogràfica, econòmica, cultural, política i històrica, el cas català és únic a la UE i com a tal cal comunicar-lo. Catalunya no ha de ser vista com un destorb que només serveix per encendre els ànims nacionalistes dins del continent. En canvi, ha de ser percebuda com una nació responsable i compromesa amb la construcció europea, que per la seva excepcional naturalesa, mereix comptar amb un Estat propi dins la Unió.”⁷⁹

En conseqüència, el futur de Catalunya està lligat a la Unió Europea, avui, més que mai. Aquest camí és complex, com ho ha estat sempre, però en aquest cas, el repte és més gran, ja

78 KEATING, Michael. “Is Catalonia heading to independence?”, *Diplocat*, 02.07.2013. <http://www.diplocat.cat/files/docs/130702-E06GEN-CataloniaHeadingIndependence.pdf>

79 ROYO, Albert. “Institucions d'Estat. Costos actuals i futurs. Servei exterior, Exèrcit i seguretat.”, *Actes del Tercer Congrés Catalanista 2008-2009*, Àmbit de política, Catalunya estat. http://www.cercllestudissobiranistes.cat/files/pdf/tercer_congres/Albert_Royo.pdf

que Catalunya pretén establir una nova relació amb la Unió Europea, sense Espanya. Per això s'ha obert un debat sobre la viabilitat d'una Catalunya independent al si de la UE. A l'hora de preveure el futur de Catalunya com a estat, alguns estudis analitzen la successió de Catalunya en els tractats de la Unió Europea, és a dir, com es desenvoluparà l'ampliació interna i el procés de successió en els tractats de la Unió en el supòsit que Catalunya esdevingui un Estat propi. Per ampliació interna a la UE s'estén la continuïtat dins la Unió Europea d'un nou Estat que s'independitza d'un Estat membre de la UE. Un informe encarregat pel Cercle d'estudis sobiranistes entén que Catalunya en l'actualitat és territori europeu, i per tant conclou que ni Catalunya, ni la resta de territoris que succeeixen l'actual Estat espanyol, haurien de sol·licitar l'admissió com a nous membres.⁸⁰

En aquest sentit, l'informe no se centra únicament en paràmetres jurídics, sinó que també s'exposa possibles solucions polítiques i pragmàtiques aplicables a la successió de Catalunya en els Tractats de la Unió. La pràctica internacional demostra que per als casos de successió d'Estats, els esdeveniments de caràcter polític marquen la realitat jurídica i no al contrari. Davant d'una situació d'aquest tipus, en qualsevol organització internacional, inclosa la UE, s'estudien en primer lloc les provisions constitucionals particulars d'aquesta, ja que la condició de membre dependrà en gran mesura de la casuística particular de cada organització internacional. La Unió Europea, que és una organització internacional *sui generis*, no n'és l'excepció. No hi ha cap norma que reguli la possible successió interna als Tractats de la UE, i per tant, ens trobem amb una situació de buit jurídic en què s'han d'aplicar les normes de dret internacional consuetudinari.

Per aquestes raons i davant del buit legal a la Unió, l'informe planteja com a canals legals l'aplicació dels articles 34 i 35 del Conveni de Viena de 1978, que, en el cas de la secessió de Catalunya, determinaria que els dos o més nous Estats resultants de l'actual Regne d'Espanya, ocuparien de manera automàtica el lloc del predecessor. I per tant, conclou que ni Catalunya, ni la resta de territoris que succeeixen l'actual Estat espanyol haurien de sol·licitar l'admissió com a nous membres.

Igualment, planteja un d'aquests aspectes bàsics en litigi serien els drets individuals fonamentals ja adquirits per milions de ciutadans de la Unió Europea. Negar una solució satisfactòria a un procés d'ampliació interna podria minvar drets fonamentals que els ciutadans de la resta de la Unió gaudeixen a Catalunya i que els catalans gaudim a Catalunya i a la resta de la Unió, com ara la llibertat de moviment de persones, béns, capitals i serveis, el dret de vot en les eleccions municipals i europees o els drets i obligacions derivats de la pertinença a la Unió Econòmica i Monetària o de la pertinença en el mercat interior europeu.

Es ressenya, així mateix, amb unes consideracions sobre com preparar la successió interna:

- Facilitant el camí cap a l'ampliació interna en els documents fundacionals catalans (declaració d'independència, Constitució);
- Sotmetent-se a la Cort d'arbitratge europea per tal que aquesta determini deutes, drets, i repartiment de la proporcionalitat entre les diferents entitats territorials que succeeixen l'actual Regne d'Espanya i la seva consegüent representació en els òrgans de govern de la Unió (Consell de la UE, Comissió Europea i Parlament Europeu, bàsicament);
- Promovent la no violència i la voluntat de complir les obligacions dels Tractats internacionals.

80 ABAT, Antoni. *Catalunya independent en el si de la UE*. Cercle d'Estudis Sobiranistes. http://blogs.elpais.com/files/ces-ampliacio_interna.pdf

I l'autor acaba conclouent que “*Catalunya compta amb el dret internacional consuetudinari, la necessitat de manteniment d'estabilitat en el si de la Unió Europea, a més dels drets fonamentals de les persones i la democràcia com a principals aliats de la seva successió a la Unió Europea*”.⁸¹

Ara bé, com diu l'Àngel Castiñeira, professor d'ESADE i membre del Consell Assessor per a la Transició nacional, està totalment per fer una geopolítica catalana del futur. I la geopolítica és un joc d'estats. Les regions no hi juguen, són jugades. Fa segles que Catalunya va perdre la condició d'actor polític internacional. Per tant, definir els interessos, les orientacions, les estratègies i les palanques de la geopolítica catalana serà essencial per garantir la viabilitat de la Catalunya sobirana i el seu encaix al concert internacional.

Atès que el que ens interessa aquí és la projecció de Catalunya cap a Europa i el món, només esmentarem breument altre aspectes importants de les relacions internacionals futures de Catalunya, com ara les futures relacions amb Espanya. En primer lloc, és obvi que Espanya és i seguirà essent el nostre principal soci comercial, si més no a curt i mitjà termini, atès que compartim infraestructures bàsiques, grans conques hidràuliques, segles d'història comuna i importants lligams socials i familiars. També és certa que un Estat català amb Espanya en contra sumará dificultats i reptes que seria millor evitar, i en aquest sentit el repartiment del deute, la pressió europea i la negociació d'un fons decreixent que garanteixi la viabilitat financera a curt termini de l'Estat espanyol han de permetre una secessió pactada que suavitzí l'enrocament espanyol.

Tampoc no podem oblidar que, potser per primer cop a la història, les tornes estan canviant en les relacions entre Catalunya i Espanya: per molts catalans el projecte amb Espanya s'ha trencat i el que cal és fer-ne un de propi. En canvi, Espanya ara per ara és un estat sense projecte nacional, mentre que Catalunya es presenta com una nació emergent en procés d'elaborar un projecte estatal propi. Els efectes de la crisi són iguals per a tothom, però l'ansia i la il·lusió d'un nou projecte col·lectiu revifèn una part de la ciutadania catalana. Enginyers, economistes, educadors, juristes, politòlegs, empresaris, experts en administracions públiques, tècnics i professionals de tota mena desenvolupen ara mateix una activitat frenètica per contribuir a dissenyar les futures bases d'aquest nou estat. Tota l'energia, tota la pedagogia, totes les esperances, tota la bona voluntat, tota la professionalitat que durant tres segles s'havien dedicat a la millora de l'estat espanyol, es concentren ara en un nou somni, en una nova causa, el somni català. En un cas hi ha buidor i pèrdua d'autoestima. En l'altre, l'energia nova d'algú que ja no tem pensar com a estat, actuar com a estat i voler ser tractat com a nou estat. Pot ser la primera crisi greu des de la Transició en què els catalans prefereixin no intervenir ni comprometre's en la reforma profunda de l'estat espanyol. Altrament dit, pot passar que per primer cop els espanyols hagin de resoldre els seus problemes.⁸²

Dit això, és evident que la Unió Europea representa un paraigua indispensable per a les aspiracions del futur estat català en tant que per a un nou estat a la recerca de legitimitat, el reconeixement europeu i la permanència a la Unió resulten gairebé essencials. Potser hi haurà un període transitori d'una certa provisionalitat però la vocació europeista de Catalunya ha de ser –i és– total i absoluta. La Unió Europea viu ara mateix enmig d'un cert desconcert i ningú

81 ABAT. *Ibid.*

82 CASTIÑEIRA, Àngel. “El somni català”, *Butlletí de l'Assemblea Nacional Catalana*, 04.06.2014, <http://assembleasagra-dafamilia.blogspot.com.es/2014/06/angel-castineira-el-somni-catala.html>

no sap si es tracta d'una crisi de creixement o d'alguna cosa més profunda i greu. Hi ha dubtes sobre el projecte europeu que podrien afectar l'encaix continental de Catalunya però més enllà d'això sembla evident que la Unió ha de jugar un paper clau a l'hora de donar credibilitat, endins i enfora, a l'estat català i constituir una garantia d'estabilitat estructural.⁸³ La qüestió de les relacions entre Catalunya i la Unió Europa l'endemà de la independència admet una pluralitat d'aproximacions que es poden agrupar en els quatre escenaris hipotètics següents:

Primer, escenari de permanència: En el moment de la seva constitució i de notificar-la a la UE, el nou Estat català continua integrat sense interrupció a la Unió. Atès que es tracta d'un territori que ja forma part de la UE i que la seva població gaudeix de la ciutadania europea i del dret europeu, no se l'obliga a sortir de la UE i a sol·licitar des de fora la seva integració. Les institucions de la UE seleccionen, interpreten i apliquen les regles procedimentals dels Tractats de manera que sigui possible que les adaptacions que cal introduir, en el dret originari i derivat de la Unió, es produeixin tot garantint la permanència del nou Estat dins de la UE.

Segon, escenari d'adhesió ad hoc: En el moment de presentar la sol·licitud d'ingrés, la UE no accepta la permanència automàtica del nou Estat, però, ateses les circumstàncies específiques del cas, decideix endegar un procés d'adhesió *ad hoc*, amb trets específics que permetin una adhesió ràpida i, sobretot, un règim transitori, adreçat a assegurar el manteniment del màxim nombre possible de relacions jurídiques, econòmiques i polítiques amb la UE i el manteniment dels drets i de les obligacions dels ciutadans i de les empreses que operen a Catalunya.

Tercer, escenari d'adhesió ordinària: La UE accepta obrir de manera immediata un procés d'adhesió ordinari com a tercer estat, sense prendre mesures *ad hoc* encaminades a garantir la celeritat del procés ni establir règims transitoris específics.

Quart, escenari d'exclusió com a Estat membre: La UE es nega a obrir de manera immediata el procés d'adhesió o l'atorgament de l'estatut de candidat, és a dir, es nega a obrir el procediment formal d'adhesió i el nou Estat queda fora *sine die* de la UE.

A l'hora d'analitzar el grau de viabilitat jurídica i pràctica d'aquests quatre escenaris cal tenir presents d'entrada dues premisses. En primer lloc, que ni el dret internacional ni el dret de la UE preveuen de manera expressa un supòsit com el que planteja el cas català. En segon lloc, que la UE tradicionalment ha adoptat una actitud extremadament flexible i pragmàtica a l'hora de donar solució als problemes imprevistos que se li han plantejat en relació amb els canvis territorials o d'organització territorial dels estats membres que afecten l'àmbit d'aplicació del dret de la UE i, més en general, en relació amb els processos de ratificació dels tractats³, vinculats a certes reformes institucionals conflictives.

Tanmateix, el fet que ni el dret internacional general ni el dret de la UE prevegin expressament la integració d'un territori que ja forma part de la Unió, i la flexibilitat i el pragmatisme de la UE a l'hora de resoldre problemes similars, no permeten concloure que l'ingrés d'un nou

ÉS EVIDENT QUE LA UNIÓ EUROPEA REPRESENTA UN PARAIGUA INDISPENSABLE PER A LES ASPIRACIONS DEL FUTUR ESTAT CATALÀ EN TANT QUE PER A UN NOU ESTAT A LA RECERCA DE LEGITIMITAT, EL RECONeixEMENT EUROPEU I LA PERMANÈNCIA A LA UNIÓ RESULTEN GAIREBÉ ESSENCIALS

83 ARZA, Marc. "Apunts de geopolítica catalana". <http://www.nacioidigital.cat/opinio/6377/apunts/geopolitica/catalana>

Estat català sigui quelcom que operi en el buit jurídic. El dret de la UE, i subsidiàriament el dret internacional, regulen un seguit de condicions i requisits materials i procedimentals que aquest futur Estat haurà de respectar per integrar-se a la Unió, sigui quin sigui l'escenari que s'acabi imposant.

Tot això implica reflexionar sobre les condicions i els requisits per ser membre de la UE. Per ser-ho cal ser un Estat europeu i respectar els valors de la promoció de la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'Estat de dret, els drets humans, inclosos els drets de les persones pertanyents a minories. A més cal complir amb els criteris fixats pel Consell Europeu de Copenhaguen: existència d'una economia de mercat en funcionament, així com la capacitat de fer front a la pressió competitiva i a les forces del mercat dins de la Unió; capacitat d'assumir les finalitats de la Unió Política, Econòmica i Monetària, estabilitat d'institucions que garanteixin la democràcia, l'Estat de dret, el respecte dels drets humans i la protecció de les minories. Sembla evident que un futur Estat català compliria folgadoament les esmentades condicions i requisits d'admissió. Així ho acredita la perllongada pertinença prèvia a la UE i el compromís explícit del Parlament de Catalunya en la seva Declaració de sobirania: "*Es defensaran i promouran els principis fundacionals de la Unió Europea, particularment els drets fonamentals dels ciutadans, la democràcia, el compromís amb l'estat del benestar, la solidaritat entre els diferents pobles d'Europa i l'aposta pel progrés econòmic, social i cultural*".⁸⁴

Els principals requeriments nous als quals hauria de fer front l'Estat català serien els que derivarien de la necessitat de crear alguns organismes reguladors i de coordinació i, en general, algunes noves estructures organitzatives que imposa el dret europeu, així com de la necessitat de transposar al nou ordenament jurídic català el dret europeu derivat que ho requereixi. Es tracta, sens dubte, de tasques que requeririen un cert esforç, però el futur Estat català disposaria de mitjans i experiència suficients per fer-hi front sense gaires dificultats.

Per ingressar a la UE, no és una condició *sine qua non* que un futur Estat català hagi estat prèviament reconegut formalment com a estat o com a subjecte internacional per algun altre estat o per determinades organitzacions internacionals –per exemple per l'ONU o el Consell d'Europa–. La UE podria ser la primera organització a reconèixer aquest fet. Tanmateix, és indubtable que el reconeixement formal previ per part d'altres estats o d'altres organitzacions internacionals podria facilitar el procés d'integració a la Unió.⁸⁵

Si l'ingrés de Catalunya a la UE no es pugués fer d'acord amb el primer escenari esmentat (el de la permanència), paga la pena subratllar que els dirigents de l'Associació Europea de Lliure Comerç (EFTA) també veuen viable una Catalunya independent si garanteix el manteniment dels seus mercats exteriors i les condicions d'exportació que té actualment. En aquest sentit, Georges Baur, secretari general adjunt de l'EFTA, adverteix que si quedar fora de la Unió Europea podria dificultar les coses a Catalunya sobretot en l'àmbit institucional, no ho seria tant a escala comercial, ja que la rigidesa que a vegades presenten les institucions sovint queda "diluïda" pels interessos econòmics dels estats membres. En cas que la UE tanqués la porta comercial, Baur

84 Declaració de sobirania i el dret a decidir del poble de Catalunya, 23 de gener de 2013, http://www.parlament.cat/web/actualitat/noticies?p_id=129656021

85 Consell Assessor per a la Transició Nacional, Informe número 6: Les vies d'integració de Catalunya a la Unió Europea, 14 d'abril de 2014.

assenyala que una alternativa seria formar part d'altres associacions com l'EFTA. També reconeix que Catalunya és un bastió industrial dins l'Estat espanyol i que en aquest sentit, a la resta de països europeus, sobretot als veïns com França, tampoc els interessaria trencar les relacions comercials amb els catalans sigui quina sigui la situació política: *“En la meua experiència tractant amb la UE i els estats membres, sempre he vist que les institucions són més estrictes, i això es dilueix pels estats membres, que necessiten un punt de vista més realista”*.⁸⁶ Cal ressenyar que si bé el grau d'integració econòmica entre la UE i els estats membres de l'EFTA que participen en l'acord no és total, l'acord inclou l'eliminació dels obstacles a la lliure circulació de mercaderies, serveis, capital i persones. Per tal de conjuminar els interessos d'ambdues organitzacions i adoptar els acords necessaris per donar compliment als objectius de l'Acord sobre l'Espai Econòmic Europeu és necessari tenir present que entre els estats membres de la UE i els estats de l'EFTA no existeix una veritable integració política, per la qual cosa s'estableix un sistema institucional amb una doble estructura.

Més enllà del pilar fonamental que constitueix la relació entre Catalunya i Europa, tampoc cal menystenir el paper que pot i ha de tenir Catalunya en la capitalitat de la Mediterrània occidental. Al centre del cercle que formen París, Roma, Tunis, Alger, Casablanca i Madrid i sense els condicionants d'un passat colonial. Barcelona és atractiva i neutral, i compta amb el poder tou necessari per aconseguir-ho.

Barcelona també és la pista d'aterratge a Europa de bona part dels llatinoamericans que hi venen per estudiar, emprendre o treballar. A través de l'Estat espanyol els catalans han tingut una presència activa a l'Amèrica Llatina que cal mantenir. Espanya té una enorme influència a Llatinoamèrica però també hi genera antipaties i recels, la qual cosa obre oportunitats a l'acció exterior catalana, donant continuïtat als lligams econòmics i culturals ja existents per mantenir una relació intensa i creixent.

Finalment, en un món de ciutats, Barcelona ha de tenir un projecte de capitalitat que sintonitzi amb el país però que també vagi més enllà. Barcelona ha de ser una marca i un projecte d'abast global perquè és un actiu nacional que desborda el país. Fa anys que la diplomàcia de les ciutats guanya importància i ho continuarà fent: no és ocios que en alguns fòrums globals l'alcalde de Berlín pugui ser més important que el president d'Àustria, per exemple.⁸⁷

En termes no ja politicolegals sinó econòmics, la importància de Catalunya com a motor econòmic i contribuïdor al pressupost europeu és innegable des de diferents punts de vista.

Primer, Catalunya és un dels motors econòmics d'Europa juntament amb altres regions europees com ara Roine-Alps (França), Llombaria (Itàlia) i Baden-Württemberg (Alemanya), i forma part del nucli productiu de la Unió Europea. D'altra banda, Catalunya és reconeguda, entre d'altres, com a primer centre d'activitat logístic per a Espanya i el sud d'Europa, un dels nuclis de l'*Eurosunbelt* (regió econòmica que va des de València fins a Lió i que és l'onzena regió econòmica

**MÉS ENLLÀ DEL PILAR FONAMENTAL
QUE CONSTITUEIX LA RELACIÓ ENTRE
CATALUNYA I EUROPA, TAMPOC CAL
MENYSTENIR EL PAPER QUE POT
I HA DE TENIR CATALUNYA EN LA
CAPITALITAT DE LA MEDITERRÀNIA
OCIDENTAL**

86 Ara, 01.06.2013. http://www.ara.cat/economia/Catalunya-Europa-independencia_o_929907226.html

87 ARZA. *Ibid.*

mundial) i una de les principals potències turístiques europees. D'altra banda, Barcelona se situa dins del "Top 5 European Cities" i ha estat reconeguda com la primera ciutat del sud d'Europa

PRIMER, CATALUNYA ÉS UN DELS MOTORS ECONÒMICS D'EUROPA JUNTAMENT AMB ALTRES REGIONS EUROPEES I FORMA PART DEL NUCLI PRODUCTIU DE LA UNIÓ EUROPEA

SEGON, CATALUNYA SERIA UN MEMBRE APORTADOR NET DE RECURSOS AL PRESSUPOST DE LA UNIÓ I PER TANT NO SERIA UN LLAST NI UN PAÍS SUBVENCIAT, SINÓ QUE SERIA UN CONTRIBUENT NET AL PRESSUPOST COMUNITARI

TERCER, ELS CATALANS HAN MOSTRAT UNA VOLUNTAT CLARA DE ROMANDRE A LA UE EN UNS MOMENTS ON UN DELS PRINCIPALS PROBLEMES DE LA UE ÉS EL CREIXENT EUROESCEPTICISME QUE HI HA EN ELS SEUS PRINCIPALS ESTAT MEMBRES

amb potencial econòmic de futur (segons l'informe "fDi Cities and Regions of the Future 2012/2013", publicat pel *Financial Times*). I en tant que la UE ha estat i està abocant fons a Grècia, Portugal i Irlanda des de fa anys, evitant que surtin de la zona euro i és doncs molt poc probable que permeti la sortida d'un motors econòmic d'aquestes característiques.

Segon, Catalunya seria un membre aportador net de recursos al pressupost de la Unió i per tant no seria un llast ni un país subvencionat, sinó que seria un contribuent net al pressupost comunitari. També en aquest cas és poc probable que la UE permeti que un membre aportador abandoni la UE quan està patint el llastre d'haver incorporat molts països de l'Europa de l'Est que són clarament receptors de subvencions europees.

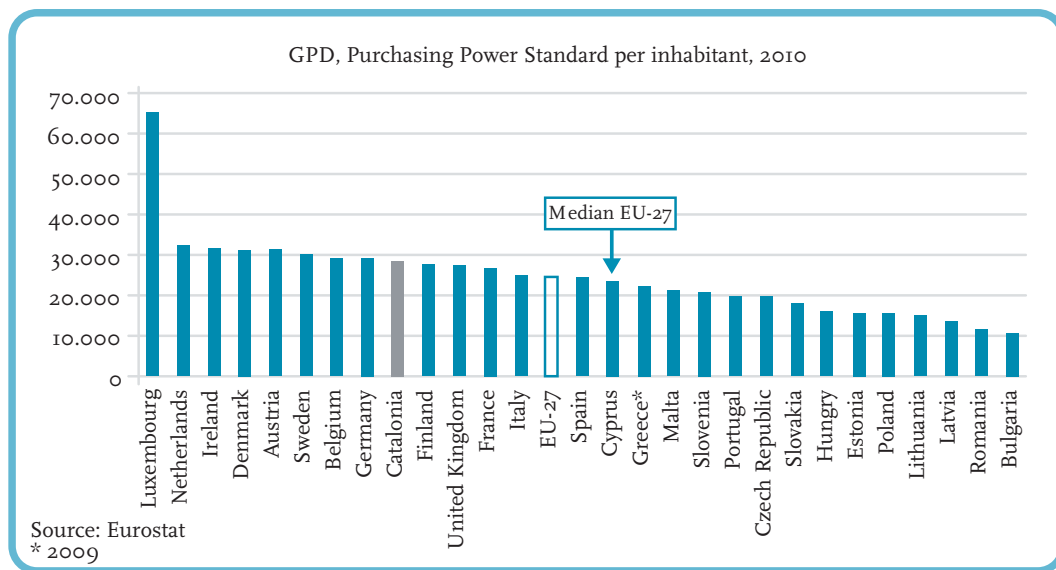
Tercer, els catalans han mostrat una voluntat clara de romandre a la UE en uns moments on un dels principals problemes de la UE és el creixent euroescepticisme que hi ha en els seus principals estat membres, com així ho palesen els resultats de les darreres eleccions europees del mes de maig, especialment a França, Regne Unit, Holanda i Suècia. Per tant, pel propi interès de les institucions comunitàries, és altament improbable que expulsin un territori on la majoria de

ciudadans sí volen ser membres de la UE, i menys encara quan –com acabem de veure– aquest territori seria contribuïdor net a les arques comunitàries.

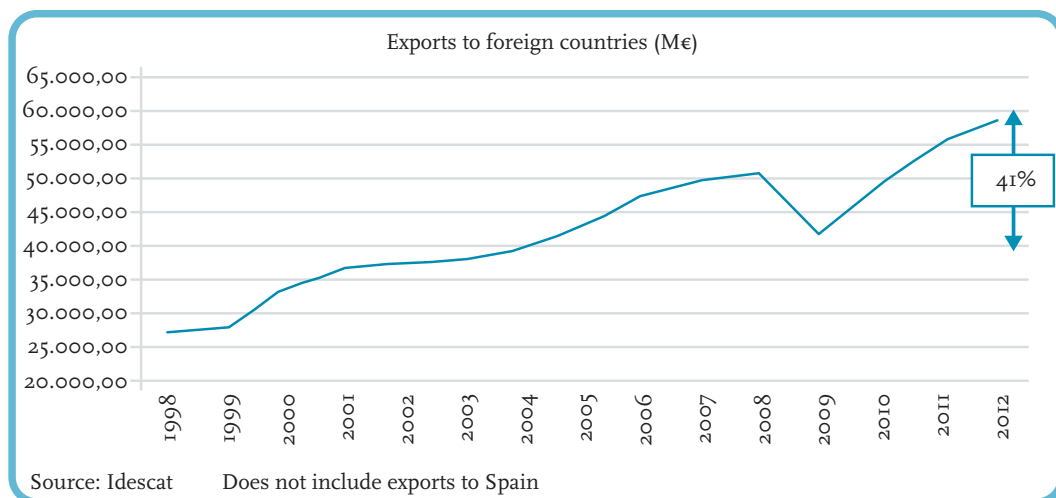
Finalment, en cas d'independència de Catalunya Espanya no podria suportar tot el deute sola, atès que sense un acord entre Catalunya i Espanya, el deute espanyol passaria a representar més del 120% del PIB, un dels més grans del món, i per tant Espanya esdevindria insolvent, la qual cosa tampoc no satisfaria els interessos de la UE. Per consegüent, la independència requeriria un pacte mitjançant el qual Catalunya es faria càrrec de la part corresponent del deute espanyol en un procés de repartiment del deute que, de ben segur, també seria altament recomanat per part de les institucions financeres europees, atès que fóra l'única manera d'assegurar-se el cobrament del deute.⁸⁸ Només cal donar un cop d'ull als gràfics següents per adonar-se de la situació real que tindria una Catalunya independent al si de la UE o de qualsevol altre organització si tenim en compte el poder adquisitiu de la població⁸⁹:

88 Economistes per la independència. Catalunya i Europa. <http://economistes.assemblea.cat/wp/wp-content/uploads/2013/11/Catalunya-i-Europa.pdf>

89 "The Catalan economy in the European context", *Diplocat*, 10.06.13. <http://www.diplocat.cat/files/docs/130610-E04EN-CatalanEconomyEuropeanContext.pdf>

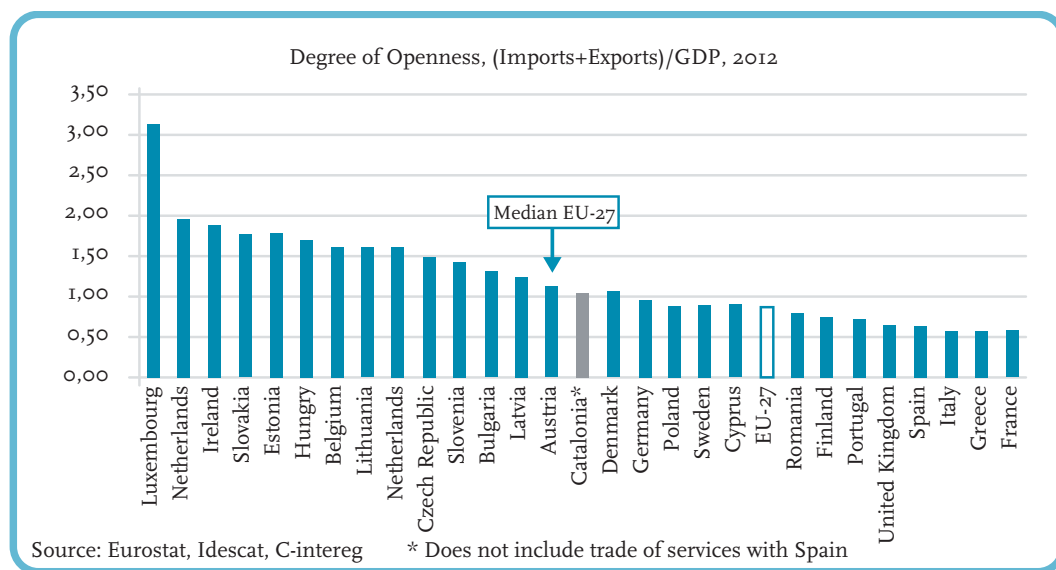

De la mateixa manera que no es pot obviar el fet que Catalunya té una economia molt dirigida cap a l'exportació, la qual cosa l'ajuda a temperar els efectes de la depressió existent als mercats català i espanyol. Com a resultat dels esforços esmerçats per millorar la nostra competitivitat, les exportacions cap a l'estranger –fonamentalment a Europa– han augmentat del 41% durant aquests darrers anys i això malgrat la greu crisi econòmica que estem vivint, fins arribar als 58.321 milions d'euros l'any 2012.⁹⁰

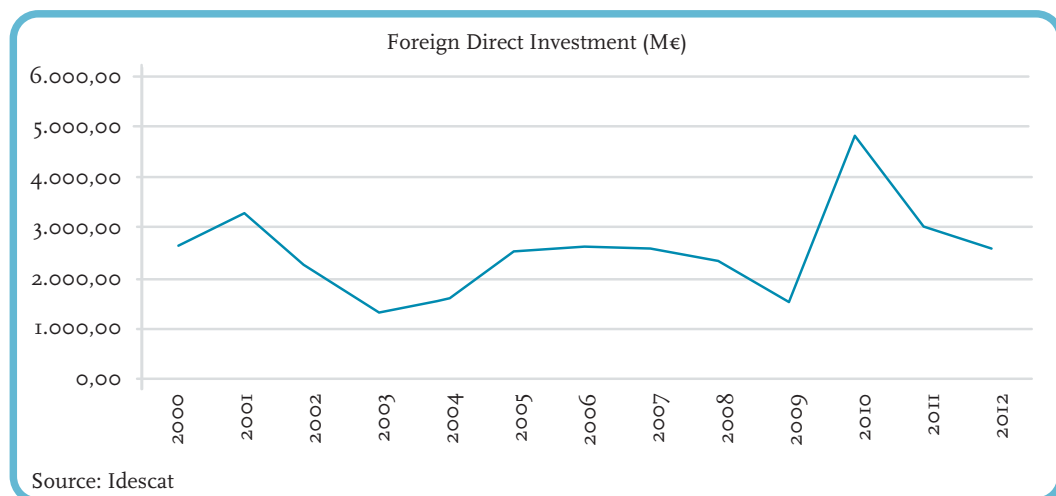

90 "The Catalan economy in the European context", *Ibid.*

També cal destacar que en termes de grau d'obertura als mercats exteriors, Catalunya se situa per damunt de la mitjana europea, just després d'Alemanya. Tot i que el soci comercial històric de Catalunya sigui lògicament Espanya, la part de les vendes ha disminuït (de 52,35% el 2007 al 45,7% el 2012), mentre que la part de vendes a Europa i a la resta del món està en constant augment (de 48,3% el 2007 al 54,3% el 2012).

Finalment, és important ressenyar que malgrat la crisi, Catalunya ha sabut captar l'atenció forana, convertint-se així en un pol d'atracció constant per a les inversions estrangeres.

Amb tot, cal ser prudents ja que es tracta d'un procés inèdit a Europa des de la constitució de la UE, i la situació actual, pot ser considerada com un laboratori, una situació sense precedents i malauradament per això les coses no es fan en el sentit de resoldre el problema de l'encaix de Catalunya a Europa, sinó d'assentar-lo, quan el que està clar i és innegable és que els catalans "no volen un trencament amb Europa, sinó que s'hi volen quedar".⁹¹ I Catalunya es vol quedar a Europa perquè n'és una part fonamental, un motor econòmic juntament Baden-Württemberg, Rhone-Alpes, i Llombardia amb les quals conforma l'àrea anomenada els Quatre Motors d'Europa des de l'acord signat el 1988. Com assenyala Tony Judt totes quatre "se senten europees, paguen els seus impostos, tenen un nivell educatiu més alt, tenen una ètica del treball i una laboriositat que no comparteixen altres regions dels Estats als quals pertanyen."⁹²

Com a resultat dels debats sobre el futur encaix de Catalunya a Europa, el Consell Assessor per a la Transició Nacional aconsella fer un discurs internacional organitzat al voltant d'idees-força que assoleixin un consens relativament ampli entre els catalans i de propostes que es recolzin sobre aquelles contribucions més reeixides del país, d'entre les quals destaca –com no podia ser d'una altra manera–l'europeisme entès com a compromís per enfortir la governança democràtica d'Europa. Pel seu pes poblacional (petit) i per la seva obertura econòmica, a Catalunya li interessa un espai europeu fort, entès en dos sentits. En primer lloc, un espai obert i competitiu, on tant les empreses com els ciutadans de Catalunya puguin exportar, trobar socis econòmics i polítics, crear sinèrgies en recerca i innovació, atraure i alhora enviar talent. En segon lloc, una Europa (de mena –quasi-federal) amb una estructura de governança forta, dotada de reguladors i institucions judicials que assegurin la creació d'un espai econòmic competitiu sense monopolis i sense empreses que puguin capturar els reguladors estatals, que puguin combatre la corrupció a nivell nacional i que puguin defensar una democràcia de qualitat a tot el continent.

En tot cas, s'insisteix que, en cas d'independència, l'Estat espanyol boicotejaria el reingrés de Catalunya a la UE com a nou Estat. Això és segur? "Estem convençuts –afirmen els membres del Col·lectiu Wilson– que, si arriba el dia, les autoritats espanyoles no posaran entrebancs perquè Catalunya segueixi formant part de la Unió Europea. I ho faran per interessos econòmics: a Espanya no li interessa tenir una relació dolenta amb el país que ha de travessar quasi inexorablement quan vulgui exportar a Europa, i a Espanya li interessa negociar amb Catalunya perquè aquesta assumeixi una part proporcional del deute públic. Ara bé, si no ho fan així i fan efectives les seves amenaces, Espanya possiblement podria impedir que Catalunya torni a formar part de la UE, perquè per ser membre de la UE podria ser necessària la unanimitat de tots els membres. Però Espanya no podrà vetar que Catalunya signi acords bilaterals de lliure comerç amb la UE per tal de formar part del mercat únic des del primer dia ja que, per signar aquests acords bilaterals, no cal la unanimitat, sinó la majoria qualificada. Tampoc podrà evitar que els ciutadans de Catalunya circulin lliurement per l'espai Schengen o que les empreses i els ciutadans catalans utilitzin l'euro com a mitjà de pagament."⁹³

91 BAUMAN, Zygmunt. Entrevista a *Llibertat per Catalunya*. <http://llibertatpercatalunya.cat/zygmunt-bauman-creu-catalunya-hauria-destar-dins-la-unio-europea/>

92 JUDT, Tony. *A Grand Illusion?: An Essay on Europe*. New York: New York University Press, 2011.

93 <http://www.wilson.cat/ca/comunicats-conjunts/item/197-europa-europa.html>

A Catalunya li interessa reforçar el procés de construcció europea per tres raons: “*el seu europeisme intrínsec, el seu dinamisme civil i la seva mida. Com a país molt més petit que els grans estats europeus, que tenen els incentius i la força relativa per pressionar i fins i tot manipular les institucions comunitàries, Catalunya està ben situada per a col·laborar en una Europa on les institucions supranacionals tinguin una independència i un protagonisme alts*”.⁹⁴

I això perquè l'arrel més fonda del fet que Catalunya sigui diferent d'Espanya i tingui una visió diferent d'Europa que la que en té Espanya és que no té, a l'inrevés de la resta d'Espanya, una visió diferent d'Europa. Catalunya és Europa, de la mateixa manera que ho són els països de l'Europa de la primera Comunitat. Perquè Catalunya sempre ha tingut una forta vocació europea, sempre s'ha sentit part de la pàtria europea. I el que podem aportar a Europa pot ser quelcom que sigui diferent. Com deia l'expresident Pujol: “*A Espanya hem lluitat sempre contra el ressentiment, contra la incomprensió; a Europa, a Catalunya, contra el perill de pèrdua d'identitat. I no és gens segur que tot això no sigui necessari en el món d'avui. No és segur, per exemple, que la nostra societat europea de final de segle no necessiti exemples reeixits de construcció pacífica d'una identitat col·lectiva. Nosaltres, almenys, no tenim pas la sensació de fer-ho només per nosaltres sols.*”⁹⁵

Catalunya forma part d'Europa. És Europa. Des de sempre. I com deia Salvador Espriu en el seu poema *M'han demanat que parli de la meva Europa*⁹⁶:

*Per això ara és tan profunda la nostra esperança
–en el meu somni, ja contemplada realitat–
d'integrar-nos, en un temps que sentim proper,
salvades la nostra llengua i la nostra història,
en una unitat superior que duu el nom,
obert, bellíssim, d'aquella filla d'Agènor
que un savi esguard veié prodigiosament passar
de la costa fenícia a les platges de Creta.
Quan arribi el dia, haurem fet el primer
i inesborrable pas vers la suprema
unió i igualtat entre tots els homes.*

94 Consell Assessor per a la Transició Nacional, *Informe número 4: Internacionalització de la consulta i del procés d'autodeterminació de Catalunya*, 20 de desembre de 2013.

95 PUJOL, Jordi. “La vocació europea de Catalunya”, dins *Paraules del President de la Generalitat a Aquisgrà, Estrasburg, Brussel·les, Pirineus, Perpinyà, París, Davos i Madrid : 1984-1986*. *Paraules del President de la Generalitat*, 9. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1986

96 ESPRIU, Salvador. *Obres completes, 1. Poesia*, 2a ed. Barcelona: Edicions 62, 1973.

Cultura catalana, cultura europea

A començaments del segle XX les influències artístiques europees a Catalunya són especialment franceses, amb el pes important de l'impressionisme, com ho palesa l'organització de l'exposició internacional de belles arts de 1907 on van participar massivament els impressionistes francesos: Monet, Renoir, Pissaro i Sisley entre d'altres. Pràcticament al mateix temps, a recer de l'estada de Picasso, Cadaqués es convertia en el punt de trobada d'artistes d'avantguarda, com ara Max Jacob. L'impuls posterior que Salvador Dalí va donar a la vila hi va portar artistes cabdals com Marcel Duchamp i Man Ray. Mentrestant, a l'altra banda de la frontera, l'escultor Manolo Hugué convertia Ceret en la meca del cubisme on sovintejaven Picasso, Braque i Juan Gris.

Amb el pas del temps, a Barcelona les influències estrangeres i les novetats artístiques europees ja no arribaren tant degut a la presència física dels artistes o a grans exposicions col·lectives sinó per mitjà de galeries privades, d'entre les quals destaca la de Josep Dalmau que es convertí en el principal vector d'introducció de les arts d'avantguarda a Catalunya: hi exposaren les seves obres artistes com Juan Gris i Fernand Léger, i fins i tot una de peces cabdals de l'avantguardisme com era el *Nu baixant l'escala* de Marcel Duchamp. Val a dir que l'esclat de la Primera Guerra Mundial i l'estatus neutral d'Espanya va comportar i facilitar el sojorn d'artistes europeus a Catalunya, on Barcelona es va convertir durant un temps en capital mundial del dadaisme. Francis Picabia hi va fundar la revista 391 i durant el seu període barcelonès (els quatre primers números) hi van participar el mateix Picabia, Guillaume Apollinaire i Max Jacob.

La celebració de l'Exposició Internacional de 1929 va permetre rebre les influències de la modernitat artística, un bon exemple de la qual n'és el pavelló d'Alemanya construït per l'arquitecte racionalista Mies van der Rohe així com també la cadira emblemàtica que va dissenyar i que duu el nom de *Cadira Barcelona*. Malauradament, la Guerra Civil i la llarguíssima postguerra van truncar els intercanvis i les influències mútues entre Catalunya i la resta del món, particularment Europa: moltes personalitats europees rellevants haurien continuat visitant Catalunya si no hagués triomfat un règim dictatorial enemic de les democràcies occidentals, a la vegada que des del propi règim franquista s'anava establint una autarquia econòmica, social i cultural respecte de l'estranger. Si durant els períodes anteriors i posteriors a la Guerra Civil les galeries havien jugat un paper determinant en la introducció de l'art europeu a casa nostra, amb el retorn de la democràcia van ser les noves administracions públiques les que es van convertir en agents de modernització artística i cultural, com ho demostren les obres encarregades amb motiu dels Jocs Olímpics de 1992 a noms mítics de l'escultura pop art americana com Roy Lichtenstein i Claes Oldenburg.

Com hem anat veient, les influències artístiques europees han estat nombroses a Catalunya des de finals del segle XIX i si la inversa no ha estat tan abundant, tampoc no es pot dir que la influència dels artistes catalans a Europa hagi estat insignificant, ni de bon tros. Un dels primers ha imposar-se va ser el pintor Anglada Camarasa que va triomfar pertot Europa fins a la Primera Guerra Mundial. La següent aportació catalana, potser la més impactant juntament amb la de Gaudí, va ser la de Picasso que, tot i ser malagueny, va créixer com a persona i com a artista a Catalunya. Simultàniament, també tingueren èxit i deixaren la seva petjada en el món artístic europeu els escultors Manolo Hugué, Arístides Maillol i Pau Gargallo, a la vegada que Josep Maria Sert s'imposava com a mestre de la decoració mural amb les seves obres en palaus públics i privats de Londres, París, Brussel·les, Venècia, Ginebra...

Per la seva situació geogràfica, la arquitectura catalana ha anat evolucionant en relació a l'evolució dels països veïns: França per la seva proximitat física i cultural, Itàlia pel fet de compartir les mateixes arrels romanes i mediterrànies. Romànic, cister i gòtic van tenir un pes considerable a Catalunya i en cada cas s'hi ha donat una interpretació molt pròpia. Una de les aportacions més genuïnes de la arquitectura catalana a la història de la construcció, la bòveda catalana, va ser transmesa ja en èpoques modernes a Le Corbusier per mitjà de Josep Lluís Sert i Antoni Bonet. A mitjans del segle XIX, Ildefons Cerdà va ser un dels primers grans teòrics i pràctics de la nova ciència de l'urbanisme, i es va erigir en un important referents europeu, juntament amb els mestres i contemporanis de Gaudí Elies Rogent, Lluís Domènech i Montaner, i Josep Puig i Cadafalch. L'internacionalisme de l'arquitectura catalana va conèixer el seu millor moment als anys trenta, durant la Segona República i la vigència del GATCPAC (Grup d'Artistes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània), amb referències de Le Corbusier, que es va apropar a la millor arquitectura de l'avantguarda europea.

De nou la Guerra Civil i la postguerra van suposar un fre per a la projecció exterior de l'art i dels artistes catalans en tant que la malfiança provocada per la situació política de l'Espanya franquista va aïllar Catalunya i el seu art del àmbit seu natural que és Europa, i durant molts anys només van poder mantenir-se els grans avantguardistes de preguerra com Dalí i Miró fins que aparegueren amb força –ja a finals dels anys cinquanta– els representants de la nova avantguarda catalana sorgida del grup Dau al Set en el que estaven integrats algunes de les figures més interessants de la plàstica catalana i espanyola de la segona meitat del segle: Joan Ponç, Joan Brossa, Antoni Tàpies i Modest Cuixart. També convé destacar la importància en la renovació de l'escultura i de la pintura de Josep Maria Subirachs i Miquel Barceló.

Carles Riba considerava que *“l'esperit català no pot incorporar-se íntegrament a la cultura europea sinó posant-se en paritat de dignitat. Dins de la família de la cultura, no s'admet gent arrodoladissa: cada sperit que hi col·labora ha d'haver sentit en ell plasmar-se contínuament, dolorosament, la història”*.⁹⁷ Paral·lelament i tal com afirmà Alexandre Cortada a finals del segle XIX, l'existència d'una cultura, d'una literatura, moderna, només es justifica si és capaç d'aportar alguna cosa al món.⁹⁸ No és, doncs, estrany que des de finals del segle XIX la literatura catalana visqués sota el mite de la modernitat, entesa com a acostament a una Europa símbol i referent de les societats avançades, a la vegada que els problemes i les mancances del país fossin vistos com a fruit del retard i de la desvinculació ja secular respecte d'Europa:

*Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m'agradaria allunyar-me'n,
nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!*⁹⁹

97 RIBA, Carles. *Obres Completes II: Crítica*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1985, p. 82.

98 CASTELLANOS, Jordi. “La influències europees en la literatura catalana i la seva projecció a la resta d'Europa”. A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 99-116.

99 ESPRIU, Salvador. “Assaig de càntic en el temple”. A: *Obres completes – Edició crítica*. Barcelona: Edicions 62 i Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, 2008, vol. XII.

Amb tot, ateses les seves característiques, la literatura catalana rebé més influències foranes que no pas tingué capacitat per projectar-se i influir a l'exterior. En efecte, a banda de ser una literatura d'un país demogràficament petit i ser el vehicle d'una llengua que va ser perseguida durant bona part del segle XX i bandejada de l'ensenyament formal, també cal ressenyar que les literatures europees acostumen a funcionar en àmbits molt tancats i autocentrats i, per tant, són poc receptives a les influències estrangeres. En darrer terme, com anirem veient, les diferents onades d'influències han estat més aviat de fora cap endins que no pas a la inversa, tot i que no es pot menystenir, ni de bon tros, el ressò de la literatura catalana a l'estranger. Això no obstant, la projecció de la literatura catalana cap a l'estranger i singularment cap a Europa compta amb exemples prou aclaridors de la seva importància. Així, per exemple, les avantguardes catalanes van deixar la seva petjada encunyant un dels termes més famosos d'aquest corrent literari i artístic: el futurisme. No debades va ser Gabriel Alomar el primer en utilitzar-lo en una conferència que va pronunciar el 1904 i el terme va ser reprès per Marinetti al 1909 per donar nom al seu manifest. Després de la Primera Guerra Mundial i fins a la Guerra Civil, cada literatura reflecteix un camp de preocupacions i unes formes determinades de donar-hi solució, totes elles immerses en una crisi de valors general a la cultura europea d'entreguerres. És dins d'aquest context que es publiquen en altres diverses antologies de literatura catalana: *Katalanische Lyrik der Gegenwart*, de Rudolf Grossman (1923), *Antologia di novelle catalane*, de Giuseppe Ravagnani (1926), *Anthologie des poètes catalans contemporains depuis 1854* (1922) i *Conteurs catalans* (1926) d'Albert Schneeberger.

En el cas de França, cal fer esment de *La Revue de Catalogne* fundada l'any 1929 i dirigida i editada per Pierre Rouquette. Els col·laboradors de la revista eren, en la gran majoria, francesos, tot i que, també hi participaven periodistes i escriptors catalans. Pel que fa a l'àmbit de Catalunya, Rouquette va comptar amb el suport de l'escriptor i polític mallorquí Joan Estelrich. Com a esquer de difusió i per tal d'acaparar l'atenció dels ciutadans, Rouquette va voler comptar amb la col·laboració del reconegut escriptor anglès G.K.Chesterton, per tal que s'encarregués de la secció internacional perquè hi inclogués comentaris personals. En el primer número, el crític literari i artístic francès Marcel Brion també va participar en els continguts de la revista. Al llarg de les publicacions, Brion va ser l'encarregat de la secció *La Catalogne à l'étranger*. En el cas de la primera publicació, l'escriptor es va centrar en l'europeisme català, ja consolidat en el mapa intel·lectual europeu de l'època. Íntegrament en llengua francesa, Rouquette volia que *La Revue de Catalogne* fos el tret d'unió entre Catalunya i l'elit internacional.

També convé subratllar que l'extraordinari interès dels intel·lectuals francesos per Catalunya se centra principalment a Barcelona i, més concretament encara, pel seu *Barrio Chino*. N'és un bon exemple el poema que Boris Vian dedicà a la capital catalana:

*Des pavés, du soleil, des visages
Un été plein d'images
Et de fleurs
Barcelone
Dans le port un bateau qui s'amarre
Le bourdon des guitares
Et mon cœur
J'ai revu*

Cette rue sous le ciel de septembre
 J'ai revu
 La fenêtre grillée de sa chambre
 Jours trop courts
 Le vent chaud caressait nos visages
 Et l'amour
 Nous jetait des étoiles au passage
 Barcelone
 Souvenir de nos nuits haletantes
 D'un été qui me hante
 Barcelone

Ce matin
 Je reviens dans la rue douce et triste
 Le chemin
 M'a mené jusqu'au banc de jadis
 Et soudain
 Te voilà c'est bien toi rien n'existe
 Dès demain
 Tous les deux nous irons vers la vie
 Barcelone
 Sur le port, dans le vent qui se lève
 Je vois vivre mon rêve
 Barcelone

Georges Bataille ambientà una part de la seva novel·la (molt autobiogràfica) *Le bleu du ciel*¹⁰⁰ a Barcelona, on els protagonistes viuen de prop esdeveniments de l'octubre de 1934 i la proclamació de la república catalana pel president Lluís Companys. També en la seva autobiografia, *Journal du voleur*¹⁰¹, Jean Genet descriu la Barcelona dels anys anteriors a la Guerra Civil, com també ho faria André Pieyre de Mandiargues que ambientà a Barcelona la seva novel·la *La Marge*¹⁰² que va merèixer el premi Goncourt de l'any 1967¹⁰³. El narrador hi descobreix els baixos fons de la ciutat, el *Barrio Chino* dels anys seixanta, on al marge de la seva pròpia vida i decadència es veurà confrontat a les ferides infligides al poble català i a una ciutat ofegada per la dictadura, convertint així en part la novel·la en una denúncia del règim franquista. Finalment, un dels exemples més recents de les relacions entre la literatura francesa i Catalunya és segurament la novel·la *Rue des voleurs*¹⁰⁴, finalista del premi Goncourt

100 Jean-Jacques Pauvert, 1957. La traducció catalana *El blau del cel* ha estat publicada per March (2009).

101 Gallimard, 1949.

102 Gallimard, 1967. Edició de butxaca publicada per Folio, 1981.

103 N'existeix una versió cinematogràfica de Walerian Browczyk, amb Sylvia Kristel i Joe Dallesandro (1976).

104 Éditions Actes Sud, 2012. La traducció catalana, *Carrer Robadors*, ha estat publicada per Columna (2013).

l'any 2012, de Mathias Énard, ambientada al carrer d'en Robador i els seus voltants i on viu l'autor des de fa una colla d'anys.¹⁰⁵

Pel que fa al món anglosaxó, cal destacar el número "Writers of Catalonia" de la revista anglesa *ADAM International Review*, dedicat a textos de Maragall, Verdaguer, Vóctor Català, Josep Pla, Josep Carner, Carles Riba, Marià Manent, Rosa Leveroni, Josep Pijoan, Joan Alcover, J.V. Foix, Pere Calders i Mercè Rodoreda.¹⁰⁶ Posteriorment, ja als anys seixanta també cal esmentar el recull *A Small War and other poems* que conté traduccions de poemes de Gabriel Ferrater, Salvador Espriu, Miquel Bauçà, Pere Quart i Josep Maria Llompart. Però sens dubte, l'obra més coneguda que fa referència a Catalunya és *Homage to Catalonia*¹⁰⁷, de George Orwell, on relata la seva experiència com a milicià del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista) entre desembre de 1936 i juny de 1937, la lluita interna entre republicans, socialistes i comunistes del PSUC per una banda i anarquistes i comunistes del POUM per una altra.

També hem s'esmentar la importància per a la projecció exterior de la literatura catalana de la creació de diferents institucions acadèmiques que representen la cultura catalana a diversos països des de 1954, com l'Anglo-Catalan Society, la North American Catalan Society, l'Association Française des Catalanistes, l'Associazione italiana di studi catalani, la Deutscher Katalanistenverband, i l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

El teatre català és de ben segur un dels elements culturals amb més vocació europea. Durant el règim franquista, el teatre –com la cultura en general– van patir una censura ferotge. La simple aspiració a la europeïtat era un acte de rebel·lia, i la cultura, una arma en la lluita contra el franquisme. Això explica la necessitat dels intel·lectuals de viatjar i portar d'amagat les novetats prohibides. Autors, actors i directors van seguir aquest camí, que va cristal·litzar en el teatre independent, amb un esperit anàrquic, impulsiu, mediterrani. Entre ells destaquen Ricard Salvat i Fabià Puigserver, el qual va impulsar el Teatre Lliure, membre de la Unió de Teatres d'Europa, que per mitjà de la seva programació atenta al millor repertori del teatre mundial ha estat i segueix essent el gran referent teatral a Catalunya.

Albert Boadella i Els Joglars, o Joan Font i Comediants, també van propiciar el camí cap a la europeïtat, com ho ha fet més recentment La Fura dels Baus, gran revulsiu del teatre català contemporani. També cal destacar el paper de Josep Maria Flotats, procedent de la Comédie Française i impulsor del Teatre Nacional de Catalunya, de Lluís Pasqual –un dels homes de tretre més internacionals de l'escena catalana, director, entre d'altres de l'Odéon-Théâtre de L'Europe–, Calixto Bieito, Sergi Belbel i Jordi Galcerán: tots ells són la punta de l'iceberg d'un col·lectiu de professionals preparat per continuar mantenint l'estatus de Barcelona com una de les capitals teatrals d'Europa.

La música feta a Catalunya també ha guanyat un lloc de privilegi en el context europeu i internacional. La figura de Pau Casals, no només és la d'un personatge important per la vessant

105 Diverses personalitats del món de la cultura han fixat la seva residència de manera més o menys llarga a Barcelona com l'escriptor nordamericà David Leavitt (invitat per la Institució de les Lletres Catalanes), el novel·lista franco-americà Jonathan Littell, guanyador del Premi Goncourt de 2006 amb *Les Bienveillantes* (la traducció catalana, *Les benignes*, ha estat publicada per Quaderns Crema, 2007) o encara el cantant de rock Jackson Browne al bell mig del barri de Gràcia.

106 CASTELLANOS. *Ibid.*

107 Secker and Warburg, 1938. La traducció catalana, *Homenatge a Catalunya*, ha estat publicat per Labutxaca (2010).

musical, sinó que en el mateix ordre d'importància trobem una figura d'un valor personal i humà poc comú. Com a músic va revolucionar la interpretació del violoncel, però com a persona va demostrar un compromís amb les causes que ell creia justes i una solidaritat amb els menys afortunats.¹⁰⁸ Pau Casals va ser un músic tan important en la història del violoncel, com ho fou Paganini per al violí, en tant que gràcies al seu talent, el violoncel va ser redescobert per compositors com Prokofieff, Schönberg i Shostakovich entre d'altres. Va ser ell qui va dirigir per primera vegada l'*Himne de la Pau* a la seu de les Nacions Unides a Nova York l'any 1971 i va pronunciar el seu ja famós discurs on va dir: “Jo sóc català. Catalunya avui és una província d'Espanya, però què ha estat Catalunya? Catalunya ha estat la nació més gran del món. Us explicaré per què. Catalunya va tenir el primer Parlament, molt abans que Anglaterra. Catalunya va tenir les primeres Nacions Unides. En el segle XI totes les autoritats de Catalunya es van reunir en una ciutat de França –aleshores Catalunya– per parlar de la pau, en el segle XI. Pau en el món i contra, contra, contra la guerra, la inhumanitat de les guerres. És per això que estic tan i tan feliç de ser aquí amb tots vostès. Perquè les Nacions Unides, que treballen únicament per l'ideal de la pau, estan en el meu cor, perquè tot allò referent a la pau m'hi va directament.

Fa molts anys que no toco el violoncel en públic, però sento que ha arribat el moment de tornar a tocar. Tocaré una melodia del folklore català: “El cant dels ocells”. Els ocells, quan són al cel, van cantant: “pau, pau, pau” i és una melodia que Bach, Beethoven i tots els grans haurien admirat i estimat. I, a més, neix de l'ànima del meu poble, Catalunya.”¹⁰⁹

Una altra de les figures cabdals és sense cap mena de dubte Jordi Savall, que ha revitalitzat la interpretació de la música antiga amb instruments originals i criteris moderns. És l'interpret més eminent de la viola de gamba de la seva generació –instruments que ha rescatat de l'oblit– i cultiva un immens repertori com a gambista, director d'orquestra, investigador i pedagog. El seu recorregut artístic està considerat com un dels motors del renaixement de la música antiga a Europa, a la Mediterrània i a les Amèriques, així com una referència fonamental per a l'estudi, la interpretació, la direcció i l'aproximació de les diverses tradicions musicals per a un diàleg intercultural que ultrapassa les fronteres. Al llarg de la seva trajectòria ha encapçalat tres formacions musicals Hespèrion XXI (fundada com a Hespèrion XX a la ciutat de Basilea), la Capella Reial de Catalunya i Le Concert des Nations, el nom del qual s'inspira en ‘Les nations’ del músic francès François Couperin i primera orquestra d'aquest tipus formada principalment per músics procedents països de cultura llatina com Espanya, Itàlia, Portugal, França i Amèrica Llatina.

A part de les seves formacions, ha dirigit altres prestigiosos conjunts internacionals com l'Orquestra Simfònica de la Fundació Calouste Gulbenkian, les orquestres de cambra de Salzburg i de Viena o la Philharmonia Baroque Orchestra de San Francisco. També ha signat les bandes sonores de ‘Tots els matins del món’, d'Alain Corneau, amb set premis Cèsar, inclòs el de millor banda sonora, que va popularitzar-lo molt i va ser un èxit de vendes el 1991; ‘Jeanne la Pucelle’, de Jacques Rivette, i ‘El pájaro de la felicidad’, de Pilar Miró, del 1993; l'hongaresa ‘Hosszú

108 ST. JOHN, Marshall. “The life and influence of Casals”, *Newsletter*, Cello.org. <http://www.cello.org/Newsletter/Articles/casals3.html>

109 La transcripció del text original en anglès es pot trobar a: <http://www.helpcatalonia.cat/2014/10/pau-casals-united-nations-speech-1971.html>

alkony', d'Attila Janisch, 'Marquise', de Véra Belmont, del 1997, i 'Secret défense', de Jacques Rivette, del 1998.

El seu projecte més recent "*Guerra i Pau (Un segle de batalles i de celebracions de la pau)*" ubica la música barroca en el seu temps, i en el context polític i social que la va propiciar. Les músiques seleccionades han protagonitzat tant moments d'enfrontament bèl·lic com treves i paus en la història europea dels segles XVII i XVIII. L'objectiu del concert és mostrar com al llarg dels segles el continent europeu ha viscut immers en una cultura de la guerra per intentar resoldre les seves diferències. Aquesta obra ressegueix la Guerra dels Segadors (1640) –amb un preludi sobre la Guerra dels Trenta Anys–, el Tractat d'Utrecht (1713), el setge i la capitulació de Barcelona (1714), la Pau d'Aquisgrà (1748), passant pel Decret de Nova Planta (1716) o el Tractat de Pau de Viena (1725). En darrer terme, història catalana, història europea.

La cultura catalana és, doncs, una cultura d'arrel europea, mediterrània, llatina; una cultura que acull persones, projectes i idees d'altres contrades, una cultura oberta al món i que fa les seves aportacions al món; una cultura d'intercanvi, d'obertura, de modernitat i, en definitiva, de llibertat; una cultura transformadora i propositiva; una cultura amb vocació de ser-hi, de ser present al món i fer les seves aportacions, una cultura que creu tenir coses a dir, una cultura que suma, que afegeix valor i sentit propi a les aportacions culturals d'arreu. La catalana és, doncs, una cultura profundament europea.

Un dels elements imprescindibles i essencials per "ser a Europa" no és només saber-nos nosaltres mateixos europeus, part de les cultures que, encara que sigui modestament, han generat Europa tal i com és ara, sinó que "ens reconeguim" a Europa. Una cultura que vulgui aportar, que vulgui ser considerada i que, a més, eviti la temptació de l'aïllacionisme i, en darrera instància de l'extinció, s'ha de fer conèixer i valorar, cal que sigui reconeguda com a quelcom positiu per la resta de cultures.

Si alguna cosa ha caracteritzat la cultura catalana ha estat també aquesta voluntat de fer-se conèixer. La nostra cultura no és un tresor a preservar només entre nosaltres, no és un codi secret inassessible als d'un origen nacional diferent del nostre. Potser precisament perquè hem patit històricament la voluntat d'imposició pròpia d'una cultura nacional defensada per un Estat central, la cultura catalana ha defugit sempre i en tot cas l'essencialisme ofensiu. La cultura catalana no ha estat mai una eina emprada per uniformitzar i excloure, sinó un factor d'inclusió. La cultura catalana ha estat, és i serà Europa.

LA CULTURA CATALANA ÉS, DONCS, UNA CULTURA D'ARREL EUROPEA, MEDITERRÀNIA, LLATINA; UNA CULTURA OBERTA AL MÓN I QUE FA LES SEVES APORTACIONS AL MÓN; UNA CULTURA D'INTERCANVI, D'OBERTURA, DE MODERNITAT I, EN DEFINITIVA, DE LLIBERTAT.

Catalunya, una identitat europea

Plantejar les noves relacions entre Catalunya i Europa també suposa parlar de ciutadania, és a dir parlar dels vincles històrics variables que es donen entre democràcia, identitat, justícia social i economia. Quan reflexionem sobre el perquè de la construcció d'Europa, els debats es diversifiquen en múltiples camps i perspectives: qüestions de caràcter polític, econòmic, social,

cultural... El més contundent dels arguments utilitzats és el de la voluntat del conjunt de països que anomenem Europa de recuperar poder en el context mundial. Aquesta voluntat es concreta en una unió basada en tractats, aliances i en el disseny de polítiques comunes per tal de no perdre pes en un món global. Però les tradicions i consciències nacionals formen el conglomerat que avui és Europa, i per construir-la s'ha de trobar una base comuna que permeti integrar les diferents tradicions dins d'un projecte compartit.¹¹⁰ Així doncs, si bé les primeres decisions comunitàries foren la creació d'uns símbols d'identitat: bandera, passaport, himne..., perquè la creació i manipulació d'aquests símbols forma part de la construcció d'una identitat, hem de posar de manifest que hi ha elements de més pes a tenir en compte i que determinen molt més el grau de cohesió social. Si en aquest procés no s'han delimitat de manera precisa la població i la seva diversitat i si només s'han delimitat geogràficament, és possible una unió política des de l'exclusió de determinades comunitats o la minsa participació dels pobles?¹¹¹

Històricament, Catalunya pren com a punt de partida formar part d'un Estat que no ha sabut recollir la pluralitat cultural dins d'una pretesa unitat política. El fracàs de l'Estat espanyol en el tracte històric a la diversitat cultural queda clarament palès en constatar la voluntat d'imposar un model monopolitzat per Castella i dins de Castella, dut a terme per un tipus d'ideologia conservadora, nacionalista i centralista, per sobre de qualsevol tipus de gestió de la pluralitat. Però, actualment, quin paper juga l'Estat espanyol? Àngel Castiñeira pensa que: «Espanya ha

desaparegut com a projecte polític i, sobretot, com a suport nacional d'una cultura, i que no resta a Espanya més cultura viva que les cultures perifèriques.»¹¹² Ara bé, Castiñeira també ens adverteix del perill de pecar d'ingenuïtat en considerar que el procés d'unificació europeu és irreversible, o que és un fet la suposada superació de la qüestió nacional (formulada des dels estats), o que ja és una realitat en curs l'afebliment dels estats actuals en contraposició a l'enfortiment de

ESPANYA HA DESAPAREGUT COM A PROJECTE POLÍTIC I, SOBRETOT, COM A SUPORT NACIONAL D'UNA CULTURA, I QUE NO RESTA A ESPANYA MÉS CULTURA VIVA QUE LES CULTURES PERIFÈRIQUES

les regions (formulat per part de les nacions sense estat), a la vegada que ens planteja els posicionaments contraposats de Dahrendorf (contra l'«Europa de les regions») i les del professor Aranguren («Europa o no serà o serà la casa comuna de nacions i no d'estats»), a fi de demostrar les postures ideològiques diferents que hi ha respecte a la construcció europea.¹¹³

Com diu Norbert Bilbeny, Catalunya és una comunitat d'aportació: «*Catalunya aporta a Europa el ser una sociedad diferenciada, y que nuestra diferencia no es racial, sino cultural, siendo nuestra cultura plural. El europeismo, desde el siglo XIX, forma parte también de su identidad plu-*

¹¹⁰ SIGUAN, Miquel. «Las lenguas en la construcción de Europa». A: LAMO DE ESPINOSA, Emilio (ed.). *Culturas, estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Madrid: Fundació 'la Caixa' / Fundación José Ortega y Gasset. Alianza Editorial, 2005.

¹¹¹ QUIROGA, Jesús. «Ciudadans catalans i ciudadans europeos. Catalunya com a nacionalitat històrica a la Unió Europea del segle XXI», *Bulleti de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 13, 2002, p. 135-148.

¹¹² CASTIÑEIRA, Àngel. *Catalunya com a projecte*. Barcelona: Proa, 2001.

¹¹³ CASTIÑEIRA, *Ibid.*

*ralista. [...]»¹¹⁴ En el procés polític de construcció d'una Europa democràtica dels pobles, una Europa amb una voluntat ferma de participació de la ciutadania, Catalunya pot aportar a la voluntat universalitzadora d'una ciutadania europea la seva voluntat de reconeixement de la seva particularitat, i aconseguir d'aquesta manera que la ciutadania europea tingui com a base la pluralitat democràtica. El model desitjable des de Catalunya és una Europa de les persones i de reconeixement dels drets fonamentals de tots els individus que formem aquest conglomerat canviant que ha estat, és i serà Europa. En paraules de Rafel Campalans «*Catalunya [...] no és la història que ens han contat, sinó la història que volem escriure. No és el culte als morts, sinó el culte als fills que encara han de venir.*»¹¹⁵*

Com hem anat veient al llarg d'aquest text, parlar de les relacions entre Catalunya i Europa, de les seves influències mútues, significa parlar de cultura, de política, de llibertat nacional i de democràcia. Separar la nació dels sistemes polítics democràtics pot resultar tan incompreensible com separar el cos de la seva ombra. Segons Liah Greenfeld, “la democràcia va néixer amb el sentit de nacionalitat. Les dues estan intrínsecament relacionades i cap d'elles no es pot entendre plenament si no es té en compte aquesta relació. El nacionalisme és la forma en què la democràcia va aparèixer al món i, per tant, està continguda en la idea de nació igual que una papallona en un capoll”.¹¹⁶ I si el nacionalisme era democràtic *ab ovo*, la ruptura de les dues actituds indica l'alteració radical de les condicions genètiques de la democràcia i, en conseqüència, la seva fi en sentit estricte. Guéhenno certament té raó quan destaca la relació entre la idea occidental de llibertat en una comunitat oberta i les arrels territorials de la nació a *La fin de la démocratie*. “La llibertat que [la nació] dóna als individus [...]”, afirma, “es basa en l'espai que governa”¹¹⁷. La llibertat, en sentit clàssic, designava un estat d'excepció enfront de les exaccions i les càrregues generals. Les llibertats (sovint expressades en plural i amb un significat pròxim al dels “drets” contemporanis) eren atorgades a determinats pobles, ciutats o regions, i no a d'altres. El nacionalisme va universalitzar les llibertats a tot l'estat, i les va convertir en el dret natural de tot membre de la comunitat política. Però des del moment que la llibertat esdevingué un compromís de tots per a tots, va passar a dependre de la jurisdicció nacional. En altres paraules, l'estat la podia garantir només en la mesura que podia protegir les seves fronteres. Si la globalització desterritorialitza la comunitat política, hi ha motius per sospitar que acabarà amb la política. La política aquí s'entén en el sentit de participació universal en els afers públics per mitjà de representants el dret dels quals a representar la comunitat cívica es basa en la suposició, o la ficció, d'una relació igualitària de cadascú amb el bé públic.

Habermas exemplifica l'assumpció tàcita de la comunitat política en el discurs del liberalisme, quan assenyalava que només una constel·lació postnacional *limitada* com la Unió Europea pot desenvolupar una forma democràtica de govern. La condició que introdueix el concepte de límit polític (i, per tant, de fronteres territorials) és important, perquè el principi d'autodeterminació requereix la distinció entre els membres i els no-membres. No hi ha autonomia sense

114 BILBENY, Norbert. “Por una convención catalana”. *La Vanguardia*, 24/02/02.

115 MOLAS, Isidre. *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

116 GREENFELD, Liah. *Nationalism. Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.

117 GUÉHENNO, Jean-Marie. *La fin de la démocratie*. Paris: Flammarion, 1999.

la possibilitat d'heteronomia. A més, Habermas oposa un realisme il·lustrat a l'abstracció del racionalisme dogmàtic. Fins i tot quan una identitat col·lectiva pretén regular-se a si mateixa amb principis universals, continua interpretant i implementant aquests principis a la llum de la seva història i en el context de les seves formes de vida característiques. I, al cap i a la fi, resulta que les funcions polítiques i les pràctiques reflexives de les societats postnacionals són pràcticament indistingibles de les de la nació. Habermas, però, no té en compte aquesta similitud funcional a diferents escales, i l'eficàcia cada vegada menor de la sobirania nacional, juntament amb el fet evident que els interessos nacionals estan entrellaçats amb els agents econòmics transnacionals, li impedeixen de veure la integració europea com un procés de construcció nacional a llarg termini¹¹⁸.

Resta per veure si aquests factors oposaran resistència a la integració europea o bé si, per contra, contribuiran a trencar les rigideses estatals i a formar una Europa de tots els pobles que la componen. Novament es tracta d'una qüestió d'interacció geogràfica a diferents nivells. La nacionalitat i el nacionalisme són factors que actuen no tan sols a escala estatal, sinó també a escala subestatal. Si diverses hegemonies polítiques locals són capaces d'associar-se amb altres àrees geogràfiques aprofitant uns actius històrics, econòmics o culturals compartits, aleshores el nacionalisme subestatal pot compensar la resistència del nacionalisme estatal a acceptar fórmules d'integració real a un nivell polític més elevat. Hi ha molts exemples que demostren que aquesta possibilitat és una qüestió que preocupa els nacionalismes estatals, que ara afronten una mena de "revolta de les regions" en el sentit d'una competència gens menyspreable en àrees com l'educació, el control dels recursos naturals i l'ús del territori, l'administració de les infraestructures i les comunicacions, i els símbols de formació de la identitat, que condicionen fortament la lleialtat a les institucions.¹¹⁹

En aquest sentit, als anys noranta es van plantejar una sèrie de qüestions polítiques que, si bé no eren noves, van generar un gran debat amb relació a una ruptura semàntica amb el passat. La necessitat de dotar l'anàlisi política amb un sentiment d'acceleració històrica era ben palesa en el nou ordre mundial que propugnava George W. Bush. Si bé aquest "nou ordre mundial" va donar lloc a l'eufemisme de la "globalització", ben aviat es va poder veure que les agendes polítiques canviarien notablement, com també la forma d'abordar realitats que en altre temps semblaven senzilles i que ara presentaven molts problemes teòrics.

Entre aquestes realitats destacava el nacionalisme. Tot i que havia impulsat la descolonització als anys cinquanta i seixanta, i a l'època del Vietnam, feia la impressió d'esclatar bruscament en el moment en què Bush va declarar mort el sistema de blocs. A mesura que s'anava redibuixant el mapa polític arran de la caiguda de l'imperi soviètic, altres focus de conflicte reclamaven l'atenció mundial. Les lluites nacionals en altres regions s'interpretaven més com un efecte col·lateral d'aquella ensulsiada que com els símptomes ja vells d'unes tensions similars a diferents escales. Novament, el continent europeu va quedar atrapat en la incongruència dels seus processos històrics. Mentre l'Europa occidental anava avançant amb cautela vers la integració econòmica

118 HABERMAS, Jürgen. «Historical Consciousness and Post-Traditional Identity: The Federal Republic's Orientation to the West», *The New Conservatism. Cultural Criticism and the Historians' Debate*. Cambridge: MIT Press, 1989, p. 249-267.

119 RESINA, Joan Ramon. *El post nacionalisme en el mapa global*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis/Angle Editorial, Assaig Breu, 11, 2005.

i política, l'Europa de l'Est tornava d'un experiment "posthistòric" de supranacionalisme cap a l'horitzó "històric" d'unes entitats polítiques que es reconfiguraven d'acord amb elements socials tangibles, com podien ser-ho una llengua i una religió comunes, la relació tradicional amb un lloc i unes memòries compartides que consolidaven la identificació del grup en el temps.

Fins als anys noranta, Occident presumia d'haver consolidat les fronteres nacionals amb unes societats aparentment homogènies. La integració cultural flaquejava en alguns punts (Irlanda del Nord, el País Basc, Còrsega...) però aquestes resistències eren vistes majoritàriament com a fenòmens irrellevants i arcaics, que estaven abocats a desaparèixer. Però des del moment que el nacionalisme va començar a amenaçar el somni daurat de l'equilibri de poder posthistòric, la despreocupació va donar pas a un excés d'exorcismes intel·lectuals destinats a conjurar el mal que s'havia apoderat dels confins d'Europa. En aquest nou context, els Balcans representaven per a Europa, en paraules de Žižek, "el cas peculiar d'un fantasma que l'amenaça." Si els Balcans "sempre estan en un altre lloc, una mica més cap al sud-est"¹²⁰, als anys noranta el perill de la balcanització semblava estendre's arreu. Llavors va esclatar una autèntica histèria balcànica als estats europeus que estaven més satisfets d'ells mateixos. A França i a Espanya, els antics conflictes entre el centre i la perifèria es van reformular amb l'horror que es veia per la CNN. Europa occidental va espacialitzar els seus temors, convertint la distància geogràfica en una metàfora del racisme dirigit contra els "altres" que vivien a dintre del seu territori.

Els "altres" que vivien a Europa no eren tan sols immigrants de països de fora de la Unió Europea (UE), pels quals els liberals sempre han tingut debilitat, sinó sobre tot aquells pobles i unitats territorials capaços d'esquarterar nacions admirables. Era en aquestes unitats territorials, que havien estat incorporades però no assimilades en el procés de creació dels estats-nació, que el nacionalisme alçava "el seu cap amenaçador". Era aquí on el racisme 'reflexiu' políticament correcte aplicava la metàfora dels Balcans, projectant tota mena d'horror sobre les intencions d'uns ciutadans que ni sospitaven el paper que els atorgava aquest racisme "liberal". Com ja observà llavors Žižek, "els Balcans constitueixen un lloc d'excepció amb relació al qual el multiculturalista tolerant pot esplaïar el seu racisme reprimat".¹²¹ Aquesta exteriorització perversa d'allò que estava reprimat era més acceptable, en la mesura que les persones que eren objecte d'aquest racisme desplaçat eren, al cap i a la fi, blanques i pròsperes, cosa que donava via lliure als multiculturalistes tolerants, que sempre podien presentar les regions menys desenvolupades com les víctimes potencial de l'egoisme de la regió centrífuga. Quan va esclatar la guerra dels Balcans el maig de 1991, les primeres reaccions occidentals foren predominantment prosèrbies. Era igual que Eslovènia i Croàcia fossin prooccidentals i democràtiques. Els intel·lectuals occidentals les acusaven de mesquinesa i de falta de solidaritat, i només van començar a refrenar el seu prejudici panestatalista quan els annexionistes serbis van declarar una guerra total contra els musulmans de Bòsnia, els quals, si bé també eren blancs i no menys desenvolupats que els seus atacants, per raó de la seva religió eren un clar exemple d'alteritat. De la nit al dia, el racisme políticament correcte va passar de la tolerància per l'agressor a la tolerància d'acord amb les regles de joc.

¹²⁰ ŽIŽEK, Slavoj. *The Fragile Absolute*. Londres: Verso, 2000.

¹²¹ ŽIŽEK. *Ibid.*

La influència persistent del marxisme en aquestes actituds no s'hauria de menystenir. El marxisme, com el capitalisme, era selectiu a l'hora de donar suport a la llibertat nacional. Poc abans de la caiguda del comunisme, els intel·lectuals marxistes podien donar suport a determinats moviments independentistes en el món capitalista (per bé que no a l'Europa occidental), alhora que adreçaven els seus atacs contra els "nacionalismes reaccionaris que esclataven a l'interior dels països socialistes"¹²². D'aquesta manera demostraven que, a desgrat de la demostració "científica" de les condicions necessàries perquè la llibertat nacional fos racional i progressiva, l'argument decisiu era, com sempre, fonamentalment el poder que es guanyava o es perdia. El nacionalisme era racional si promovia la "nostra" causa o debilitava la de l'enemic, i irracional si amenaçava de retallar el nostre estat o un estat aliat, o simplement si donava un mal exemple que podria ser imitat de manera inoportuna o inconvenient.

Però si els Balcans podien arribar a dreçar una ombra tan allargada sobre l'Europa occidental no era tan sols per la persistència de la teleologia marxista, sinó també perquè el continent es trobava immers en un procés de convergència amb múltiples implicacions per als països que hi participaven. Alemanya, que patia una baixa autoestima nacional però no estava afectada pel centralisme ni per amenaces regionals, no tingué cap problema a reconèixer la independència de Croàcia i Eslovènia. En canvi, França, que tenia deliris de grandesa però temia el seu poderós aliat del nord, no volia consentir *cap* separatisme en el continent europeu, per por que pogués esperonar el regionalisme de base que encara sobrevivia, sufocat per l'aparell de l'estat. Al llarg dels anys noranta, el debat sobre el nacionalisme va estar marcat per tensions tàcites entre dos models diferents d'unificació europea. La postura inflexible de França a favor de l'estat nació topava amb la concepció federal d'Alemanya. Es tractava no tan sols de coordinar l'organització territorial de cada país, sinó també de decidir l'abast de la representació popular en les institucions europees. El model francès projectava una Unió dels estats existents rígidament compartimentada (l'*Europe des patries* de De Gaulle), mentre que el model alemany obria la possibilitat de representació política als ciutadans de les unitats territorials que disposaven d'institucions polítiques efectives, com era el cas dels seus *Länder*.

És en aquest context que s'han d'entendre els atacs francesos al "model alemany" de nació cultural. Segons Finkielkraut, l'esforç realitzat pel món postcolonial per restaurar el que quedava de les seves antigues cultures fou la conseqüència d'haver triat malament el model polític. "D'entre els dos models europeus de nació, el tercer món va optar en massa pel model equivocat". És a dir, va refusar la visió francesa il·lustrada d'"un món comú per a totes les persones"¹²³, en favor de la noció romàntica alemanya que l'individu se socialitza en àmbits concrets i que les experiències comunes creen adscripcions i autodefinicions que amb el temps s'articulen en pràctiques culturals. Aquesta és una definició aproximada però justa del *Volksgeist*, o cultura nacional, que Finkielkraut i tants d'altres deien que oprimia l'individu, oblidant el colom de Kant, que només podia volar batent les ales amb l'oposició de l'aire. En una línia semblant, Julia Kristeva, tot i que observava la tensió xovinista d'una cultura francesa humiliada per la supremacia americana, la competència alemanya i la "invasió" del Magrib, tanmateix afirmava que

122 BLAUT, James M. *The National Question: Decolonising the Theory of Nationalism*. Londres: Zed Books, 1987.

123 FINKIELKRAUT, Alain. *The Defeat of the Mind*. Nova York: Columbia University Press, 1995.

“existeix una idea nacional francesa que pot atènyer la *realització òptima* de la nació en el món contemporani”¹²⁴. I quin era aquest model òptim? Justament el contrari de l’“esperit del poble” (*Volksgeist*), els orígens del qual han estat resseguits fins a les ambigüitats del gran Herder i que està arrelat místicament en la terra, la sang i el geni de la llengua, el concepte nacional francès, que s’inspira en la Il·lustració i pren forma en la República Francesa, és el resultat d’un *pacte legal i polític* entre individus lliures i iguals.

Davant de la turbulència postmoderna, Kristeva retornava al mite central de la modernitat francesa: el pacte entre individus lliures i iguals. Ignorant que Herder era un portaveu de la Il·lustració, Kristeva va prescindir del sentit que ell donava al temps i al lloc i de la importància que tenien en els vincles intersubjectius, titllant-los de misticisme obscurantista i els va substituir amb el contracte transcendent que pretesament tenia el consentiment de cada *ciutadà*. En el concepte nacional francès, la geografia és sublimada i, lluny d’estar subjecta a unes condicions situacionals, resplandeix transfigurada en la República. Si la realització òptima de la nació en el món contemporani parla francès i només parla francès no és pel geni especial de la llengua o com a resultat d’unes tendències històriques que graviten sobre cada parlant, sinó perquè la llibertat i la igualtat aparentment ho demanen. Per tant, malgrat aquestes condicions precontractuals (que Herder considerava fins en si mateixes i no mitjans per a l’estat), Kristeva insisteix en la naturalesa legal del pacte per esvaïr qualsevol dubte sobre el seu caràcter normatiu.

De tot l’anterior cal inferir que, si el que legitima el pacte és la llibertat i la igualtat, no té cap sentit atribuir a l’estat el mèrit de garantir precisament aquests valors. Per contra, els individus lliures i iguals, o –de manera menys idealista– els individus capaços de prendre decisions en vista de les condicions actuals i de les expectatives futures, es veuen lligats al pacte polític per uns vincles legals, que com a mínim són tan forts i possiblement més coercitius que els vincles “irracional” de pertinença a una comunitat cultural. Llibertat i igualtat, es dirà, són el resultat de la generalitat de la llei, que no admet cap excepció. Però això només és cert en la mesura que l’individu és vist com un subjecte per l’estat. Clarament no és així en el sentit il·lustrat de l’abolició de la jerarquia social. I la jerarquia social és mediatitzada culturalment per l’estat.

El mínim que es pot dir dels debats teòrics sobre conceptes macroideològics com el de nació és que estan modulats geopolíticament, com les realitats a les quals es refereixen. Aquests debats es poden perfilar d’acord amb els seus factors condicionadors i els resultats implícits. La melodramàtica oposició que proposa Finkielkraut entre la reflexió (*pensée*) i el multiculturalisme “dement”, amb totes les implicacions del binarisme cartesià que s’introdueixen en el conflicte, són inseparables de la incomoditat francesa amb el retorn de la seva història imperial. La Il·lustració francesa no tan sols ha fracassat en el seu intent d’establir-se com a norma de desenvolupament per al tercer món, sinó que, per a més desgràcia, ha patit un revés a casa en la forma del multiculturalisme.

L’afany d’universalitat per mitjà d’un acte del llenguatge, que *com a acte* és necessàriament particular, crida l’atenció vers l’espai on s’articulen les propostes polítiques. Encara que ningú no discuteix que fins i tot dos partits polítics homònims poden ser molt diferents segons les regions i els països en què es troben, els teòrics sovint donen per descomptat que els conceptes polítics es poden transportar d’un lloc a un altre sense més ni més. És cert que el procés d’abstracció a

124 KRISTEVA, Julia. *Nations Without Nationalism*. Nova York: Columbia University Press, 1993.

través del qual sorgeixen els conceptes n'elimina les contingències originàries i crea la il·lusió d'universalitat. Tanmateix, els conceptes sovint s'estellen contra situacions empíricament disperses, perquè la seva forma semàntica manté traces de les contingències originàries. Aquest és el cas del terme "postnacionalisme".¹²⁵

Per consegüent, si més no des de la perspectiva més habitual a Occident, la identitat és alhora una delimitació i una obertura: ens sentim partícips d'uns determinats trets col·lectius, però aquesta *delimitació* no equival a una *limitació* autoimposada, sinó que implica per força una obertura a altres realitats, una permeabilitat amb altres tradicions, etc. Catalunya, com qualsevol altre país europeu, és un conjunt de sediments culturals que han desembocat en una determinada identitat. La llengua catalana, el nostre principal tret identitari, no és altra cosa que un dialecte d'un idioma sorgit al bell mig de la península itàlica, el llatí. L'accident geogràfic més visible de la ciutat de Barcelona, la muntanya de Montjuïc, deu el seu nom al lloc d'enterrament de la comunitat hebrea medieval. La Suda de Tortosa, un dels monuments més emblemàtics de les terres meridionals del Principat, és una impressionant fortalesa àrab. Podríem seguir amb aquesta enumeració fins arribar als nostres dies. En qualsevol cas, tots aquests substrats no són incompatibles amb la participació en una determinada identitat que no equival a una mera *suma* de les seves parts, a un conglomerat informe, desgavellat, sinó a un llarguíssim procés que dona lloc a una realitat definida i compartida. En general, és així com a Europa s'entén la identitat: la pròpia realitat històrica ens allunya prudentment, gairebé *instintivament*, d'essencialismes de qualsevol tipus.

Des d'altres realitats culturals o nacionals més recents, en canvi, la identitat es pot arribar a viure d'una manera força diferent. La majoria de països d'Amèrica o d'Àfrica són una entitat nacional i cultural històricament molt recent. Hom pot argumentar, és cert, que Alemanya o Itàlia són encara més recents que alguns d'aquests Estats, però aquesta objecció no s'ajusta a la realitat: Petrarca o el Dant, Luter o Bach, són molt anteriors a les respectives unificacions d'Itàlia i Alemanya, però resulta evident que els italians o els alemanys els consideren com una cosa indestruïble de la seva cultura i, en definitiva, de la seva identitat col·lectiva. Res de tot això pot ser aplicable als països sorgits en els processos de descolonització dels segles XIX i XX. D'altra banda, el conjunt de petits regnes i principats que van donar lloc a aquestes dues realitats nacionals que comentem enfonsen les seves arrels territorials en èpoques remotes, de vegades fins i tot prehistòriques. Això tampoc no pot ser aplicat als nous països que hem esmentat abans. En tercer lloc, i finalment, la finalitat, el *telos*, que va donar lloc a la majoria de cultures europees resulta del tot difús, inconcret, atzarós: és inútil buscar un –diguem-ne– "motiu fundacional comú" que abasti tota la col·lectivitat. Els Estats Units, en canvi, disposen d'un motiu fundacional definit, nítid, relacionat sobretot amb les persecucions religioses de l'Anglaterra del segle XVII. Les primeres colònies de la costa Est tenien en comú aquest mateix *telos*, cronològicament molt concret, marcadíssim, present encara a la memòria col·lectiva.

Les tres diferències que acabem d'assenyalar configuren, per força, dues formes diferents d'entendre la identitat nacional i cultural. Europa i els països d'Amèrica tenen sens dubte moltes coses en comú, però en el punt que comentem hi ha diferències importants. Als Estats Units, per exemple, resulta del tot normal contemplar la bandera de la Unió en un lloc destacat, molt

visible, de les catedrals catòliques, les esglésies protestants, les sinagogues, les lògies maçòniques, etc. A Europa, aquest creuament de símbols identitaris generaria desconcert, o fins i tot profundes suspicàcies. Fa aproximadament una dècada, Samuel P. Huntington (1927-2008) va publicar *Qui som? Els reptes de la identitat nacional nord-americana*¹²⁶. Segons Huntington, els Estats Units no són el resultat de la juxtaposició d'un conjunt de sediments culturals heterogenis –el cèlebre *melting pot*– sinó que tenen una única arrel identitària: la cultura protestant anglosaxona portada pels primers colons al llarg del segle XVII. Això és alguna cosa més que la llengua anglesa, les diferents confessions d'arrel luterana, la manera d'entendre el dret, etc. En realitat, segons Huntington, la identitat nord-americana és un conjunt de creences compartides sorgides de la confluència d'aquests eixos. Es tracta del *credo* nord-americà, que defensa simultàniament l'individualisme i la igualtat d'oportunitats; que aposta per les iniciatives de la societat civil en comptes de basar el país en un Estat que dirigeixi la vida dels ciutadans; que creu en el treball; que situa la religió –sigui quina sigui– en un lloc molt important de la vida de les persones i també de la col·lectivitat. En aquest sentit, els Estats Units no són només un “lloc”, sinó una determinada manera d'entendre el món. Això és l'americanisme. Huntington afirma que aquest fenomen és específic: no hi ha cap ideologia que pugui ser qualificada seriosament sota noms com *francesisme*, *italianisme*, etc. En aquest punt, Huntington s'equivocava: existeix un moviment centenari anomenat des dels seus inicis “catalanisme” que té molts punts de connexió amb l'americanisme, però també moltes divergències. Òbviament, Catalunya i els Estats Units no són comparables ni per les seves dimensions ni per moltes altres coses, però en relació a aquest punt concret sí que resulta lícit fer, si més no, algun paral·lelisme. El president de la Generalitat, Artur Mas, va subratllar tot el positiu que té l'americanisme en termes de dinamisme i d'obertura, de capacitat d'adaptació i de transformació, referint-se al cas concret de Massachussets¹²⁷.

Vist des de Catalunya, des d'Europa, el discurs identitari de Huntington, que no és el majoritari als Estats Units, resulta difícil de comprendre i d'assumir. Tret d'algun autor del segle XIX, la religió de cadascú es considera majoritàriament un assumpte privat que no treu ni afegeix cap dosi de catalanitat. Altres aspectes per l'estil, òbviament, tampoc condicionen la catalanitat de ningú, ni consten en cap document. Un dels principals signes d'identitat és la llengua catalana –més ben dit: l'ús *públic* de la llengua, l'actitud positiva cap a un idioma que, per raons polítiques i històriques, es troba en una situació de desigualtat respecte del castellà–. No és l'únic, però: avui, als catalans ens defineix sobretot l'adscripció a un conjunt de valors que de vegades no coincideixen, almenys en el mateix grau, amb els dels espanyols o altres pobles d'Europa. Aquests valors no són ni millors ni pitjors que els de ningú. Simplement, són diferents. No es tracta de cap impressió subjectiva, sinó que es dedueix d'estudis acadèmics rigorosos com l'Enquesta Europea de Valors, fets en un segment temporal de vint anys¹²⁸.

Tot plegat ha desembocat en un projecte cívic compartit per la immensa majoria dels catalans, sigui quin sigui el seu origen o la seva llengua familiar. De fet, un dels grups més actius en

126 HUNTINGTON, Samuel. *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. Nova York: Simon & Schuster, 2004.

127 http://www.ara.cat/societat/Mas-miracle-Massachusetts-malgrat-espanyol_0_722327931.html

128 ELZO, Javier et al. *Valors tous en temps durs*. Barcelona: Barcino, 2010.

el procés sobiranista és *Súmate*, i està format per persones de parla espanyola que, sense renunciar ni a la seva llengua ni abjurar dels seus orígens, consideren que ells i els seus fills tindrien un futur millor en una Catalunya independent¹²⁹. Aquesta pot ser justament una contribució

important de Catalunya a la construcció de la identitat europea: la capacitat d'integrar sense uniformitzar.

El discurs identitari del conservadorisme americà resulta tan estrany per a la majoria de catalans com el discurs identitari jacobí que sovint s'ha volgut promoure des de l'Europa dels Estats. "Avui, els Estats-nació han perdut individualment la seva capacitat per a assegurar la pau, la seguretat exterior i interior, la

prosperitat i el creixement en un món globalitzat". Aquesta proclama formava part de l'esborrany d'un document anomenat *Una Constitució per a una Europa forta*, redactat per l'exprimer ministre belga Wilfried Martens, i expresident del Partit Popular Europeu (PPE) fa més d'una dècada, aproximadament, abans del Tractat de Lisboa¹³⁰. En aparença, la frase podria ser assumida en nom de les nacions sense Estat d'Europa: si el vell Estat nació "ha perdut la seva capacitat per a assegurar la pau i la prosperitat", aleshores siguem coherents i construïm l'Europa dels pobles i de les persones, on els drets individuals i col·lectius prevalguin sobre els actuals artificis fronterers (basats, per norma general, en el resultat de guerres remotes)¹³¹. Òbviament, aquesta no era llavors la intenció del PPE ni d'altres grups, sinó justament la contrària. Es tractava de reforçar l'Estat nació convencional a còpia d'aplegar forces. El matís rau en un adverbí col·locat estratègicament en l'inici de la frase: "els Estats nació han perdut *individualment*" la seva potencialitat política, però això no significa que no puguin refer-la, o fins i tot augmentar-la, en un nou context de suport mutu. Aquest nou context no és altre que una Unió Europea feta en funció de la crisi de l'Estat nació. Ja hem dit abans que la concreció jurídica d'aquest marc no serà fàcil, però el fet d'acordar vagament la necessitat de la seva construcció sí: el jacobinisme d'esquerres i el centralisme de dretes es mouen, si més no en aquest punt, en un espai obertament comú. El federalisme que proposava el document redactat per Martens pretenia entronitzar aquesta complicitat. Les fronteres exteriors de la Unió serien discutibles i contingents; les interiors, en canvi, no: continuarien sent "sagrades", amb independència de la voluntat democràtica dels qui les habitaven. El federalisme proposat en aquell moment semblava el darrer i desesperat intent de salvar les unitats políticoadministratives anomenades Estats-nació, en comptes de fer una aposta pel dret a decidir dels pobles.

129 <http://www.sumate.cat/p/portada.html>

130 <http://www.historiasiglo20.org/europa/articulos05-09-02.htm>

131 "Les democràcies liberals s'han construït a partir d'unes realitats estatals prèvies a la modernitat i s'han consolidat sobre la base d'unes fronteres determinades que són fruit de vicissituds arbitràries i processos històrics de naturalesa majoritàriament coercitiva i no democràtica (guerres i conquestes, annexions per casaments reials...) La immensa majoria dels estats s'han constituït al marge de tota teoria democràtica. El liberalisme ha posat especial èmfasi en l'organització del *crathos*, oblidant o obviant intencionadament, la definició del *demos*, que ha quedat reduït a un element fàctic i no qüestionat". <http://www.catalunyaeuropa.net/ca/publicacions/2/444/>

El fenomen políticament més rellevant –i alhora inexplorat– de la Unió Europea entesa com a marc comú és que permetria respondre a les aspiracions nacionals de molts ciutadans europeus sense necessitat d'escindir els Estats-nació actuals. És justament Europa la que faria possible que catalans i espanyols seguissin convivint com ara, en un marc comú, però sense una relació de subordinació. La identitat catalana es basa en la llengua i la cultura, i resulta inconcebible sense Europa. De la mateixa manera, resulta difícil d'imaginar una Europa sense Catalunya.

A tall de conclusió: el model Gaudí

Gaudí constitueix segurament el màxim exponent de l'aportació catalana al món de l'art o si més no el més conegut i reconegut universalment, la síntesi perfecte entre allò local i allò universal. Partint d'una tradició pròpia que a Catalunya entronca amb arquitectes com Josep Fontseré, Elies Rogent o Domènech i Montaner, entre d'altres, i d'un temps on el Modernisme s'havia implantat de forma àmplia a Barcelona¹³², l'obra de Gaudí es projecta enfora de la pròpia de la pròpia tradició i permet compaginar la interpretació organicista i la surrealista, amb interpretacions basades en el racionalisme, pel seu profund coneixement de la geometria i de les estructures.¹³³

El geni, que Sorolla qualificà com a “*ultracatalán que vive en pleno siglo XII*”¹³⁴, va ser descobert i reivindicat internacionalment per Guillaume Apollinaire, André Breton i Man Ray que, juntament amb un llavors jove Salvador Dalí, el van donar a conèixer internacionalment per mitjà de la seva revista *Minotaure*.¹³⁵ En efecte, els surrealistes van trobar en les recreacions visionàries i dramàtiques de Gaudí un dels referents més poderosos de legitimació de les seves idees estètiques.

L'obra d'Antoni Gaudí és una recerca i una síntesi de moltes coses. “*L'originalitat consisteix en el retorn a l'origen; així doncs, original és allò que torna a la simplicitat de les primeres solucions*”, afirmava.¹³⁶ Aquesta sentència s'ha d'interpretar, però, com un simple retorn a les formes i les estructures procedents de la naturalesa (geologia, mineralogia, botànica i anatomia) o la seva imitació, sino com el fet de tornar a recórrer el camí que incideix en el procés d'invenció com a tal i no repeteix un lloc comú, i a la vegada també pot fer palès el reconeixement de Gaudí per al món dels oficis, en el qual s'havia format i que, sense cap mena de dubte, l'havia

132 El Modernisme, pensat per a les classes burgeses en plena expansió, sorgeix a Catalunya al mateix temps que l'*Art Nouveau* franco-belga, el *Jugendstil* alemany, el *Liberty* italià, la *Sezession* austríaca o l'escola de Glasgow.

133 MONTANER, Josep Maria. “Catalunya i Europa: influències mútues en el camp de l'arquitectura”. A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 141-153.

134 FONTBONA, Francesc. “Les influències europees en les arts plàstiques catalanes i la projecció dels artistes de parla catalana a la resta d'Europa”. A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 96.

135 La fama i la influència internacionals de Gaudí ultrapassen –i de molt– els límits de l'arquitectura o de l'art per a elits, com ho demostra l'àlbum intítulat *Gaudí (1987)* que li va dedicar el grup britànic The Alan Parsons Project.

136 GIRALT-MIRACLE, Daniel. “Introducció”, *Gaudí. La búsqueda de la forma. Espacio, geometria, estructura i construcció*. Ajuntament de Barcelona/Lunwerg Editores, 2002.

influenciat. Perquè Gaudí és intrínsecament dual: artesà i artista, màgic i tècnic, modernista i expressionista, arcàic i modern, sagrat i profà, del segle XIX i del segle XX i això, encara que sembli contradictori, constitueix les forces que van generar una energia dialèctica que donà com a resultat la contundència formal i conceptual d'aquest geni atípic.¹³⁷ Al mateix temps, Gaudí va sintetitzar el que coneixia de les escoles geomètriques i constructives de França i Alemanya, i la informació que tenia de l'evolució estètica que tenia lloc a Anglaterra i Àustria; d'aquesta manera va aconseguir una arquitectura independent, singular i innovadora, diferent tècnica-ment i artísticament de tot el que s'estava fent a la mateixa època en aquesta Europa de la qual n'havia puat els coneixements.

Partint d'un inicis influenciats per l'art neogòtic i d'unes tendències orientalizants, Gaudí entra de ple en el modernisme coincidint amb la seva època de major efervescència i vitalitat a cavall dels segles XIX i XX. Amb tot, Gaudí va més enllà, supera i esmicola els models ortodoxos amb el seu estil personal basat en l'observació de la naturalesa –ben palès en les seves obres emblemàtiques com la Pedrera, la Sagrada Família o el Parc Güell– i en la recerca de noves solucions estructurals, com ara les construccions invertides. En aquest sentit, no és ociós que digués: “Amb testos de flors, envoltat de vinyes i oliveres, animat pel cloquejar de les gallines, el cant dels ocells i el dels insectes, i amb les muntanyes de Prades al fons, vaig captar les més pures i plaents imatges de la Natura, que sempre és la meva mestra.” Per mitjà de l'estudi i de la pràctica de noves solucions als problemes plantejats per la seva visió trencadora, l'obra de Gaudí culmina en un

estil orgànic, que és la simbiosi de tradició i innovació, i que es basa en les seves grans passions: l'arquitectura, la naturalesa, la religió i Catalunya, que es poden resumir en la seva cèlebre frase sobre la Sagrada Família: “*El Temple de la Sagrada Família representarà el futur de la Catalunya moderna.*”

Quin sentit té, avui, aquesta frase?¹³⁸ En aparença, l'obra –i la mateixa biografia intel·lectual– de Gaudí estan basades en elements contradictoris però que, increïblement, acaben donant lloc a una manera coherent d'entendre l'arquitectura. En Gaudí s'apleguen la tradició europea de les catedrals i la innovació més

avantguardista; les tècniques més tradicionals i les més noves; els símbols maçònics i la fe catòlica; les idees anarquistes i les conservadores; la naturalesa i l'artifici; els referents cultes i els populars; el localisme i el cosmopolitisme; la pura matèria i l'esperit. Al Museu de la Sagrada Família hi ha una maqueta on es pot contemplar la manera com Gaudí pensava els seus edificis: imaginant-los a l'inrevés i fent un càlcul de la seva resistència per mitjà d'un sistema de contrapesos.

Perquè hi som a Europa i hi volem ser, perquè participem i estem compromesos en la construcció de la unitat europea, també aspirem a què se'ns hi reconegui. I és per això, que

LA IDENTITAT CATALANA ES BASA EN LA LLENGUA I LA CULTURA, I RESULTA INCONCEBIBLE SENSE EUROPA. DE LA MATEIXA MANERA, RESULTA DIFÍCIL D'IMAGINAR UNA EUROPA SENSE CATALUNYA. GAUDÍ VA DIR: “EL TEMPLE DE LA SAGRADA FAMÍLIA REPRESENTARÀ EL FUTUR DE LA CATALUNYA MODERNA”

137 GIRALT-MIRACLE, Daniel. “Gaudí: la naturaleza en la arquitectura”, *Quaderns de la Mediterrània*, 4, Institut Europeu de la Mediterrània, 2003.

138 Moltes citacions de Gaudí són atribuïdes. Altres, en canvi, es poden trobar a: GAUDÍ, Antoni. *Escritos y documentos*. Barcelona: El Acanalado, 2002.

cerquem un reconeixement de la vocació europea de Catalunya i aspirem a ser membres de ple dret d'aquesta Unió. Tanquem, doncs, el cercle: hem parlat del pes econòmic de Catalunya i de la seva voluntat de lideratge, hem parlat d'una cultura europea amb vocació universal com és la catalana, passant per la institucionalització política d'aquest fet cultural i la seva contribució al procés de construcció europea, per arribar finalment, de nou, a la necessitat de reconeixement d'aquesta realitat nacional en el sí de la pròpia Unió Europea.

El futur de la Catalunya moderna no està escrit enlloc i, com la Sagrada Família, pot imaginar-se des de perspectives inèdites, sense por a transitar camins que encara ningú no ha recorregut. Perquè no es tracta només d'exercir el dret a decidir, sinó d'ubicar-lo en un context molt més ampli d'innovació i de gosadia. Com Gaudí. Com Dalí. Com Miró. Com tants altres que han projectat la seva catalanitat a Europa i al món. Perquè com ens ho recordava un altre català il·lustre, Josep Guardiola, “*si ens aixequem ben d'hora, però ben d'hora, ben d'hora, i no hi ha retrets ni excuses i ens posem a pensar, som un país imparabile. Creieu-me que som imparables*”.¹³⁹

COM GAUDÍ. COM DALÍ. COM MIRÓ. COM TANTS ALTRES QUE HAN PROJECTAT LA SEVA CATALANITAT A EUROPA I AL MÓN

BIBLIOGRAFIA

- ABAT, Antoni. *Catalunya independent en el sí de la UE*. Cercle d'Estudis Sobiranistes. http://blogs.elpais.com/files/ces-ampliacio_interna.pdf
- ALBAREDA, Joaquim. “Catalunya: un estat fins 1714”, *Diplocat*, 08.10.2013. <http://www.diplocat.cat/files/docs/131008-E08ES-UnEstadoHasta1714.pdf>
- ALTAFAJ, Amadeu. “S’ha de traduir el ‘som i serem’ en ‘hi som i hi serem’”, *Ara*, 08.11.2013. http://www.ara.cat/politica/Altafaj-Catalunya-UE_o_1025897637.html
- ARMENGOU, Josep. *Nacionalisme català (idees i pensaments)*. Manresa: L'Albí, 2006.
- ARZA, Marc. “Apuntes de geopolítica catalana”. *Nació Digital*, <http://www.naciodigital.cat/opinio/6377/apunts/geopolitica/catalana>
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric; SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona: Proa, 1996.
- BALCELLS, Albert (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009.
- BAUMAN, Zygmunt. Entrevista a *Llibertat per Catalunya*. <http://llibertatpercatalunya.cat/zygmunt-bauman-creu-catalunya-hauria-destar-dins-la-unio-europea/>
- BILBENY, Norbert. “Por una convenció catalana”. A: QUIROGA, Jesús. “Ciutadans catalans i ciutadans europeus. Catalunya com a nacionalitat històrica a la Unió Europea del segle XXI”, *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 13, 2002.
- BLAUT, James M. *The National Question: Decolonising the Theory of Nationalism*. Londres: Zed Books, 1987.

139 Discurs de Josep Guardiola al Parlament de Catalunya amb motiu del lliurament de la Medalla d'or del Parlament de Catalunya, 9 d'octubre de 2001. <http://10-mil.blogspot.com.es/2011/09/el-discurs-de-pep-guardiola-al.html>

- BOIX, Carles. *L'obertura catalana*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis/Angle Editorial, Assaig Breu, 1, 2002.
- CASSASAS, Jordi. *Entre Escil·la i Caribdis*, Barcelona: La Magrana, 1990.
- CASSASAS, Jordi i Òscar COSTA. "La política exterior a Catalunya a l'edat contemporània." A: Jaume Urgell (dir.) *Donar protagonisme a Catalunya. Acció internacional i política de relacions exteriors catalana*. Barcelona: Pòrtic/Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 2003.
- CASTELLANOS, Jordi. "La influències europees en la literatura catalana i la seva projecció a la resta d'Europa". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 99-116.
- CASTIÑEIRA, Àngel. *Catalunya com a projecte*. Barcelona: Proa, 2001.
- CASTIÑEIRA, Àngel. "El somni català", *Butlletí de l'Assemblea Nacional Catalana*, 04.06.2014, <http://assembleasagradafamilia.blogspot.com.es/2014/06/angel-castineira-el-somni-catala.html>
- COLL I ALENTORN, Miquel. *Textos i estudis de cultura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- CONSELL ASSESSOR PER A LA TRANSICIÓ NACIONAL. *Informe número 4: Internacionalització de la consulta i del procés d'autodeterminació de Catalunya*, 20 de desembre de 2013.
- CONSELL ASSESSOR PER A LA TRANSICIÓ NACIONAL. *Informe número 6: Les vies d'integració de Catalunya a la Unió Europea*, 14 d'abril de 2014.
- CULTIAUX, Yolaine. *Le nationalisme comme différentialisme intégrateur : le catalanisme face à l'Etat espagnol et à la construction européenne*. Tesi doctoral. Institut d'Etudes Politiques d'Aix-en-Provence, Université de Droit, d'Economie et des Sciences d'Aix-Marseille. <http://www.lama.univ-savoie.fr/~vuillon/FINALYO.pdf>
- Declaració de sobirania i el dret a decidir del poble de Catalunya*, 23 de gener de 2013, http://www.parlament.cat/web/actualitat/noticies?p_id=129656021
- DIPLOCAT. "The Catalan economy in the European context", *Diplocat*, 10.06.13. <http://www.diplocat.cat/files/docs/130610-E04EN-CatalanEconomyEuropeanContext.pdf>
- ELZO, Javier et al. *Valors tous en temps durs*. Barcelona: Barcino, 2010.
- ENGELS, Friedrich. *La España revolucionaria*. Madrid: Alianza Editorial, 2009.
- Espriu, Salvador. *Obres completes*, 1. *Poesia*, 2a ed. Barcelona: Edicions 62, 1973.
- Espriu, Salvador. *Obres completes – Edició crítica*. Vol. XII. Barcelona: Edicions 62 i Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, 2008.
- FEBVRE, Lucien. *L'Europe. Genèse d'une civilisation*. / Cours professé au Collège de France en 1944-1945, établi, présenté et annoté par Thérèse Charmasson et Brigitte Mazon, avec la collaboration de Sarah Lüdemann. Préface de Marc Ferro. Paris: Librairie Académique Perrin, 1999.
- FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Fénix de Cataluña, compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas*. Edició facsímil de l'edició de 1683. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.
- FERRATER MORA, Josep. *Les formes de la vida catalana*. Barcelona: Selecta, 1960.
- FERRER TRILL, Xavier. "La Revista de Catalunya i Rovira i Virgili (1924-1929)", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, Núm. XXIII, 2012.
- FINKIELKRAUT, Alain. *The Defeat of the Mind*. Nova York: Columbia University Press, 1995.
- FONTBONA, Francesc. "Les influències europees en les arts plàstiques catalanes i la projecció dels artistes de parlara catalana a la resta d'Europa". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 87-98.
- GAUDÍ, Antoni. *Escritos y documentos*. Barcelona: El Acantilado, 2002.

- GIRALT-MIRACLE, Daniel. "Introducció", *Gaudí. La búsqueda de la forma. Espacio, geometria, estructura i construcció*. Ajuntament de Barcelona/Lunwerg Editores, 2002.
- GIRALT-MIRACLE Daniel. "Gaudí: la naturaleza en la arquitectura", *Quaderns de la Mediterrània*, 4, Institut Europeu de la Mediterrània, 2003.
- GRAU, Ramon. "Catalunya cap a Europa. Algunes perspectives històriques". *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.
- GRAU, Ramon i MUÑOZ, Josep M. "Les coordenades del catalanisme: Espanya i Europa". *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.
- GREENFELD, Liah. *Nationalism. Five Roads to Modernity*. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- GUÉHENNO, Jean-Marie. *La fin de la démocratie*. Paris: Flammarion, 1999.
- GUIBERNAU, Montserrat. "Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme", *Eines*, tardor 2007.
- GUIBERNAU, Montserrat. "Els diversos corrents del catalanisme en relació amb l'uropeisme al llarg del segle XX." A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 267-289.
- HABERMAS, Jürgen. "Historical Consciousness and Post-Traditional Identity: The Federal Republic's Orientation to the West", *The New Conservatism. Cultural Criticism and the Historians' Debate*, 1989, p. 249-267.
- HUNTINGTON, Samuel. *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. Nova York: Simon & Schuster, 2004.
- JUDT, Tony. *A Grand Illusion?: An Essay on Europe*. New York: New York University Press, 2011.
- KEATING, Michael. "Paradiplomàcia i creació de xarxes regionals", *IDEES*, 15/16, juliol/desembre 2002.
- KEATING, Michael. "Una nova onada d'independències?", *Noves estatalitats i processos de sobirania*, *IDEES*, 33, octubre/desembre 2010.
- KEATING, Michael. "Is Catalonia heading to independence?", *Diplocat*, 02.07.2013.
<http://www.diplocat.cat/files/docs/130702-E06EN-CataloniaHeadingIndependence.pdf>
- KRISTEVA, Julia. *Nations Without Nationalism*. Nova York: Columbia University Press, 1993.
- LÓPEZ, Emili. *En nom de Catalunya. Els catalanismes moderns a través dels seus textos*. Barcelona: Empúries, 2007.
- LORENÇ I VILA, Jordi. *Catalanisme i moviments nacionalistes contemporanis (1895-1901)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1988.
- LOWENTHAL, David. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- MARAGALL, Joan. *La independència de Catalunya*, 1895. Manresa: L'Albí, 2010.
- MARAGALL, Joan. "Epistolari", *Obres Completes, vol. I: Obra catalana*. Barcelona: Selecta, 1970
- MÁIZ, Ramón (ed.). *Francesc Pi i Margall. Les nacionalitats. Escrits i discursos sobre federalisme*. Institut d'Estudis Autònoms. Generalitat de Catalunya, 2010.
- MIRA, Joan Francesc. "Catalanisme: un lloc a Europa?", *VIA*, 5, 2007.
- MOLAS, Isidre. *Les arrels teòriques de les esquerres catalanes*. Barcelona: Edicions 62, 2001.
- MONTANER, Josep Maria. "Catalunya i Europa: influències mútues en el camp de l'arquitectura". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 141-153.
- MUÑOZ, Gustau. "Europa, aspiració i mirall". *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.

- PAGÈS, Pelai. "Ideals polítics europeus als països de parla catalana i imatges positives i negatives de les experiències històriques d'aquests a l'Europa del segle XX". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 239-253.
- PÉREZ, Ignasi. "El catalanisme i Europa: una relació ancestral", *Eines*, primavera 2009.
- PLA, Josep. *Prosperitat i rauxa de Catalunya. Obra Completa*, Volum XXXII. Barcelona: Destino, 2010.
- PUJOL, Jordi. "Catalunya i Europa", dins *Paraules del President de la Generalitat a Aquisgrà, Estrasburg, Brussel·les, Pirineus, Perpinyà, París, Davos i Madrid : 1984-1986*. *Paraules del President de la Generalitat*, 9. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1986.
- PUJOL, Jordi. "La vocació europea de Catalunya", dins *Paraules del President de la Generalitat a Aquisgrà, Estrasburg, Brussel·les, Pirineus, Perpinyà, París, Davos i Madrid : 1984-1986*. *Paraules del President de la Generalitat*, 9. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1986.
- PUJOL, Jordi. *El llibre roig de Jordi Pujol*. Planeta: Barcelona, 2003.
- PUJOL, Jordi. "Europa i Catalunya. Que si hi entrarem o que si no hi entrarem", *Editorial*, 8 de gener de 2014, Centre d'Estudis Jordi Pujol.
- QUIROGA, Jesús. "Ciudadans catalans i ciudadans europeus. Catalunya com a nacionalitat històrica a la Unió Europea del segle XXI", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 13, 2002.
- RAMON, Ricard. "Algunes reflexions sobre la participació de Catalunya en la Unió Europea", *IDEES* 15/16 (juliol-desembre 2002).
- RESINA, Joan Ramon. *El post nacionalisme en el mapa global*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis/Angle Editorial, Assaig Breu, 11, 2005.
- RIBA, Carles. *Obres Completes II: Crítica*, 1. Barcelona: Edicions 62, 1985, p. 82.
- RIU-BARRERA, Eduard. "Rovira i Virgili observa Europa". *L'Avenç*, núm. 300, març 2005.
- RODRÍGUEZ AGUILERA DE PRAT, Cesáreo. "De la 'Europa de las Regiones' a la Europa con las regiones", *Revista d'Estudis Autònomic i Federals*, 2, abril 2006. Institut d'Estudis Autònomic. Generalitat de Catalunya.
- ROYO, Albert. "Institucions d'Estat. Costos actuals i futurs. Servei exterior, Exèrcit i seguretat.", *Actes del Tercer Congrés Catalanista 2008-2009*, http://www.cercleestudissobiranistes.cat/files/pdf/tercer_congres/Albert_Royo.pdf
- SANTACANA, Carles. "La dimensió europea de la política catalana al llarg del segle XX". A: Albert Balcells (coord.) *Els Països catalans i Europa durant els darrers cent anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, p. 255-265.
- SANTACANA, Carles. "Europeísmo y catolicismo en el discurso cultural y político catalán de la posguerra", *Cercles. Revista d'història cultural*, 14, 2011.
- SEMBACH, Klaus-Jürgen. *Modernismo. La utopía de la reconciliación*. Madrid: Taschen, 2007
- SIGUAN, Miquel. "Las lenguas en la construcción de Europa». A: LAMO DE ESPINOSA, Emilio (ed.). *Culturas, estados, ciudadanos. Una aproximación al multiculturalismo en Europa*. Madrid: Fundació 'la Caixa' / Fundación José Ortega y Gasset. Alianza Editorial, 2005.
- ST. JOHN, Marshall. "The life and influence of Casals", *Newsletter*, Cello.org. <http://www.cello.org/Newsletter/Articles/casals3.html>
- THIESSE, Anne-Marie. *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XXe siècle*. París: Seuil, 1999.

- URGELL, Jaume (dir.) *Donar protagonisme a Catalunya. Acció internacional i política de relacions exteriors catalana*. Barcelona: Pòrtic/Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 2003.
- VALENTÍ FIAL, Eduard. *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Barcelona: Ariel, 1973
- VICENS VIVES, Jaume. *Noticia de Cataluña*. Barcelona: Destino, 1954
- VOLTAIRE, *Le siècle de Louis XIV*. Paris: Le livre de poche, 2005.
- ŽIŽEK, Slavoj. *The Fragile Absolute*. Londres: Verso, 2000.